

יהושע (מ)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא כב כג כד

יהושע פרק-א

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ב וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה. מַחֲזֹכֵר עַל סֵדֶר הַתּוֹרָה הַמְסוּיֶמֶת צִפְטוֹרֵת מֹשֶׁה, וַזֶּה מַחֲזֹכֵר לֵה (בִּשְׁמֵי)

ג מִצֻּדַת דָּוִד וַיְהִי. בָּאָה הוֹיִיו לְהוֹסִיף וּלְחַבֵּר לְמָה שֶׁהַשְּׁלִימָה הַתּוֹרָה בְּסִפּוֹר מִיַּתֵּת מֹשֶׁה, וְאָמַר שְׂאֲחֵרֵי זֶה אָמַר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ וְכוּ': (מִצֻּדַת דָּוִד)

ד מִצֻּדַת צִיּוֹן בֶּן נוּן. בַּחִירִיק, כְּמוֹ בֶן בְּסִגּוּיִל, וּלְפִי שֶׁהֵן מְלוֹת זַעִירוֹת וְדְבוּקוֹת, תִּקַּל הַקְּרִיאָה בַּחִירִיק מִבְּסִגּוּיִל : (מִצֻּדַת צִיּוֹן)

ה וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה. רָאוּי שֶׁנִּקְדָּמִים כִּי הִגַּעַת הַנְּבוּאָה לְנָבִיא בְּמָה שֶׁתִּיָּשֵׁר בּוֹ הָעַם אִם אֵל טוֹב נִפְשֵׁי אִם אֵל טוֹב גּוֹפֵי הוּא לְתוֹעֵלַת הָעַם הַהוּא וּמִצַּד הַהִשְׁגָּחָה אֵל הָעַם הַהוּא תִּגִּיעַ לְנָבִיא זֹאת הַנְּבוּאָה וְאוֹלָם הַנְּבוּאָה שֶׁתִּגִּיעַ לְנָבִיא לְעִנְיָנוּ בְּעִצְמוֹ הִנֵּה הוּא מִצַּד הַהִשְׁגָּחָה עֲלֵיו וְזֶה כֻּלּוֹ מִבּוֹאֵר לְמִי שֶׁעִיֵּין בְּזֶה בְּטִבְעִיּוֹת, וּבְדַבְרֵינוּ בְּשָׁנֵי מִסְפָּר מִלְּחָמוֹת ה', וּבְבִיאוֹרֵינוּ לְסִפּוֹר אִיּוֹב, וְלִזֶּה אָמַר כִּי לֹא נָחַשׁ בִּיעֻקֵּב וְלֹא קָסַם בִּישְׂרָאֵל

וגוי, רצה בזה שהם בלתי צריכים למנחשים ולקוסמים להודיעם הענינים העתידיים כי השם יתברך להשגחתו על העם הזה יודיעם אלו הענינים באופן שלם על פי נביא ולזה לא ילכו לקראת נחשים וקסמים אשר פיהם דבר שוא ולזאת הסבה אמר יפקוד ה' אלהי הרוחות וגוי אשר יוציאם ואשר יביאם ולזה בחר השם אז ביהושע להיות לנביא לישראל אחרי מות משה עם מה שהשפיע לו משה מהשלימות להכינו אל זה כמו שהתבאר שם ולזה הוא מבואר כי בימי משה לא נצטרכו ישראל לנביאות יהושע ולזה ביאר הכתוב כי אחרי מות משה עבד ה' אז דבר השם אל יהושע אלו הדברים לא קודם זה והנה קרא יהושע בן נון משרת משה להעיר שהסבה היתה בהגעתו למדרגת הנבואה היותו משרת משה כי מפני זה היה תמיד עמו ולמד מחכמתו ומהנהגתו בכל פעולותיו מה שלא היה דרך לתמיד שאינו משרת ללומדו ולזה אמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה ממה שיורה כי גדולה שמושה יותר מלמודה כמו שביארו רבותינו ז"ל :

ב **מִשֶׁה עֲבָדִי מֵת וְעַתָּה (פ) קוּם עֲבֵר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אֶתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:**

כס"י **מִשֶׁה עֲבָדִי מֵת.** ואילו היה קיים, זו הייתי חפץ, ורבותינו דרשוהו (תמורה טז א) על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבנן של משה, בא יהושע ושאל, אמר לו הקב"ה : משה עבדי מת, והתורה על שמו נקראת, לומר כך אי אפשר, לא וטורדן במלחמה : (כס"י)

מצודת דוד **מִשֶׁה עֲבָדִי מֵת.** רצה לומר, אילו היה עדיין חי, לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור : **ועתה.** הואיל והוא מת, קום עבור **וכו' :** (מצודת דוד)

מצודת ציון **קום.** הוא ענין זרוז, כמו (דברים י יא) קום לך למסע : (מצודת ציון)

רלב"ג **מִשֶׁה עֲבָדִי מֵת.** ראוי שיובן מזה כי עבור ישר' את הירדן הזה לא הסכים השם ית' שיהיה בחיי משה כי הוא ית' גזר עליו שלא יעבור את הירדן לסבה התבאר' בתורה ולזה נתאחר זה עד מות משה כי אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא ואולי נתחברה לזה סבה אחרת וזה כי כבר נתבאר בספר שופטים כי עזב יהושע מהגויים ההם אומות למען נסות במ את ישראל השומרים הם את דרך ה' ללכת במ כאשר שמרו אבותם אם לא והנה אפשר כי ישראל לא היו ראויים שתגיע להם זאת ההצלחה על ידי משה כמו שכיון משה מתחלת הענין בצאתם מארץ מצרים וזה שאם היו אלו המלחמות נעשות על ידי משה היה משיג אל אלו האומות

בכללן כליון חרוץ לעוצם מעלתו ותוקף הנפלאות הנעשית על ידו ולזה תמצא בסיחון ועוג שנלחם בהם משה שלא נשאר בהם שריד ופליט ולהיות ישראל בלתי ראויים לכמו זאת ההצלחה כמו שהתפרסם מדבר המרגלים לא זכו אל שתהיה זאת המלחמה על ידי משה והיתה על ידי יהושע ולא היה כחו כל כך גדול ולזה נתעצל באלו המלחמות כמו שהתבאר במה שיבוא עד שהפריד המות בינו ובין השלמת המלחמות ההם וממה שיעיד על שזה העונש השיג משה בעון ישראל מה שאמר במשנה תורה גם בי התאנף ה' בגללכם והנה הזהירו השם ית' לבלתי נטות מדרכי התורה ימין ושמאל ר"ל שלא יוסיף לדבריה' ולא יגרע מהן והנה נראה כי הנטיה לימין הוא כשיוסיף על דבריה והנטיה לשמאל כשיגרע מדבריה והזהירו גם כן שלא יתרשל מהעיון בה כי התלמוד מביא לידי מעשה בחלק המעשיי ממנה ולזה אין ראוי שיקצר האדם מלעיין בדבריי המעשיים ממנה ויחשב כי די לו שיעשה המצות המעשיות ההם כי העיון בדברי תורה בזה יתיישר בשלמות אל המעשה עם שזה יעמידהו על סוד זאת המצוה והתכלית המכוון כה ואולם העיון בחלק העיוני מהתורה שלא יישיר למעשה הוא ממה שאין ספק בו שאין ראוי שיקצר האדם בו כי הוא השלם שבפנים להיישיר המעיין בו אל השלימות האנושי כמו שביארנו בביאורנו לדברי תורה, כי ההולך בדרכי התורה ומעיין בה לפי מה שאפשר הוא מושגח מאתו ית' ויחילו דרכיו בכל עת, וצוהו שלא יירא מהלחם בגוים ההם ואם היו חזקים מאד אבל יהיה לבו בטוח בה' אשר יעדו שכבר ינצח אותם : (רלב"ג)

גא כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף רַגְלְכֶם בּוֹ לְכֶם נִתְּתִיו כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵל מֹשֶׁה:

רס"י כֹּל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף רַגְלְכֶם. כִּי־וָאֵל כִּי נִתְּתִי לְמֹשֶׁה וְשָׁנִינוּ בְּסִפְרֵי (פ' עקב) אִם לִלְמַד עַל תַּחֲוֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הֲרִי הוּא אֹמֵר מֵהַמְדַּבֵּר וְהַלְצִנּוֹן הַזֶּה, אִם כֵּן לְמָה נִתְּתִי אֶת־הַדֶּרֶךְ כָּף, אִף חֹוֵלָה לְאֶרֶץ, מִשְׁתַּכַּנְּשׁוּ אֶת־הָאֶרֶץ, כֹּל מֵה שְׁתַּכַּנְּשׁוּ מִחֹוֵלָה לְאֶרֶץ יִהְיֶה קְדוֹשׁ וְיִהְיֶה שְׁלֵמָה : (רס"י)

מצודת דוד בו. מוסב על תחלת המקרא, על כל מקום : (מצודת דוד)

מצודת ציון תדרך. מלשון דרך, וענינו הליכה וצעידה : (מצודת ציון)

יד מֵהַמְדַּבֵּר וְהַלְצִנּוֹן הַזֶּה וְעַד הַנְּהַר הַגָּדוֹל נְהַר פְּרַת כָּל אֶרֶץ הַחֲתִיּוֹת וְעַד הַיָּם הַגָּדוֹל מְבֹאֵה הַשֶּׁמֶשׁ יְהִי גְבוּלְכֶם:

רס"י מהמדבר והלבנון הזה. הוא מדבר קדש, מדבר לין שעל ידי אדום, שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ, שנאמר (במדבר כ טז) : והנה אנחנו בקדש וגו', ומנין שהיא דרומית מזרחית, שנאמר (שם לד ג) : והיה לכם פאת נגב ממדבר לין על ידי אדום : ועד הנהר הגדול נהר פרת. זה רחבה מדרום לכפון : כל ארץ החתים. בכלל הזה : ועד הים הגדול מצא השמש. לארכה, מן המזרח למערב : (רס"י)

מצודת דוד **מבוא השמש**. שהוא ברוח מבוא השמש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **והלבנון**. כן שם היער, ואולי גדלו בו אילני לבנה : מבוא ענין שקיעה, כמו (בראשית כח יא) כי בא השמש : (מצודת ציון)

לה לא יתיצב איש לפניה כל ימי חיה פאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא לא ארפה לא אעזבה:

מצודת דוד **לא יתיצב**. רצה לומר לא יתגבר להיות נצב הקומה : **לא ארפה**. לא אתן לך רפיון ממני : (מצודת דוד)

לו חזק ואמץ פי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם:

רס"י חזק ואמץ. בדרך ארץ, כמה שהוא אומר : כי אתה תנחיל : (רס"י)

מצודת דוד **חזק ואמץ**. בהנהגת העם כראוי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואמץ**. אף הוא ענין חוזק, כמו (משלי כד ה) מאמץ כח : (מצודת ציון)

לו רק חזק ואמץ מאד לשמר לעשות ככל התורה אשר צוה משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאול למען תשפיל בכל אשר תלה:

רס"י רק חזק ואמץ מאד. בתורה, כמו שהוא אומר : לשמור ולעשות ככל התורה : תשפיל. תכלית : (רס"י)

מצודת דוד רק וגוי. כי לולא זאת, לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי :
למען. בעבור שמירת התורה תשכיל: (מצודת דוד)

מצודת ציון תשכיל. ענינו הצלחה, וכן (שמואל א יח יד) ויהי דוד לכל
דרכיו משכיל, כי המצליח נראה להבריות שעשה מעשיו בהשכל : (מצודת
ציון)

ח לא ימוש ספר התורה הזו מפיה וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן
תִּשְׁמַר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכְּתוּב בּוֹ כִּי אַז תִּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ וְאַז תִּשְׁכִּיל:

רס"י ספר התורה הזו. ספר משנה תורה היה לפניו : והגית בו. והתבוננת
בו, כל הגיון שבתורה בלב, כמה דאת אמר (תהלים יט טו) : והגיון לבי
לפניך ; (ישעיהו לג יח) : לבך יהגה אימה : (רס"י)

מצודת דוד הזה. האמור במקרא שלפניו (פסוק ז) אשר צוך משה : למען
תשמור. כי כשימוש מפיך, פן תשכח מה : כי אז. כשתשמור לעשות וגוי,
אז תצליח: (מצודת דוד)

מצודת ציון ימוש. יסור, כמו (ישעיהו נט כא) לא ימושו מפיך : והגית.
פעם תשמש לדבור, כמו (תהלים לה כח) ולשוני תהגה, ופעם תשמש
למחשבה, כמו (שם מט ד) והגות לבי : (מצודת ציון)

ט הַלּוֹא צוֹיִתִּיךָ חֶזֶק וְאַמֶּץ אֶל תַּעֲרֹץ וְאֵל תַּחַת כִּי עִמָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְךָ: (פ) (פ)

רס"י הלווא צויתיד חזק ואמץ. במלחמה, כמו שנאמר : אל תערוץ ואל
תחת, והיכן אוהו, בימי משה שנאמר (דברים לא כג) : וילו את יהושע בן
נון וגו' : (רס"י)

מצודת דוד צויתיד. אני מצוה לך חזק במלחמה מול האויב ואל תירא : כי
עמך ה' וגו'. ולא אמר 'כי עמך אני', אף שה' היה המדבר, ודוגמתו
(שמואל א יב יא) וישלח כו' ואת שמואל, והמדבר היה שמואל : (מצודת
דוד)

מצודת ציון הלווא. המלה ההיא תורה לזרוז ולחזק, כמו (שופטים ו יד)

הלוא שלחתיך : **תערוץ ותחת**. שתיהם ענין פחד, כמו (דברים ז כא) לא תערוץ מפניהם וכו' ; (שם א כא) ואל תחת : (מצודת ציון)

וַיֵּצֵא יְהוֹשֻׁעַ אֶת שְׁטָרֵי הָעָם לֵאמֹר:

רפ"י ויאו יהושע. ביום שתמו ימי כבי אכל משה : (רפ"י)

מצודת ציון שוטרי. הם הממונים להשמיע להעם דברי המושל ולהכריח על קיומם, כמו (שם טז יח) שופטים ושוטרים : (מצודת ציון)

רלב"ג ויצו יהושע את שוטרי וגו'. אחשוב שזה הענין היה אחר ששלח יהושע המרגלים והעד על זה שכבר נתחבאו המרגלים ג' ימים ובאו לפי פשטי הכתובים כי ביום הדי' ולמחרת היום הרביעי השכים יהושע וכל ישראל ובאו עד הירדן ולנו שם טרם יעבורו, ויתכן עוד כי ביום ההוא בעינו שצוה יהושע שוטרי העם הזה שלח המרגלים, והנה לא היה היום ההוא ממנין שלשת ימים שזכר כי הוא אמר בעוד שלשת ימים ר"ל אחר היום ההוא, והנה בתחלת היום החמישי ליום ההוא נשלמו אלו השלשת ימים והנה בעצם היום ההוא באו המרגלים לבית רחב ולנו שם הלילה ומה שאמרה ונחבתם שמה שלשת ימים רוצה לומר עד היום השלישי לנסיעתן וכן מאמר ויבואו ההרה וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים רוצה לומר עד היום השלישי ויהיה חסר מלת עד וכמוהו ימצאו רבים כמו שבארנו בביאורנו לדברי תורה באמרו ארבעים יכנו שהרצון בו עד ארבעים, וכן מ"ש ומושב בני ישראל וגו' שהרצון בו עד ארבע מאות ושלשים שנה וכן מה שאמר תספרו חמשים יום הרצון בו עד חמשים יום : (רלב"ג)

יא עברו בקרב המחנה וצו את העם לאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עברים את הירדן הזה לבוא לרשת את הארץ אשר יהיה אלהיכם נתן לכם לרשתה: (o)

רפ"י הכינו לכם דה. כל דבר הצריך לדרכך וכלי זיינס למלחמה אמר להם לתקו, שאם אתה אומר במאכל ובמקתה, הרי היו מסתפקים בזמן שצכליהם עד ט"ז בניסן, וכן הוא אומר (לקמן ה' י"ב) : וישבות המן ממחרת (מפי רבי) : בעוד שלשת ימים. בסוף שלשת ימים, בעוד שתהיו כאן שלשת ימים ואחר תעברו : (רפ"י)

מצודת דוד וצוּוּ וכו'. אף כי נאמר קודם שילוח המרגלים, מכל מקום על כרחך הצווי היה אחרי זה, כי ביום שהלכו המרגלים לנו ביריחו, ובהר התעכבו ג' ימים ובחזירתם לנו במקומם, וביום שאחריו לנו אצל הירדן, וממחרת עברו הירדן: **הכינו**. עם כי עדיין אכלו את המן, מכל מקום היה בידם מפרי האדמה, ממה שהביאו להם תגרי הגוים, ואת זה צום להכין: (מצודת דוד)

מצודת ציון **צדה**. מזון, כמו (יהושע ט ה) לחם צידם: **בעוד**. תרגומו: בסוף (מצודת ציון):

רלב"ג **בעוד שלשת ימים וגו'**. הרצון בו זולת היום שהוא בו ואחר שיעברו אחריו שלשה ימים שלמים יהיה להם כן ולזה אמר אחר זה ויהי מקצה שלשת ימים וגו' להורות כי הרצון בזה אחר עבור שלשה ימים והנה נתאחד הענין עד הבקר כדי שיתפרסם לישראל עוצם המופת הזה ויראו זה בעיניהם והנה צוה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שיקיימו התנאי שהתנה להם משה בתנו להם הארץ אשר מעבר הירדן לפאת מזרח וזכר שכבר הסכימו לשמוע אל דבריו באופן שהיו שומעין לדברי משה ושמי שיעבור על מצותו יומת כי כן יעדה התורה בהעובר על דברי הנביא וכ"ש יהושע שהיה מלך ונביא: (רלב"ג)

גב' וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדֵי וְלִחְצֵי שִׁבְטֵי הַמְּנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לְאֹמֶר: **גב'** זְכוֹר אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם מִשֶּׁה עֶבֶד יְהוָה לְאֹמֶר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִנִּיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת:

מצודת דוד **זכור**. עליכם לזכור: **מניח**. נותן לכם מקום מנוחה, בתת לכם הארץ הזאת שבעבר הזה: (מצודת דוד)

גב' נְשִׂיכֶם טַפְכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ חֲמֹשִׁים לִפְנֵי אַחֵיכֶם כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל וְעֲזַרְתֶּם אוֹתָם:

רס"י כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל. שְׂכֵם יַעֲזְרוּ חֵלְוִים: (רס"י)

מצודת ציון **חמושים**. מזויינים, כמו (שמות יג יח) וחמשים עלו: (מצודת ציון)

טו' עַד אֲשֶׁר יָנִיחַ יְהוָה לְאַחֵיכֶם כְּכֶם וַיִּרְשׁוּ גַם הֵמָּה אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר

יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָהֶם וְשִׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יִרְשֶׁתְּכֶם וִירְשֶׁתֶם אוֹתָהּ אֲשֶׁר
נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ:

רפ"י מזרח השמש. עבר מזרחי של ירדן : (רפ"י)

מצודת דוד עד אשר יניח. עד אשר יתן ה' מקום מנוחה גם להם : וירשתם.
רצה לומר, אז תאחזו בה מבלי מערער הואיל ותקיימו התנאי : מזרח
השמש. בעבר המזרחי : (מצודת דוד)

טז וַיַּעֲנוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֵל כָּל אֲשֶׁר
תִּשְׁלַחַנוּ בָּנוּ: **יז** כָּל אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ אֶל מֹשֶׁה בְּנִשְׁמַע אֵלָיְךָ רַק יְהִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כֹּאֲשֶׁר הָיָה עִם מֹשֶׁה:

מצודת דוד רק וכו'. רצה לומר, לא נשמע אליך רק כשיהיה ה' עמך וכו',
אבל לא בזולת זה : (מצודת דוד)

יח כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיָּךְ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר תִּצְוֶנוּ
יִזְמַת רַק חֲזֵק וְאַמֵּץ: **יט**

רפ"י ימרה. יקניט חת לזכריך : (רפ"י)

מצודת דוד רק חזק. לענוש המורדים ולא למחול על כבודך : (מצודת דוד)

מצודת ציון ימרה. מלשון מרי ומרד, כמו (דברים כא יח) סורר ומורה :
(מצודת ציון)

רלב"ג והתרו לו רק חזק ואמץ רוצה לומר שיתחזק להתנהג ככל דברי
התורה כי אם יצום לעבור על דבריה לא ישמעו אליו אלא אם היה זה
לפי שעה וזה שהוא והם מחוייבים לחזוק התורה, או ירצה באמרו חזק
ואמץ מאוד שיתחזק ויתאמץ על הנהגת העם בחריצות ולא יעזוב
הנהגתם כי העם לא יתכן שיהיו זולת רועה כמ"ש משה ולא תהיה עדת
ה' כצאן אשר אין להם רועה : (רלב"ג)

א וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִן הַשְּׂטִיִּים שְׁנַיִם אַנְשִׁים מִרְגְּלִים חָרָשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית אִשָּׁה זֹנָה וּשְׂמָה רָחַב וַיִּשְׁכְּבוּ : שְׂמָה :

כ וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ וְגו'. על כרחי אני צריך לומר שצתוך ימי אצל משה שלחם, שהרי לסוף ג' ימים שתמו ימי אצל משה עזרו את הירדן, שמסו אנו למדים שמת משה בז' אדר כשאתה מונה ל"ג למפרע מיום שעלו מן הירדן בעשור לחדש הראשון, ועל כרחך משנשתלחו המרגלים לא עזרו את הירדן עד יום החמישי, שנאמר : וישבו שם שלשת ימים עד שבו הרודפים זו בלילה, ויעזרו ויבאו אל יהושע בן נון וישכם יהושע בצוקר ויסעו מהשטים, הרי יום ד', וילינו שם טרם יעזרו, נמלא שלא עזרו עד יום ה' : חרש. ברז, כך תרגם יונתן, אמר להם עשו עצמכם כחרשים, כדי שלא יסתירו דבריהם מפניכם. דבר אחר : חרש חרם, הטעינו עצמיכם קדרות, כדי שתהיו נראין כקדרין : ראו את הארץ ואת יריחו. והלא יריחו בכלל היתה ולמה יצאת, אלא שהיתה קשה כנגד כולם, לפי שהיתה יושבת על הספר. וכיוצא בו (שמואל ב ז ב ל) : ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל, והלא עשהאל בכלל היה ולמה יצא, אלא שהיה קשה כנגד כולם, כיוצא בו (מלכים א יא א) : והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה, והלא בת פרעה בכלל היתה, ולמה יצאת, אלא שהיה מחזבה כנגד כולם, וכלפי חטא שהחטיאה אותו יותר מכולן, כך שנויה בספרי (עקב נב) : אשה זונה. תרגם יונתן : פונדקיתה, מוכרת מיני מזונות :

מצודת דוד מרגלים חרש. מחפשים מחשבות הבריות, אם נמס לבבם : לאמר. רצה לומר : וכה אמר : (מצודת דוד)

מצודת ציון מרגלים. ענין חיפוש כמו (דברי הימים א, יט ג) לחקר ולהפך ולרגל : חרש. ענינו מחשבה, כמו (משלי ג כט) אל תחרוש על רעד רעה : זונה. מוכרת מזון : (מצודת ציון)

רלב"ג וראוי שנעיין בהתר ספק מה יקרה בענין הצוואה שצוה יהושע שוטרי העם ושלחו המרגלים מה ענין אלו המרגלים והנה איך שתהיה

תשובתם בבאם לא ימנעו מלבוא בארץ לרשת אותה כי כבר יעד להם יהושע כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן לבא לרשת את הארץ ואם אמרנו שכבר שלח המרגלים קודם זה הנה יקשה גם כן למה לא סמך יהושע על דברי השיי שהבטיחו שלא יתיצב איש בפניו כל ימי חייו ולמה הסכים לשלוח מרגלים עם מה שהתפרסם לו מה שהגיע מהתאחר במדבר לישראל על דבר המרגלים אשר שלח משה ואנחנו אומרים בהתר זה הספק ששלוח המרגלים הוא על התר שני דרכים, הדרך הא' לחקור אם יתכן שישתדל להלחם בעם אשר הם שלוחים לרגל ארצם אם לא יתכן זה כאילו תאמר שיחקרו מהעם היושב בה המעט הוא אם רב החזק הוא הרפה, ומה הערים הבמחניים אם במבצרים והנה פרי זה הרגל הוא אם בהמשך אל המלחמה או התרחק ממנה לפי מה שיספרו המרגלים, ואולם מדרך הב' הוא לחזק לב העם הנלחמים לבד כמו שנתפרסם מענין גדעון בן יואש כי היה סומך בדברי השיי אחר שעשה לו אות שהוא יעזור עמו והנה הגיע מדרגתו בכחו בשיי עד שכבר שלח החיל הבא אליו מישראל להלחם עם מדין ולא השאיר מהם כי אם שלש מאות איש בדבר השיי ועכ"ז לחזק לבו על דבר המלחמה צוהו השיי שירד אל המחנה הוא ופורה נערו וישמע מה ידברו ואחר תחזקנה ידיו והנה שמע שם מה שחזק לבו לבוא בקשרי המלחמה, וכן היה בשלוח המרגלים בזה המקום כמו שנבאר ר"ל שלא היה שלחם רק לחזק לב יהושע והעם כשישמעו שנפלה אימת ישראל עליהם וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם, ואחר שהתיישב לנו זה הנה נבאר דברי זאת הפרשה לפי מנהגנו ונאמר כי מלת חרש תאמר בפנים רבים המכוון ממנה לפי מה שאראה הוא מענין אל תחרוש על רעך חורשי און שהוא מענין מחשבה הרצון בזה שכבר שלח יהושע שנים אנשים מרגלים מחשבת אנשי הארץ ר"ל שיחקרו אם נפלה אימת ישראל עליהם ואם נמוגו מפניהם כי בזה יתחזק מאד לב אנשי המלחמה ולזה תמצא שהם לא רגלו הארץ ואת יריחו כי אם בזה האופן לפי שכבר באו שם בלילה ובלילה בעצמה יצאו משם אחר שנתפרס' להם על פי רחב מחשבת הארץ ושכבר נמוגו כל יושבי הארץ מפניהם וזאת היתה ג"כ תשובתם ליהושע אמרו כי נתן השם בידינו את כל הארץ וגו' ולו היתה כונת יהושע שירגלו הארץ באופן הראשון היה ראוי שיאמרו ליהושע שלא יכלו לרגל את הארץ כי בלילה באו ובלילה ההוא הוכרחו לצאת משם ולזה הוא מבואר שהכוונה ברגולי היתה לרגל מחשבותם לבד כדי שיתחזק בזה לב אנשי המלחמה ואולי יתחזק בזה לב אנשי המלחמי כי זה המורד לב הוא הודעה מה יתבאר ממנה שזה מסודר להיות כן כמו שביארנו בשני מספר מלחמות ה' ובביאורינו לספר איוב ולזה תמצא בהרבה מן האנשים שסביב העת אשר יובלו עברות להם ששיגם פחדם מה והנה אמר להם יהושע שירגלו מחשב' אנשי הארץ בכללות וביחוד מחשבת אנשי יריחו וזהו מה שהזהירם לראות את הארץ ואת יריחו ר"ל שיראו מחשבותם באיזה אופן שיתכן להם זה בו והנה ספר שסופר זה למלך יריחו והסתירה אותם רחב בחכמתה למלט את נפשה ונפש בית אביה, והנה נספר אחר זה בזכרנו תועלותיה מה היה מאופן החכמה בדבריה

(רלב"ג)

:

בב וַיֹּאמֶר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְחַפֵּר אֶת הָאָרֶץ:

רפ"י לחפור. לרגל, כמו (איוב לט כט) : מסס חפר אוכל : (רפ"י)

מצודת ציון הנה. להעיר הזאת : לחפור. לרגל ולחפש, כמו (איוב לט כא)
יחפרו בעמק, על שם שהמחפש דבר מה בקרקע חופר בה : (מצודת ציון)

גג וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל רְחַב לֵאמֹר הוֹצִיֵאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיךָ
אֲשֶׁר בָּאוּ לְבֵיתְךָ כִּי לְחַפֵּר אֶת כָּל הָאָרֶץ בָּאוּ: **דד** וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת
שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנֵנּוּ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאִין
הֵמָּה:

רפ"י ותצפנו. יס מקראות מדברים על הרבים כיחיד, לפי שמהרה
בהטמנתם, ובמקום נר, כאילו היה יחיד, ומדרכ אגדת תנחומא (סלח א)
יס : פנחס וכלב היו, ופנחס עמד לפנייהם ולא ראוהו לפי שהיה כמלאך.
דבר אחר : ותצפנו, כל אחד ואחד צפני עצמו, ודוגמתו מצינו (מסלי כז ט)
: שמן וקטרת ישמח לב, ולא אמר ישמחו לב : (רפ"י)

מצודת דוד ותצפנו. כל אחד במקום מיוחד, כי יותר נוח להטמין אחד
אחד : האנשים. אשר תשאלו עליהם : ולא ידעתי. בעת בואם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותצפנו. הסתירה אותו, כמו (משלי ב ז) יצפן לישרים : כן.
ענינו אמת, כמו (שמות י כט) כן דברת : מאין. מאוזה מקום : (מצודת ציון)

רלב"ג ותצפנו. ר"ל שצפנה כל אי מהם במקום מיוחד שאם ימצא האחד
ינצל הב' והיה לה התנצלות בזה לפי שכבר זכרה שהיה חשך בעת שיצאו
ולזה אפשר שיצא האי ונשאר השני והיא לא ידעה : (רלב"ג)

הה וַיְהִי הַשַּׁעַר לְסָגוֹר בְּחֹשֶׁךְ וְהָאֲנָשִׁים יָצְאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָּה הִלְכוּ
הָאֲנָשִׁים רָדְפוּ מֵהָר אַחֲרֵיהֶם כִּי תִשְׁיָגוּם:

מצודת דוד ויהי השער. רצה לומר, בעת בוא זמן סגירת שער העיר, כאשר

חשך היום: **כי תשיגום**. היות זה מקרוב יצאו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **אנה**. לאיזה מקום : (מצודת ציון)

וַ וְהִיא הֶעֱלָתָם הַגָּה וְתִטְמְנָם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכּוֹת לָהּ עַל הַגָּה:

רס"י **כפשתי העץ**. פשתיס בגזעוליהן : (רס"י)

מצודת דוד **ותטמנם**. הוסיפה להטמנם במקום יותר נסתר: **בפשתי העץ**. בפשתיס שהם עדיין בתוך העץ, והם הקנים של פשתן: **הערוכות**. בכדי שלא ירגישו שיש מי טמון שם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **הערוכות**. מלשון עריכה וסדור : (מצודת ציון)

וַ וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר סָגְרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הַרְדָּפִים אַחֲרֵיהֶם:

רס"י **על המעברות**. מקום מעבר המים, שהיו סבורים שחזרו לאחוריהם אל ערבות מואב, והירדן מפסיק זינתים: **והשער סגרו**. הסוערים: (רס"י)

מצודת דוד **אחריהם**. כן חשבו הרודפים לפי דעתם: **סגרו**. לפי שרצו לבקשם עוד בעיר, לזה סגרו שומרי השער את השער, שלא יצאו מעתה: (מצודת דוד)

מצודת ציון **על**. ענינו כמו עד, וכן (בראשית מט יג) וירכתו על צידון: **המעברות**. מקום מעבר הירדן : (מצודת ציון)

וַ וְהָמָּה טָרָם יִשְׁכְּבוּן וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם עַל הַגָּה:

מצודת דוד **והמה**. המרגלים: (מצודת דוד)

מצודת ציון **עליהם**. ענינו כמו: אליהם, באל"ף: (מצודת ציון)

רלב"ג **והיא עלתה עליהם**. ר"ל אצלם כמו ועליו מטה מנשה ויבואו האנשים על הנשים: (רלב"ג)

טו ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן יהוה לכם את הארץ וכי נפלה
אימתכם עלינו וכי נמגו כל ישיבי הארץ מפניכם:

מצודת דוד וכי נפלה וכו'. ולא נעצר כח להלחם בכם: (מצודת דוד)

מצודת ציון אימתכם. מלשון אימה ופחד: נמגו. נמסו: (מצודת ציון)

ז כי שמענו את אשר הוביש יהוה את מי ים סוף מפניכם בצאתכם
ממצרים ואשר עשיתם לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחון
ולעוג אשר החרמתם אותם:

מצודת ציון הוביש. מלשון יבש: החרמתם. ענין מיתה וכליון: (מצודת ציון)

זא ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם כי יהוה
אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת:

רפ"י ולא קמה עוד רוח באיש. אפילו לשכב עם אשה, אמרו אין לך כל
קר ונגיד שלא כל רוח הזונה, ונת עשר שנים היתה כשילאו ישראל
ממלכים, וזנתה כל ארבעים שנה (זבחים קטז ב): (רפ"י)

מצודת דוד ולא קמה וכו'. רצה לומר, כל איש רוחו נמוכה ושפלה: הוא
אלהים. אם כן היכולת בידו על כולם: (מצודת דוד)

רלב"ג כי ה' אלהיכם הוא אלהים. ולזה הוא שליט על כל אשר יחפוץ
וינצח מי שהיה במערכתו שלא ינוצח בהלחמו עם ישראל או שינצח:
(רלב"ג)

זב ועתה השבעו נא לי ביהוה כי עשיתי עמכם חסד ועשיתם גם
אתם עם בית אבי חסד ונתתם לי אות אמת:

רפ"י אות אמת. שתעשו כשתצאו ותכבדו את העיר, שתכירו האות
ותחיוני:

מצודת דוד **ועתה**. הואיל והדבר ברור : **חסד**. היות כי עדיין לא עשיתם לי טובה מאומה : **ועשיתם וכו'**. לזה גם אתם עשו חסד עם בית אבי מבלי הקדמת טובה מהם : **אות אמת**. סימן אמיתי, למען ידעו כל ישראל לבל ישלחו בנו יד : (מצודת דוד)

יג וְהִחִיתֶם אֶת אָבִי וְאֶת אִמִּי וְאֶת אַחִי וְאֶת (אחותי) אַחֵיֹתִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת נַפְשֵׁינוּ מִמּוֹת : **יד** וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַחַתְיֶכֶם לְמוֹת אִם לֹא תִגִּידוּ אֶת דְּבָרֵנוּ זֶה וְהִיא בָּתֵּת יְהוָה לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וְעֲשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וְאַמֶּת :

מצודת דוד **נפשנו וכו'**. אם מי ירצה לשלוח בכם יד, נמסור עצמנו למיתה בכדי להציל אתכם : **את דברנו זה**. את האות שאת מבקשת ונתנה לך, כי אם תגידי לגלות האות, הרבה יעשוהו להציל עצמם : **חסד ואמת**. היות את עשית עמנו חסד אבל צפית לתשלום גמול, אבל אנו נעשה עמך חסד של אמת מבלי תקות תשלום גמול : (מצודת דוד)

רלב"ג **אם לא תגידו**. הנה התנו בזה לפי שכבי' שאלה מהם שיתנו לה אות אמת להחיות כל בית אביה והשביעה אותם על זה בה' והנה אם היתה מגדת דבריהם זה היה אפשר שיתערבו עם בית אביה רבים מבני יריחו ותכריחם שבועת' שלא להמית איש מהם כי לא יתברר להם אי זה מהם הוא מבית אביה עד שכבר היה אפשר שימלטו בזה האופן כל יושבי יריחו או יתערבו עם כל יושבי הארץ וימלטו כלם בסבת זה : (רלב"ג)

טו וְתוֹרְדִם בְּחֶבֶל בְּעַד הַחֲלוֹן כִּי בֵיתָה בְּקִיר הַחוּמָה וּבַחוּמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת : (o)

רס"י ותורידם בחבל בעד החלון. באותו חבל וחלון היו הנואפים עולין אליה. אמרה : רצונו של עולם, באלו חטאתי באלו תמחול לי (זבחים סס) : (רס"י)

מצודת דוד **בעד החלון**. כי שערי העיר סגרו : **בקיר החומה**. פני החלון אל מחוץ לחומה :

מצודת ציון בקיר. בכותל : (מצודת ציון)

טז וַתֹּאמֶר לָהֶם הֲהִרָה לָכֹוּ פֶן יִפְגְּעוּ בְכֶם הַרְדָּפִים וְנִחַבְתֶּם שְׁמָה

שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הַרְדָּפִים וְאַחַר תִּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם:

רס"י עד סוֹב הַרְדָּפִים. רֵאֲתָה זְרוּחַ הַקֶּדֶשׁ שִׁשּׁוּבוֹ לְסוֹף שְׁלֹשֶׁת יָמִים
(ספרי) לזרים (כז) : (רס"י)

מצודת דוד פֶּן יִפְגְּעוּ. כִּשְׁתִּלְכוּ עִתָּה לְדַרְכֵיכֶם, פֶּן יִפְגְּשׁוּ בְכֶם הַרְדָּפִים
בשובם : שמה. בההר : (מצודת דוד)

מצודת ציון יִפְגְּעוּ. עֲנִין פְּגִישָׁה : וְנִחְבַּתֶּם. מִלְשׁוֹן מַחְבּוּאָה, וְרָצָה לֹמֵר,
תִּסְתַּרוּ בְּמִקּוֹם מַחְבּוּאָה : (מצודת ציון)

גז וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּים אֲנַחְנוּ מִשְׁבַּעְתְּךָ הַזֶּה אֲשֶׁר
הִשְׁבַּעְתָּנוּ:

רס"י נְקִיִּים אֲנַחְנוּ. הֲרִי אֲנוּ תוֹלִין הַדָּבָר כִּךְ לַעֲשׂוֹת הָאֹת הַזֶּה : (רס"י)

מצודת דוד נְקִיִּים. רָצָה לֹמֵר, רוֹצִים אֲנַחְנוּ לִהְיוֹת נְקִיִּים מֵעוֹן בְּטוֹל
שבועה, ולזה נִפְרַשׁ הַדָּבָר הַיָּטֵב : (מצודת דוד)

רלב"ג וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּים אֲנַחְנוּ מִשְׁבּוּעַתְךָ. ר"ל אֲנַחְנוּ רוֹצִים
לִהְיוֹת נְקִיִּים מִזֹּאת הַשְּׁבוּעָה שֶׁלֹּא תִהְיֶה לָנוּ לְמַכְשׁוֹל וְלִזְהָ אֲנַחְנוּ צְרִיכִין
לְסֹדֵר הָעֲנִין בְּאֹפֶן שֶׁנֹּכַח לְהִשְׁמַר בּוֹ מִהַכְשֵׁל בֵּה וְהֵנָּה אֲנַחְנוּ נוֹתְנִים לְךָ
אוֹת אִמֶּת יוֹכֵר בּוֹ הַבַּיִת הַזֶּה מִזּוֹלָתוֹ וְהוּא שֶׁתִּקְשֶׁר בְּחִלּוֹן אֶת תְּקוּת וְגוֹי,
וְהֵנָּה אֵין שְׁבוּעַתֵּינוּ שֶׁנִּמְלֵט מִמּוֹת בַּיִת אֲבִיךָ אִם יִמְצָא אִי זֶה שִׁיְהִיָּה מֵהֶם
חוּץ מִהַבַּיִת הַזֶּה שֶׁאִם נִקְשֵׁי בְּזֵה הָאֹפֶן הֵנָּה יִחְוִיב שֶׁנִּמְלֵט כָּל יוֹשְׁבֵי
יְרִיחוֹ אוֹ כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ אַחֲרָיִךְ שֶׁלֹּא יִתְבַּרֵּר לָנוּ מִי הֵם מִמִּשְׁפַּחְתְּךָ וְזֶה דָּבָר
לֹא נוֹכַח לְהַסְכִּים עֲלֵינוּ כִּי הוּא סוֹתֵר לָמָּה שְׁצוּתָה הַתּוֹרָה עֲלֵינוּ שֶׁלֹּא תַחִיָּה
כָּל נִשְׁמָה מֵאֵלוֹ הַגּוֹיִם מִהַמְּקוֹמוֹת הַקְּרוֹבִים וְלֹא מִהַרְחוֹקִים אֲשֶׁר לֹא
יִסְכִּימוּ לִהְיוֹת לָנוּ לְמַסּ וְלִזְהָ אֲנַחְנוּ מִבְּאֵרִים שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ נִקְשָׁרִים
לְהַחִיּוֹת כִּי אִם הַנִּמְצָאִים בְּזֵה הַבַּיִת : (רלב"ג)

גח הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָּאִים בְּאֶרֶץ אֶת תְּקוּת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרֵי בְּחִלּוֹן
אֲשֶׁר הוֹרְדְתָנוּ בּוֹ וְאֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ וְאֶת אֲחִיךָ וְאֶת כָּל בֵּית אֲבִיךָ
תִּאֶסְפֵי אֵלֶיךָ הַבְּיָתָה:

רס"י חָתָּה תְּקוּת. לָשׁוֹן קוֹ וְחִבֵּל : (רס"י)

מצודת דוד **אנחנו באים**. רצה לומר, בעת נבוא בארץ: **הזה**. אשר הורדתנו
בו: **תקשרי**. להיות לאות וסימן: **בו**. מוסב על החלון ורצה לומר, דרך
בו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **תקות**. מלשון קו וחבל, וכן (ישעיהו מד יג) נטה קו: **השני**.
רצה לומר, צבוע בצבע אדום, כמו (שמות כה ד) ותולעת שני: **תאספי**.
ענין הכנסה, כמו (שופטים יט טו) ואין איש מאסף אותם: (מצודת ציון)

יט וְהִיא כֹּל אֲשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתֵי בֵיתְךָ הַחוּצָה דָמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְאֲנַחְנוּ נְקִים:
וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה אֵתְךָ בַּבַּיִת דָמוֹ בְּרֹאשׁוֹ אִם יָד תִּהְיֶה בּוֹ:

כז לָמָּה זָכַרְתָּנוּ עוֹן הַרְיָגְתוֹ עַל רֹאשׁוֹ תֵהָא, כִּי הוּא יִגְרוֹם מִיתָתוֹ:
לָמָּה זָכַרְתָּנוּ עוֹן הַרְיָגְתוֹ תֵהָא עֲלֵינוּ: (כז"י)

מצודת דוד **דמו בראשו**. רצה לומר, עון מיתתו על עצמו כי פשע בנפשו:
ואנחנו נקים. כי לא היה מהאפשר לשומרו מן המיתה: (מצודת דוד)

כח וְאִם תִּגִּידִי אֶת דְּבָרֵנוּ זֶה וְהִינּוּ נְקִים מִשְׁבַּעְתְּךָ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ:

מצודת דוד **זה**. הסימן והאות **הזה**: (מצודת דוד)

רלבי"ג **ואם תגידי את דברינו זה**. באופן שימלטו שאר יושבי העיר בזה
הבית כשתודיעי להם שכבר נשבעו להחיות הנמצאים בו לא תקשרנו
שבועתינו להחיותם: (רלבי"ג)

כא וְתֹאמְרוּ כְּדַבְּרֵיכֶם כֵּן הוּא וְתִשְׁלַחַם וַיִּלְכוּ וְתִקְשְׁרוּ אֶת תְּקוּת הַשָּׁנִי
בְּחִלּוֹן:

מצודת דוד **כן הוא**. רצה לומר, זהו הדרך הנכון: **ותשלחם**. לפי שהלכו אל
ההר בעצתה, אמר ותשלחם: **ותקשור**. בעת שבאו ישראל בארץ: (מצודת
דוד)

כב וַיִּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הֶהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שָׁבוּ הָרְדָפִים
וַיִּבְקְשׁוּ הָרְדָפִים בְּכָל הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצְאוּ: (פ) **כג** וַיֵּשְׁבוּ שָׁנֵי הָאֲנָשִׁים

וַיֵּרְדוּ מִהָהָר וַיַּעֲבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֵת כָּל הַמַּצְאוֹת
אוֹתָם:

רָפָ"י ויעברו. את הירדן : (רפ"י)

מצודת ציון המוצאות. מה שקרה להם : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה שבו שני האנשים. ביום הגי' לשלוחם שהוא היום השני מהשלשה ימים שזכר יהושע כמה שאמר בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן והנה ביום השלישי מאלו השלשה ימים השכים יהושע בבקר להזדרז על זאת המלאכה כי המלאכה להי' ובאו עד הירדן הוא וכל ישראל ולנו שם טרם יעברו את הירדן והנה לא עברו את הירדן בלילה ההוא אחר עבור השלשה ימים שזכר יהושע לסבות הא' כי הש"י רצה שיתפרסם זה המופת לישראל כדי שתהיה אמונת' בו יתברך וביהושע נביאו יותר חזקה ולזה חייב להמתין עבור הירדן עד בקר יום הד', והשני הוא שהש"י רצה שיהיה המופת הזה כדי להפיל אימה ופחד על כל מלכי האמורי והכנעני ולזה היה ראוי שיהיה בעת שיראו האנשים זה המופת וזה ביום, והשלישי הוא שרצה הש"י שיתקדשו העם כדי שיהיו ראויים יותר אל שיעשה זה המופת בעבורם עם שזה הביאם לדקדק יותר בענין אלו הנפלאות כי זה ממה שיישיר' להשיג מה שהיה בהם מהפלא והזרות ולזה הוכרח לומר שלנו שם טרם יעברו כי יחשב לפי שיעד יהושע להם שכאשר ישלמו ג' ימים יעברו את הירדן ויבא זה לחשב שיעברו את הירדן בתחלת הלילה שאחריה ומפני זה הוכרח לבאר שלא עברו את הירדן כי אם ביום כדי שיתבאר יותר לדורות הבאים אמתת זה הספור ולזאת הסבה בעיני' צוה יהושע לשנים העשר איש שירימו להם אבן אחת לאיש על שכמו למען יהיו האבנים האלה לזכרון לבני ישראל על דבר זה המופת : (רלב"ג)

כַּד וַיֹּאמְרוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ כִּי נָתַן יְהוָה בְּיַדְנוּ אֵת כָּל הָאָרֶץ וְגַם נָמְגוּ כָּל
יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ: (o)

מצודת דוד כי נתן. במקרא שלפניו נאמר שספרו המוצאות אותם, וכאשר תמו לספר, אמרו הנה תכלית הדבר הוא כי נתן ה' וכו': (מצודת דוד)

א וַיֵּשְׁבִי יְהוֹשֻׁעַ בְּבִקְרַת וַיִּסְעוּ מֵהַשְּׁטִימִים וַיָּבֹאוּ עַד הַיַּרְדֵּן הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְנוּ שָׁם טָרַם וַיַּעֲבְרוּ:

מצודת דוד שם. אצל הירדן: (מצודת דוד)

ב וַיְהִי מִקְצֵה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַיַּעֲבְרוּ הַשְּׁטָרִים בְּקֶרֶב הַמַּחְנֶה:

מצודת דוד שלשת ימים. וכמו שנאמר (לעיל א יא) בעוד שלשת ימים כו': (מצודת דוד)

ג וַיֵּצֵאוּ אֶת הָעָם לְאֹמֶר כְּרֹאֲוֹתְכֶם אֶת אַרְוֹן בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהַפְּהִינִים הַלְוִיִּים נְשָׂאִים אֹתוֹ וְאַתֶּם תִּסְעוּ מִמְּקוֹמְכֶם וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרָיו:

רפ"י והכהנים הלויים. לפי שיצאו כולם מלוי (אזי) אזי עמדם נקראו לויים, כמו שפירשו רבותינו בצראשית רבה: במ"ח מקומות (ביצמות פו ב, ותמיד כז א ועוד, הגירסא: בכ"ד מקומות) נקראו הכהנים לויים, וזה טעמו של דבר (מפי רבי): והלכתם אחריו. נסתנה המסע הזה משאר מסעות, שכל זמן שמשה היה קיים היה עמוד הענן נוסע תחלה, ומראה להם הדרך, והארון נוסע אחר ב' דגלים, עכשיו הארון נוסע תחלה (סוטה לב) :

מצודת דוד ארון ברית ה'. הארון שבו הלוחות שכרת ה' ברית עם ישראל בעת אשר נתנם: ואתם. ואז אתם תסעו: (מצודת דוד)

רלב"ג והנה צו השוטרים את העם במצות יהושע שילכו אחר ארון ברית ה' שישאוהו הכהנים הלויים והנה הוצרכו לזאת הצוואה כי בימי משה היה חנותם ונסעם על פי ה' מצד תנועת עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לנחותם הדרך ואולם עתה לא תהיה הליכתם בדרך בזה האופן אבל יהיו המנהיגים עתה הכהנים הלויים נושאי ארון ברית ה' על פי הנביא וכדי שיראו כלם היה ראוי שירחקו ממנו ולזה צו אותם שירחקו ממנו אלפים אמה :

זד אַךְ רְחוּק יְהִי בֵּינֵיכֶם (ובינו) וּבֵינֵינוּ כְּאַלְפִים אִמָּה בַּמִּדָּה אֵל תִּקְרְבוּ אֵלָיו לְמַעַן אֲשֶׁר תִּדְעוּ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָּהּ כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ מִתְמוֹל שְׁלֹשׁוֹם: (o)

רפ"י אַךְ רְחוּק יְהִי. כְּזוֹדוֹ שֶׁל מִקוּם הוּא : וּבֵינֵינוּ. כְּמוֹ וּבֵינוּ, וְדוּמָה לוֹ (תְּהִלִּים קִמְט ז) : יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּעוֹשָׁיו. דְּבַר אַחַר : ז' אַרְנוֹת הִיוּ, שֶׁל שְׂכִינָה וְשֶׁל יוֹסֵף מֵהַלְכִין יַחַד : כְּאַלְפִים אִמָּה. כְּדִי שְׂתֵּהִיו יוֹכְלִין לִילֵךְ וּלְהַתְּפַלֵּל לִפְנֵינוּ בְּשִׁבְתָּ, כִּךְ מִפּוֹרֵשׁ בְּמִדְרָשׁ תִּנְחוּמָא, לְפִי שִׂידַע שְׁעֵתִידִין לֵהִיּוֹת כְּרִים לִפְנֵי יִרְיָחוֹ בְּשִׁבְתָּ : לְמַעַן אֲשֶׁר תִּדְעוּ. מוֹסֵב עַל וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרָיו : כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בְּדֶרֶךְ. לֹא הִלַּכְתֶּם בְּעֵנִין זֶה עַד הֵנָּה : (רפ"י)

מצודת דוד וּבֵינֵינוּ. וּבֵין הָאֲרוֹן : **כַּאֲלֵפִים**. אֲלֵפִים מִצוּמְצָמִים, שֵׁנָאֵמַר בַּמִּדָּה, וְהַכִּי"ף בָּאָה לְאַמִּיתַת הַדְּבַר, וְכֵן (בְּרֵאשִׁית כָּה לֹא) מִכְרָה כִּיּוֹם : **לְמַעַן וְכו'.** מוֹסֵב לְמִקְרָא שֶׁלִּפְנֵינוּ, לוֹמַר לְכוּ אַחֲרֵי הָאֲרוֹן לְמַעַן תִּדְעוּן הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בָּהּ מֵעוֹלָם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מתמול.** כְּמוֹ מֵאַתְמוֹל : **שֵׁלֶשׁוֹם**. יוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁלִּפְנֵי הַיּוֹם הַזֶּה : (מצודת ציון)

זח וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם הַתִּקְדְּשׁוּ כִּי מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם נִפְלְאוֹת: (פ)

רפ"י וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ. זִיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וַיּוֹסֵף ל' שֶׁל אֲבָל, הִיָּה רֵאשׁוֹן לְג' הַיָּמִים : הַתִּקְדְּשׁוּ. הַזְּמַנּוּ : כִּי מָחָר. בְּעֲבָרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן : נִפְלְאוֹת. תִּרְגַּם יוֹנָתָן פְּרִישָׁן : (רפ"י)

מצודת דוד **כי מחר וכו' נפלאות.** וְלִזָּה מֵהֵרָאוּי לֵהִיּוֹת אִזּוֹ קְדוּשִׁים וְטְהוּרִים מִטוּמְאָה : (מצודת דוד)

זט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר שְׂאוּ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית וְעָבְרוּ לִפְנֵי הָעָם וַיִּשְׂאוּ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית וַיֵּלְכוּ לִפְנֵי הָעָם: (o)

רפ"י וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַכֹּהֲנִים. זִיּוֹם הַמַּחֲרָת : שְׂאוּ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית.

עד עכשיו נשאו הלויים, והיום הכהנים : (כ"ז)

רלב"ג והנה זכר אחר זה שכבר צוה יהושע אל העם שיתקדשו בעבור אלו הנפלאות שיעשה בקרבם אחר הלילה ההוא ולכהנים צוה שישאו ארון הברית ויעברו לפני העם : (רלב"ג)

זז ויאמר יהוה אל יהושע היום הזה אכל גדלך בעיני כל ישראל אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך:

מצודת דוד אשר ידעון. על ידי הנפלאות אשר אעשה על ידך : (מצודת דוד)

מצודת ציון אכל. מלשון התחלה : (מצודת ציון)

רלב"ג וזכר שכבר אמר השם יתברך ליהושע כי יחל לגדל אותו בעיני כל ישראל עד שהתבאר להם כי כאשר היה עם משה כן יהיה עמו וזה אמנם יהיה בזה האופן שהישירו הש"י איך יעשה זה המופת : (רלב"ג)

זח ואתה תצוה את הכהנים נשאי ארון הברית לאמר כבאכם עד קצה מי הירדן בירדן תעמדו: (פ)

כ"ז כבאכם עד קצה מי הירדן. כשתכנסו לפנים משפתו : בירדן תעמדו. עד אשר יעברו כל העם אל העבר השני : (כ"ז)

מצודת דוד עד קצה. בקצהו המערבי : בירדן תעמדו. ולא תצאו מיד אל החרבה : (מצודת דוד)

טז ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה ושמעו את דברי יהוה אלהיכם:

כ"ז גשו הנה. למאס את כולם בין שני צדי ארון, זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה : (כ"ז)

זי ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם והורש יוריש מפניכם

אֶת הַכְּנַעֲנִי וְאֶת הַחִתִּי וְאֶת הַחִוִּי וְאֶת הַפְּרָזִי וְאֶת הַגְּרָגְשִׁי וְהָאֱמֹרִי
וְהַיְבוּסִי:

רס"י בזאת תדעון. זמה שאתם רואים שכלכם מנומלמין כאן : (רס"י)

מצודת דוד בזאת. בהפלא שהולך ומפרש : (מצודת דוד)

מצודת ציון והורש יוריש. מענין גרושין, כמו (שופטים א כ) ויורש משם :
(מצודת ציון)

יא הנה ארון הברית אדון כל הארץ עבר לפניכם בירדן:

רס"י הברית אדון כל הארץ. ברית של הקדוש ברוך הוא, שהוא אדון כל הארץ, ואל תתמה על הה"א של הברית, שהרבה מקראות מדברים כך, כמו (מלכים ב טז יז) : המסגרות המכונות ; (ירמיהו לא לט) : העמק הפגרים : עובר לפניכם. מקדים לפניכם ליכנס לתוך הירדן : (רס"י)

מצודת דוד אדון וכו'. רצה לומר, של אדון וכו' : (מצודת דוד)

יב ועתה קחו לכם שני עשר איש משבטי ישראל איש אחד איש אחד לשבט:

רס"י קחו לכם שני עשר איש. הכינו אותם להיות נכונים למה שאורה
אותם כשתעברו את הירדן : (רס"י)

מצודת דוד קחו לכם. להיות הם במקום כולכם לעמוד קרוב לארון, ויראו
הם כי כאשר ינחו כפות רגלי הכהנים מיד יכרתו המים : (מצודת דוד)

יג והיה פנחם פפות רגלי הכהנים נשאי ארון יהוה אדון כל הארץ במי הירדן מי הירדן יכרתו המים הירדים מלמעלה ויעמדו נד אחד:

רס"י המים הירדים מלמעלה. למטה כדרך כל הנהרות המושכים :
ויעמדו נד אחד. כשירדו המים עד מקום שנכרתו שם ואינם יורדים משם

ולמטה אלא הם מתקבלים ונגדשין ועולין למעלה, כיפין על גבי כיפין :
נד. כמו (תהלים לג ז) : כונס כנד, (ישעיהו יז יא) נד קאיר, לשון גובה, וכן
הזרם מנחס :

מצודת דוד והיה כנות. מוסב למעלה, לומר שהמה יראו כאשר ינוחו כפות
רגלי הכהנים מיד יכרתון המים היורדים עתה מלמעלה וילכו להם :
ויעמדו. המים אשר יבואו לאחר זה אל מקום הכריתה, יעמדו שם נד
אחד : (מצודת דוד)

מצודת ציון נד. תל וקבוץ אחת, וכן (שמות טו ח) נצבו כמו נד נוזלים :
(מצודת ציון)

יד ויהי בנסע העם מאהליהם לעבר את הירדן והכהנים נשאי הארון
הברית לפני העם :

רלב"ג והוא שכבר הודיע להם יהושע זה המופת טרם בואו וייעד להם
זמן והוא שכאשר ינוחו כפות רגלי הכהנים נושאי הארון במי הירדן ברגע
ההוא יכרתון מי הירדן וזה אמנם יהיה כשיכרתון המים היורדים
מלמעלה ויעמדו נד אחד ולא ירדו ולזה היה מחוייב שישוב מה שאחר
המקום ההוא מהירדן חרבה כי המים אשר בו ירדו ולא יגרע להם דבר
מן המים היורדים מלמעלה ולזה צוה שיעמדו רגלי הכהנים בירדן עד
עבור כל העם והודיעם שתכף שיסירו הכהנים רגליהם משם ישובו מי
הירדן למקומן ולפי שזה הזמן הוא בלתי מוגבל כי אפשר שיהיה זמן עבור
העם הירדן ארוך אם יעברו במתון או קצר אם יעברו במהירות וכן הענין
בזמן הגעי רגלי הכהנים בירדן הנה היה זה מגדיל ענין הפלא הזה ומסיר
הספק בו מהרואים אותו כי אם אמר אחד שיהושע היה יודע זמן הכרי'
הירדן וכמה מן הזמן עמד ואיך הנה אולי יביא זה ספק מעט בענין זה
המופת אבל בעבור שהוא לא נתן בזה זמן מוגבל כמו שזכרנו הנה אי
אפשר לספק על זה המופת בזה האופן עם שהוא מבואר ממה שזכר
מעמד המים היורדים נד אחד שזה בלתי איפשר בזולת מופת כמו שנבאר
כשנאמר איך היה ענין זה המופת בזולת המופת : (רלב"ג)

טו וכבוא נשאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נשאי הארון נטבלו
בקצה המים והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר :

רש"י גדותיו. לשון שפה גבוהה : כל ימי קאיר. שימי ניסן ימי קאיר הם :
(רש"י)

מצודת דוד בקצה המים. בעבר המזרחי: והירדן מלא. בא להגדיל הנס ולומר אף שמי הירדן מרובים הם, שאפילו בכל ימי קציר שדרך מי הנהרות להתמעט היה הוא מלא על כל שפתיו: , (טז) ויעמדו. מוסב למעלה (פסוק טז), לומר, הנה עם כל רבוי המים, עמדו הירודים מלמעלה אחר הכריתה וקמו נד אחד: הרחק מאוד. הנד ההוא היה רחוק מאוד מהעיר ששמה אדם, העומדת בצד צרתן: והירודים. המים שירדו קודם הכריתה לצד ים הערבה, והוא ים המלח: תמו נכרתו. המים ההם תמו ממקומם ונכרתו והלכו להם, ונשאר המקום חורב ויובש: (מצודת דוד)

מצודת ציון גדותיו. הם שפתי הנהר סביב המים, כמו (ישעיהו ח ז) והלך על כל גדותיו: (מצודת ציון)

רלב"ג והנה ספר שכן היה הענין ר"ל שבבוא נושאי הארון עד הירדן ורגלי הכהנים נטבלו בקצה המים תכף עמדו המים הירודים מלמעלה כמו נד אחד הרחק מאד מן העיר ששמה אדם אשר מצד צרתן והירודים על ים הערבה תמו נכרתו בהפסק ירידת המים מלמעלה והעם עמדו נגד יריחו (רלב"ג):

{טז} ויעמדו המים הירודים מלמעלה קמו נד אחד הרחק מאד (באדם) מאדם העיר אשר מצד צרתן והירודים על ים הערבה ים המלח תמו נכרתו והעם עברו נגד יריחו:

רש"י הרחק מאד. ממקום שעמדו שם נפסקו: מאדם העיר. כך שמה: והירודים. אותם שהיו יורדים משם ולמטה תחלה: תמו נכרתו. עברו כדרך הליכתן ככל הנחלים ההולכים אל הים, עד אשר תמו: (רש"י)

מצודת ציון תמו. מלשון תם והשלמה: (מצודת ציון)

{יז} ויעמדו הפהנים נשאי הארון ברית יהוה בחרבה בתוך הירדן הין וכל ישראל עברים בחרבה עד אשר תמו כל הגוי לעבר את הירדן:

רש"י ויעמדו הכהנים. אלל שפת הירדן: בתוך הירדן. וכל זמן שעמדו לא ירדו המים העליונים למטה, ובתוך כך כל העם עוברים בחרבה: הכן. מכוונים ונלצים זה כנגד זה: (רש"י)

מצודת דוד ויעמדו. לא יצאו מיד מן הירדן, רק עמדו בעבר המערבי עד
עברו כולם, וכאשר צוה: הכן. רצה לומר, עמדו מוכן ומתוקן דרך קבע,
עד עברו כולם: (מצודת דוד)

יהושע פרק-ד

אָל וַיְהִי כַאֲשֶׁר תָּמּוּ כָּל הַגּוֹי לַעְבּוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן (פ) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל
יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: **ב** קָחוּ לָכֶם מִן הָעַם שְׁנַיִם עָשָׂר אַנְשִׁים אִישׁ אֶחָד אִישׁ
מִשְׁבֵּט: אָחַד

רפ"י שנים עשר אנשים. הם שנזכרים למעלה להיות נכונים: (רפ"י)

רלבי"ג ולפרסם זה המופת צוה לייב איש אשר הכין מבני ישראל איש
אחד איש אחד משבט שירימו להם איש אבן אחת על שכמו למען יהיה
זה אות בקרבם להזכירם ענין זה המופת: (רלבי"ג)

ג וַיֵּצֵאוּ אוֹתָם לֵאמֹר שָׂאוּ לָכֶם מִזֶּה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִמִּצַּב רִגְלֵי הַפְּהָנִים
הַכִּין שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַבְנִים וְהַעֲבַרְתֶּם אוֹתָם עִמָּכֶם וְהִנַּחְתֶּם אוֹתָם
בְּמַלּוֹן אֲשֶׁר תִּלְיִנוּ בּוֹ הַלֵּילָה: (ו)

רפ"י והעברתם אותם עמכם. כמלות משה (דברים כז) לבנות להם מזבח
בהר עזבל ולכתוב עליהם את דברי התורה, ובו ביום באו אל הר עזבל ובו
בהם את המזבח והעלו עולות ושלמים, ואכלו ושתו, וקפלו אותם ובו
ולנו בגלגל: (רפ"י)

מצודת דוד מתוך הירדן. צוה להם לחזור אל קצה הירדן אחר שיצאו
ממנו: ממצב. ממקום שהכהנים נצבים מוכן ומתוקן, כי נשאו רגליהם
ולקחו האבנים אשר תחתיהם: (מצודת דוד)

ד וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל שְׁנַיִם הָעָשָׂר אִישׁ אֶשֶׁר הִכִּין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ

מִשְׁבֵּט:

אָחַד

אִישׁ

אָחַד

מצודת דוד אשר הכין. לעמוד קרוב לארון, לראות אשר מיד כנוח רגלי הכהנים יכרתו המים, כמו שכתוב למעלה (ג יג) (ה) אל תוך הירדן. כי כבר יצאו ממנו, כאמור (פסוק א) (ו) אות. סימן לזכרון: מחר. רצה לומר, לאחר זמן: (מצודת דוד)

וַיֹּאמֶר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ עֲבְרוּ לִפְנֵי אָרוֹן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶל תּוֹךְ הַיַּרְדֵּן וְהָרִימוּ לָכֶם אִישׁ אֶבֶן אַחַת עַל שִׁכְמוֹ לְמִסְפַּר שְׁבֻטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רס"י עזרו לפני ארון וגו'. הכנסו עתה צירדן ועזרו עד לפני הכהנים: (רס"י)

מצודת ציון והרימו. והגביהו: (מצודת ציון)

וַיֵּלֶם לְמַעַן תִּהְיֶה זֹאת אוֹת בְּקִרְבְּכֶם כִּי יִשְׁאַלּוּן בְּנֵיכֶם מִחַר לֵאמֹר מָה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם: וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֲשֶׁר נִכְרְתוּ מִיְּמֵי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי אָרוֹן בְּרִית יְהוָה בְּעֲבָרוֹ בַּיַּרְדֵּן נִכְרְתוּ מִי הַיַּרְדֵּן וְהָיוּ הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לְזִכְרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד עוֹלָם:

רס"י והיו האבנים האלה. בגלגל לזכרון זה: (רס"י)

וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂאוּ שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אֲבָנִים מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ לְמִסְפַּר שְׁבֻטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲבְרוּ עִמָּם אֶל הַמְּלֹךְ וַיִּנְחֹם שָׁם: וַיִּשְׂתִּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים הַקִּים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן תַּחַת מַצַּב רִגְלֵי הַכֹּהֲנִים נִשְׂאֵי אָרוֹן הַבְּרִית וַיְהִיו שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

רס"י ושתים עשרה אבנים. אחרות הקים יהושע בתוך הירדן: (רס"י)

מצודת דוד ושתים וכו'. אלו היו אחרים (סוטה לה ב) עד היום הזה. רצה לומר, עד עולם, כי כל קורא הפסוק הזה בזמנו, אומר עד היום הזה, והוא כלל גדול בדברי הנביאים: (מצודת דוד)

מצודת ציון תחת. במקום : (מצודת ציון)

רלבי"ג וזכר עוד ששתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים ויתפרסם להם שאצל מקומם יעמדו מי הירדן נד אחד : (רלבי"ג)

ז והכהנים נשאי הארון עמדים בתוך הירדן עד תם כל הדבר אשר צוה יהוה את יהושע לדבר אל העם ככל אשר צוה משה את יהושע וימהרו העם

רס"י עד תום כל הדבר. כמו ששנינו במסכת סוטה (לד א) עודם זירדן אמר להם יהושע דעו למה אתם עוזרים את הירדן, על מנת שתורישו את כל יושבי הארץ כו' : (רס"י)

מצודת דוד לדבר אל העם. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה לד א) שהשם צוה לו לדבר אל העם לאמר, דעו שאתם עוזרים את הירדן בחרבה על מנת לגרש כל יושבי הארץ, והדבר ההוא בעצמו צוה לו משה : וימהרו. בעבור כבוד הארון, שעמד עד עברם : (מצודת דוד)

זא ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעברו ארון יהוה והכהנים לפני העם :

רס"י ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעברו ארון וגו'. לא כדרך שעברו האחרים, אלא כמו שפורש למטה בענין נתקו כפות רגלי הכהנים לאחוריהם אל החרצה, על השפה שנכנסו בה שהיו עומדים אכלה, וחזרו המים לאחוריהם לילך כתמול שלשום, נמלא ארון ונושאו מלא זה, וכל ישראל מלא זה, נשא הארון את נושאו ועבר : לפני העם. לעיני העם : (רס"י)

מצודת דוד ויעברו ארון ה'. אחר שצוה יהושע להכהנים לעלות מן הירדן, כמו שכתוב למטה (ג ו) אז עבר הארון ללכת לפני העם : (מצודת דוד)

רלבי"ג והנה זכר שכבר מהרו העם לעבור יותר מהחוק הנהוג וידמה שכבר עשו זה כדי שיתבאר להם מדרגת יהושע בענין זה המופת כי אילו היה מוגבל זמן עמידת מי הירדן עד הזמן שהיה ראוי שיעברו בו העם לפי החק הנהוג היי ראוי כשמהרו לעבור שישארו מי הירדן כך זמן מה אחר

עברם והנה ספר שתכף עבור העם עבר ארון ה' לפני העם ותכף שבו מי הירדן למקומם וזה גם כן היה במצות הש"י כדי שיתפרסם לישראל עוצם זה המופת ר"ל שכבר צוה הש"י את יהושע שיצוה הכהנים נושאי הארון שיעלו מהירדן תכף עבור העם : (רלב"ג)

יב וַיַּעֲבְרוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד וְחֻצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה חֲמִשִּׁים לַפָּנִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דָּבַר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה: **יג** כְּאֲרֻבַּעִים אֶלְף חֲלוּצֵי הַצָּבָא עָבְרוּ לַפָּנִי יְהוָה לְמַלְחָמָה אֶל עַרְבוֹת יְרִיחוֹ: (o)

מצודת דוד לפני ה'. רצה לומר, בשליחותו של מקום: (מצודת דוד)

מצודת ציון חלוצי. מזוין, כמו (דברים ג יח) חלוצים תעברו: **ערבות.** ענינו כמו מדבר: (מצודת ציון)

יד בַּיּוֹם הַהוּא גִּדְלָה יְהוָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר יִרְאוּ אֶת מֹשֶׁה כָּל יְמֵי חַיָּיו: (פ) **טו** וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: **טז** צוּה אֶת הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן הָעֵדוּת וַיַּעֲלוּ מִן הַיַּרְדֵּן:

רס"י כוה את הכהנים. כאן פירש הכתוב את האמור למעלה, היאך עבר ארון ה' והכהנים לפני העם וגו': ויעלו מן הירדן. ויעברו' אין כתיב כאן, אלא זיעלו', למדנו שעל השפה שהיו עומדין אצלה עלו, ואי אפשר לומר שהיו עומדין אצל שפת הירדן שבמערב, שהרי נאמר למעלה (ג טו): נטבלו רגלי הכהנים בקלה המים, ושם נאמר ויעמדו הכהנים וכל ישראל עוברים: (רס"י)

יז וַיֵּצֵאוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן: **יח** וַיְהִי (בעלות) כְּעֵלּוֹת הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן נִתְקוּ כַּפּוֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הַחֲרָבָה וַיֵּשְׁבוּ מִי הַיַּרְדֵּן לְמִקְוָמָם וַיִּלְכוּ כְּתַמּוֹל שְׁלֹשׁוֹם עַל כָּל גְּדוֹתָיו:

רס"י נתקו כפות רגלי הכהנים. מן המים אל החרבה שאצלה, וישבו המים למקומם, נמלא ארון מלד זה, וישראל מלד זה, נשא ארון את נושאיו ועבר. ועל דבר זה נענש עוזא (שמואל ב ו ז) כשאחז בארון, נושאיו נשא,

עלמנו לא כל זמן : (כ"ז)

מצודת ציון נתקן. נעתקו וסרו ממקומם : (מצודת ציון)

וַיִּטַּע וְהָעָם עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בְּעֶשְׂרֵי לַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּחֲנוּ בְּגִלְגָּל בְּקֶצֶה
מִזְרַח יְרִיחוֹ:

רלב"ג והנה זכר שהעם עלו מהירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל ושכבר הקים יהושע שם י"ב האבנים אשר הרימו השנים עשר שהכין מבני ישראל למען יהיה זה לזכרון לבני ישראל עד עולם וזה ממה שיורה כי במקום המקדש שמו אותו כמו הענין בצנצנת המן ובמטה אהרן שנתבאר בתורה שהושמו לפני משכן ה' למשמרת והנה נקבע המשכן בגלגל זמן מה כמו שיבא שכבר עשו בני ישראל שם הפסח בארבעה עשר יום לחדש ולא היה איפשר שיעשוהו שם שלא היה שם המשכן : (רלב"ג)

וַיִּבֶן וְאֵת שְׁתֵּי עֶשְׂרֵי הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן הַיַּרְדֵּן הַקִּיּוֹם
בְּגִלְגָּל:

כ"ז הקים יהושע בגלגל. הוא המלון אשר לנו זו הלילה : (כ"ז)

רלב"ג והנה יראה שלא הושמו האבנים האלה לפני העדות כמו הענין בצנצנת המן ומטה אהרן לשתי סבות האחת שלא נזכר בזה המקום זה אבל זכר שכבר הקימו יהושע בגלגל, והשנית שהוא ראוי שיהא הבדל עצום בין מופתי משה ומופת זולתו כמו שנזכר בסוף התורה ולזה אין ראוי שישתתפו אלו הדברים שהיו לזכרון לאלו המופתים במקום אחד עם שאלו האבנים יצטרך להם מקום גדול ולא יכילם המקום ההוא ועוד שכבר יהיה הבדל עצום בין צנצנת המן ומטה אהרן ובין האבנים האלה וזה כי צנצנת המן היה בו המופת מתמיד עד שמה שהיה נמס בחום השמש ישאר ויתקיים זה הזמן הארוך וכן היה הענין במטה אהרן עם השקדים שגמל ואלו הענינים גם כן מה שעושה בו המופת בעצמו ואולם האבנים לא היה בהם בעצמותם מן הזרות והפלא ולא היה מה שנעשה בו המופת אבל היו סבה באופן מה לזכר ענין זה המופת כמו שנזכר בזה המקום ולזה היה די שיהיו במקום שיהיה בו המשכן כי שם יבואו ישראל בכללם שלש פעמים בשנה ויזכירו אלו האבנים ענין זה המופת עד עולם ולזה לא אמר בזה המקום שהקים יהושע אלו האבנים לפני השם אבל אמר שהקים בגלגל כי די להזכיר זה המופת בזה האופן ומזה המקום יראה שאלו האבנים היו תמיד במקום משותף לכל ישראל כדי שיהיו זכרון מתמיד לכולם כמו שנזכר פה והנה למדו רבותינו ז"ל ממה שנזכר

פה שבשבעה באדר מת משה וידמה שהסכימו שאותו אדר היה משלשים יום כי אז היו מקדשין החדש על פי הראיה ובו ביום שמת משה התחיל מספר השלשים יום שבכו אותו והנה היום הששי מניסן היה היום השלשים ולפי שמקצת היום ככלו הנה שלח אז יהושע המרגלים ביום ההוא ובו ביום אמר לשוטרי ישראל כי בעוד שלשת ימים יעברו את הירדן והנה בסוף היום התשיעי לניסן לנו אצל הירדן וביום העשירי עברו את הירדן וחנו בגלגל ואולם אם היי בשנה ההיא אדר מעשרי' ותשעה יום הנה יחוייב שנא' שבששה באדר מת משה ולפי שכבר אמר משה ביום מותו בן מאה ועשרים שנה אנכי היום למדנו שבכמו היום שמת נולד והנה זכר אחר זה שזה המופת הוסיף מורך לב לכל מלכי האמורי והכנעני וכבר נתפרסם זה המופת לכולם מצד מה שראו שנכרתו מי הירדן שהיו אצלם עת מה כי כבר נכרתו מימי הירדן ממקום רגלי הכהנים עד היום וכאשר חקרו בזה מצאו שהסבה היתה שהשיי הוביש מימי הירדן מפני כני ישראל עד עברם והנה נזכר בזה המקום שמה שעשה יהושע מאלו הדברים לפרסם זה המופת היה לפי מה שצוה משה את יהושע ולזה ידמה שמשה צוהו בביאור איך יעשה זה כשיכרתו מי הירדן על ידו כדי שיגיע מזה לכל ישראל זה התועלת האפשרי שיגיע ממנו, והנה ראוי שנחקור בכאן בהיתר ספק מה אינו מעט יקרה בזה המופת אשר נזכר פה וזה שכבר השרישו ז"ל כי לא יתחדש במופתיים דבר חדש ולזה הוקשה לרבא מה שאמר ואם בריאה יברא ה' מפני מה שכתוב אין כל חדש תחת השמש והיתר הספק הזה כשאמר שזה המופת היה למהר זמן פתיחת הארץ פיה וביאור זה כי יקרה לארץ באורך הזמנים כשיעצר בבטנה איד מה עשני כמו שנתבאר בספר האותות והמופתיים היה לעשות בזולת זמן מורגש מה שיעשוהו הטבע בזמן ארוך וכן הענין בהתהפך המטה נחש אבל לא יחדש השיי דבר חדש אצל הנמצאות כולם ולזה לא יתכן שיעשה מהמטה נחש ויהיה מטה נחש יחד וכן לא יתואר בעשית דבר מה שהיה מציאתו סותר עצמו כאילו תאמר עשיית מרובע הקטר שוה לצלעו או עשיית משולש מקוים ישרים שיהיו זוויותיו פחות או יותר משתי זוויות נצבות או עשיית אש קר ומה שדומה לזה ממה שמציאותו סותר נפשו ובהיות הענין כן והיה מטבע המים כשהיו מים בפועל שיהו מבקשים המקום השפל הנה ידמה שיהיה המופת בדברים אשר לא ייוחס לשיי לעשות זה המופת בכמו זה האופן ואם אמר שכבר נתבאר בענין כבשן האש שבאו בו חנניה מישאל ועזריה ולא ניזוקו שכבר היה בלתי חם והוא אש אמרנו לו שהמופת לא היה שהוכר החום מהאש והוא אש הלא תראה שהאנשים שהשליכום שם מתו מחוזק החום אבל זה המופת היה אם בשהסיר השיי במופת הטבע האשיי מהמקום שבאו בו חנניה וחבריו כמו שיראה מקצת דברי רבותי ז"ל אם בשהקנה להם טבע שלא יזוקו בו מהאש כי כבר זכרו חכמי הרפואה שיש שם קצת דברים כשימשח אדם אחד אבר מאיבריו בהם לא יזיקהו האש והמופת היה לעשות זה בזולת סבותיו כמו הענין בפתיחת הארץ ובהיות הענין כן הנה איך היה הענין בזה מי יתן ואדע, ונאמר שכבר ידמה שנאמר שאין הנחת מים בלתי נגרים דבר חדש כי כבר יקרה בזה למים כשיהיה להם דבר

מונע מהתנועה ואיפשר שחדש הש"י במופת באויר בסמוך למים ההם גשם ספירי עב מונע המים מהירידה או היה זה בשחדש רוח חזק שם במופת ידחה המים למקום ההוא ולא יניחם לרדת כמו הענין בקריעת ים סוף כמו שבארנו בביאורינו לדברי תורה כי הש"י הרבה אל מה שיחבר אל המצאת המופתים סבות מה ימעטו הזרות אשר בענין המופתים ההם ולזה תמצא שצוה ישעיהו שימרחו דבלת תאנים על שחין חזקיה כי יש לו מבוא בזה מבוא מה ואע"פ שאי אפשר בו שירפא השחין בכמו זה הזמן המעט וכן תמצא במה שצוה אלישע לנעמן שירחץ שבע פעמים בירדן כי הרחיצה במים הקרים יש לה מבוא מה בזה כמו שהוא מפורסם אלא שלא תשלם בה הרפואה בזה האופן מזולת שיחובר לזה מופת והנה הענין הזה בטבע כמו הענין במצות התוריות כי הכל מסודר מהשם ית' ולזה כשיצטרך לשם יתברך לשנות הטבע מצד מה שזהו יותר טוב בעת ההיא ממה שיסודר מהטבע הנה יתרחק ממנו המעט שאיפשר כי השם יתברך איננו שונה הסדור הטבעי כי הוא בראו וכן הענין בתורה ר"ל שכאשר יהיה יותר בעת ההיא הנטייה מדבריה הנה יהיה רשות לנביא או לב"ד לנטות מקצת דבריה אז כמו מעשה אליהו בהר הכרמל וכשיהיה זה כן הנה ראוי שיטו אז מדברי התורה היותר מעט שאיפשר ולזה תמצא במי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו הקל תחלה, ובכאן הותר זה הספק, ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הם י"ב. התועלת הראשון הוא בעיון והוא שכבר תהיה הנבואה לנביא להשגחה על העם אשר הוא שלוח להם ולזה יחוייב מזה שאם לא יצטרך העם שתגיע להם זאת ההודעה על יד איש אחר ראוי לנבואה מפני הגעתה להם על יד נביא יותר שלם ממנו שלא תגיע נבואה לאיש ההוא הראוי לנבואה בעניני העם ולזה ספר שלא נתנבא יהושע אלא אחר מות משה כי לא נצטרך לישר' ההודעה לזה על יד יהושע בשכבר נשלם להם זה באופן יותר שלם על יד משה. השני הוא במדות והוא שראוי לתלמיד המבקש למוד השלמות האנושי מהמלמד הנאו' לזה שיעמוד לפניו תמיד וישרתהו כי אז יתכן לו ללמד ממנו בכללות כל הדברים שירצה הן מהפילוסופיא העיונית או המדינית או מהעניני התוריים ולזה תמצא שתאר יהושע בהגעת הנבואה לו בשהוא משרת משה כאילו יאמר שמזה הצד הגיע לו מהשלמות מה שבעבורו היה ראוי לנבואה. השלישי הוא להודיע שסבת בלתי עבור משה את הירדן היה חטא העם וזה למדנו בעבור ב' דברים מזה הספוי האחד הוא שבזה המקום שהתבאר בו שלא הסכים הש"י שיעבור משה את הירדן ולזה נתן סבה במה שצוה יהושע שיעבור את הירדן אחר היות משה מת תמצא שקרא אותו הש"י עבדו וזה ממה שיורה כי לא היה זה לו בחטאו ולזה אמר במשנה תורה גם בי התאנף ה' בגללכם וגו' ואם יקשה בעיניך מה שביארה התורה שזה היה על אשר מרו את פי ה' לבלתי הקדישו בענין מי מריבה נאמר לך שזה לא יסתור מ"ש גם בי התאנף ה' בגללכם וזה כי אולי היה נמשך לישראל מזאת ההקדשה מהתועלת באמונה בשם יתברך מה שיהיו ראויים בו אל שתגיע להם ירושת הארץ בשלם שבפנים על יד משה והשנית שכבר התבאר במה שיבא שכבר נתעצל יהושע בירושת הארץ ושזה היה בסבה מאת השם למען נסות בס

את ישראל השומרים הם את דרך ה' והוא מבוא' שאם היה זה עושה על ידי משה היה משה משתדל בזה בחריצות יותר הלא תראה מה עשה לסיחון ולעוג שלא השאיר להם שריד במעט מהזמן. הרביעי הוא במדות והוא שהוא ראוי למי שהוא ביום טובה שישתדל בהבאתה בזריזות ולא יתעצל בזה ר"ל כי לא ידע אם הימים הבאים היו טובים כאלה או יפרידהו המות ולזה תמצא שאחר שייעד השם ליהושע וכבר היה עמו כאשר היה עם משה עד שלא יתיצב איש בפניו הזהירו שיעשה זה בזריזות כדי שתשלם על ידו ירושת הארץ לישראל כי הש"י לא יקצר מלתת הטובות ביותר שלם שבפנים ואף על פי שכבר היה יהושע ידוע אצל חכמתו האלהי שכבר יתעצל יהושע בזה הנה עם כל זה הזהירו שישתדל בזה בחריצות כי הבחירה האנושית היא מושלת על זה כמו שביארנו בשלישי מספר מלחמות ה' ולזה אמר לו חזק ואמץ כי אתה תנחיל וגו'. החמישי הוא להודיע כי ההתמדה בעיון בתורה התמימה וההמשך אחריה סבה אל שיצליחו דרכי האדם ושישלם בעיון שהוא סבה להצלחת דרכי האדם ולזה אמר רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה וגומר כי אז תצליח ואז תשכיל כאילו התחכם הש"י להטיב את ישראל בענין זאת הירושה באופן שיהיו ראויים אל שתגיע להם באופן שלם והנה פירשנו אמרו ואז תשכיל מענין השכל וידוע אותי שאם היה מענין ההצלחה יהיה אמרו ואז תשכיל מותר אין צורך בו. הששי הוא במדות והוא שמי שיצטרך לעשות פועל אחד לתועלת מה והוא איפשר שיגיעו מהפועל ההוא תועלות אחרים כשיעשו אותו באופן מה הנה ראוי שלא יקצר מהגיע הפועל ההוא כל התועלות האפשריות וזה יהיה בשיעשהו באופן אשר יגיע ממנו שאר התועלת וכ"ש שראוי לו זה כשתהיה נמשך משאר התועלות השמר התועלת המכוין בזה הפועל באופן היותר שלם שאפשר ולזה תמצא כי יהושע כאשר הצטרך להכרית את מי הירדן למען יעברו העם בו בקלות ובזולת סכנה לחבר לזה מה שימשכו ממנו תועלות רבות ולזה הודיעם תחלה שבעוד שלשת ימים יהיה זה הפועל למען יכינו להם באלו הג' ימים צידה לדרך אשר הם הולכים בה והוא ההלוך לבוא לרשת את הארץ שהוא מלאכה לא ליום אחד ולא לשנים אבל לזמן ארוך עם שזה יוסיף לישראל האמנה ביהושע כשיראו הגעת מה שירא' להם בעת שהגביל אותו והודיעם כי בנוח כפות רגלי הכהנים בירדן יכרתו מימיו ושאתר עבור העם תכף יעלו הכהנים נושאי הארון מהירדן וישבו מי הירדן למקומם כי זה ממה שיישיר העם להתקרב לעבודת הש"י אשר הוא שליט בכמו אלו הנפלאות העצומות ולשמוע למצות יהושע נביאו כי זה כלו ממה שיישיר העם אל שתבוא להם ירושת הארץ באופן שלם ולפרסם זה המופת הנפלא הקים יהושע האבנים תחת כפות רגלי הכהנים כדי שיראום כל ישראל כמו שזכרנו וצוה לשנים העשר איש אשר הכין להכין שתיים עשרה האבנים להזכיר זה המופת בישראל עד עולם למען יראו תמיד אותם ויהיה זה סבה אל שיאריכו ימיהם על הארץ הטובה שהש"י נותן להם אשר הגיעם לירושתה עם שזה יהיה סבה להגיע להם ירושת הארץ באופן שלם כמו שביארנו ורצה עם זה שיהיה זה המופת ביום למען יתפרסם זה המופת

לכל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה ולכל מלכי הכנעני אשר על הים וימס לבבם מפני בני ישראל כי זה כלו ממה שיעזור על נצוחם והגעת ירושת הארץ על ישראל בשלמות ולזאת הסבה שלח יהושע מרגלים לחזק לב ישראל כשידעו שנפלה אימתם על כל הגוים ההם שהם באים להלחם עמם כמו שביארנו במה שקדם והנה זכר בזה הספור שיהושע עשה זה כאשר צוהו משה ע"ה כי משה היישירו אל שיעשה זה הענין בזה האופן השלם כמו שזכרנו במה שקדם. השביעי והוא במדות הוא שהוא ראוי למי שירצה להציל איש מה מיד אחר שיראה עצמו בדבריו כאילו הוא חושק שיפול האיש ההוא ביד רודפו כי בזה ימצא לו המכוון בהצלתו וזה שכבר יסמך הרודף על דבריו ויתכן לו בתחבולות למלט הנרדף ולזה תמצא כי כששלח המלך יריחו אל רחב הפונדקי שתוציא האנשים אליו מבני ישראל אמרה אחר שהצפינה אותם שאמת הוא זה אך לא חטאת בזה כי אילו ידעה היותם מבני ישראל היתה מגלה זה למלכו ולעם כדי לתפשם וספרה שכבר יצאו אחר שהגיע חשך הלילה ולא ידעה אנה הלכו ונתנה עצה שירדפו מהר אחריהם כי ישיגום וזה ממה שהראתם שהיא חושקת שיפלו בידם ולזה האמינו יותר לדבריה ונשלמה בזה ההצלה למרגלים אשר כונה אליה. השמיני והוא במדות הוא שראוי למי שירצה להציל איש מה בזה האופן הנזכר שישמר שלא יכזב בתחבולות דבריו במה שיתכן שתשיגהו התפיסה ולזה תמצא שרחב לא אמרה שלא באו אליה האנשים מבני ישראל כי זה ממה שישגיגהו בו התפיסה בקלות ויהיה זה סבה אל שלא יגיע התכלית שכונה וכאשר אמרה שכבר יצאו משם זכרה לזה מאמר יהיה לה התנצלות בו אם ימצא מאמרה זה כוזב בכל או בקצת והוא שכבר אמרה שזה היה בעת שהיה השער לסגור בחשך ויתכן מפני החשך שנדמה לה שיצאו שניהם ולא יצא כי אם אחד או נשאר שניהם כי זה אפשר שיקרה מפני החשך. התשיעי והוא במדות הוא שכשיבוא הכרח שתהיה סכנה מה לאנשים אשר ירצה האדם בהצלתם ראוי שיסדר היותם במקומו מתחלפך כדי שאם ימצא האחד אולי ינצל השני ולזה תמצא עם שדבריה יסבלו כי אולי לא יצא כי אם האחד ונדמה לה בחשך שיצאו שניהם והנה נשאר אחד מהם אצל הפתח והיא לא הרגישה ולזה יעזרוה דבריה להציל את השני ולזה תמצא ברחב שצפנה לכל אחד מאלו האנשים במקום מיוחד שאם ימצא האחד אולי ינצל השני. העשירי והוא במדות הוא שראוי שלא יקצר האדם על מה שאפשר לו הצלתו כשלא יהיה כל מה שיהיה בהצלתו אבל ראוי שישתדל להציל מה שאפשר להצילו אם רב אם מעט ולזה תמצא כי כשראתה רחב שאי אפשר לה הצלת עמה בכללם בפנים מהפנים השתדלה להציל בית אכיה ואמנם ראתה שאי אפשר לה הצלת עמה כשום צד לפי שזה היה ממנה אם בתפישת המרגלים אם כשתשאל מהם זה ותשלחם בשלום ואולם בתפישת המרגלים לא ישלם לה זה כי כבר יוכלו ישראל להלחם עמהם בזולת רגול הארץ לפי מה שנתפרסם לה מעוצי יכלת אלהי ישראל שישנה מנהג הטבע בעבור ישראל ואם תשאל מהם הצלת כל עמה הנה הוא מבואר שזה לא יאות להם בשום פנים עם שיהיה עם גדול כזה בזולת הארץ ולזה השתדלה בהצלת המרגלים לפי מה שאפשר לה להחיות

אותה ובית אביה והשביעה אותם בשם אלהי ישראל על זה טרם הפרדם ממנה. האחד עשר והוא במדות הוא שהוא ראוי לאדם שיעשה כל דבריו בחכמה גם בעת הפחד יתישב במה שיעשהו שלא תשיגהו החרטה עליו ולזה תמצא במרגלי איך דקדקו באלו התנאי עם רחב באופי שלא ישיגי בזה מה שתשיגהו עליו החרטה אחר זה כמו שביארנו. השנים עשר הוא במדות והוא שאין ראוי להטיל קנאה בין האנשים לתת יתרון לאיש אי על האחר במה שהם ראויים בו על אופן אחד ולזה תמצא שבחר יהושע איש אחד למטה באופן שיהיו ייב למספר שבטי בני ישראל להכין האבנים שהיו מוגבלים להיות לזכרון לבני ישראל : (רלבי"ג)

כא ויאמר אל בני ישראל לאמר אשר ישאלון בניכם מחר את אבותם לאמר מה האבנים האלה: **כב** והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה: **כג** אשר הוביש יהוה אלהיכם את מי הירדן מפניכם עד עברכם כאשר עשה יהוה אלהיכם לים סוף אשר הוביש מפנינו עד עברנו: **כד** למען דעת כל עמי הארץ את יד יהוה כי חזקה היא למען יראתם את יהוה אלהיכם כל הימים: (o)

מצודת דוד למען יראתם. כמו ולמען יראתם, ותחסר הוי"ו, וכמוהו רבים: (מצודת דוד)

יהושע פרק-ה

א ויהי כשמע כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש יהוה את מי הירדן מפני בני ישראל עד (עברנו) עברם וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל: (o)

כ"י אשר בעבר הירדן ימה. ללד שעברו בני ישראל הוא לל מערבי, ועל עכשיו היו בעבר מזרחי: (כ"י)

מצודת דוד ולא היה וכו'. אמר בדרך הפלגה וגוזמא, כאלו הלך מעמם רוח החיוני לגודל הפחד: (מצודת דוד)

בַּעַת הַהֵיא אָמַר יְהוָה אֵל יְהוֹשֻׁעַ עֲשֵׂה לְךָ חֲרָבוֹת צָרִים וְשׁוֹב מִלְּאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנִית:

רפ"י חרבות לורים. כתרגומו : אזמלון חריפין, וכן (תהלים פט מד) : אף תשיב לור חרבו, כשהחריפות נהפך ללדדין ואינו חותך יפה, וכן (ישעיהו נד יז) : כל כלי יוצר עליך : שנית. שמלו כבר כליל יציאתם ממלכים קהל גדול יחד, וזו פעם שנית, שכל הארבעים שנה שהיו במדבר לא נסבה להם רוח לפונית, ולא היה להם יום נוח למול, כמו ששנינו ביצמות (עא ז). ורבותינו אמרו (סס) : שנית, זו פריעת מילה, שלא נתנה לאברהם אבינו : (רפ"י)

מצודת דוד ושוב מול וכו' שנית. אמר 'שנית', כי גם בליל צאתם ממצרים נמולו כל ישראל יחד, כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (במדבר רבה יא ו) (ג) אל גבעת. בגבעת הערלות, ונקרא שם המקום על שם המאורע : (מצודת דוד)

מצודת ציון צורים. חדודים, כמו (תהלים פט מד) צור חרבו : (מצודת ציון)

רלב"ג בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עד אז יבנה יהושע. חרבות צורים הרצון בו חרבות החדדי' והם הנעשים מהנחשת אציי"ד בלע"ז, ואמנם צוהו כדי שישגם יהושע בזה המעט מהצער שאפשר בו כי יתכן בכמו אל החרבו' שיהיו בתכלי' מהחדות ולזה תרגם יונתן אזמלון חריפין : ושוב מול את בני ישראל שנית. שב אל כלל העם וזה שכבר נמולו בצאתם ממצרים לתכלית שינחלו אז את הארץ וכאשר הטו עונותיהם ונגזר עליהם המות ואיחור עד ארבעים שנה מירושת הארץ הוצרכו עתה שנית לכמו זה הפועל ואולם שזאת המצוה מבוא בירושת הארץ הוא מבואר ממה שנאמר בתורה בפרשת לך לך כשנצטווה אברהם בזאת המצוה עם שכבר היה ראוי שיקיימו ישראל דרכי התורה בכללם לפי מה שאיפשר ואז יתכן יותר שיעשה להם הש"י זאת ההטבה והחנינה ר"ל שירשו ארץ ז' גוים הנזכרים בתורה : (רלב"ג)

ג ויעש לו יהושע חרבות צרים וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות:

רפ"י גבעת הערלות. על סם המאורע נקרא, שנעשה כמין גבעה : (רפ"י)

מצודת ציון אל גבעת. בגבעת, וכן (שמות כה כא) ואל הארון, ומשפטו :
ובהארון (מצודת ציון) :

רלב"ג גבעת הערלות. נקראת הגבעה בזה השם מפני הפועל שנעשה שם
ר"ל מפני מילת כל העם הילודים במדבר והנה היו כלם ערלים לפי שלא
היו יודעים העת אשר יצטרכו בו ליסע כי על פי ה' היו חונים כמו
שהתבאר בתורי ואולי יצטרכו ליסע ביום הג' למילה והיא הסכנה לתינוק
ולזה לא מל אחד מהילודים במדבר ולזאת הסבה לא עשו ישראל פסח
במדבר כי אם אותו שנזכר בתורה לפי שכבר נולדו לרובם בנים אחר שתי
שנים לצאתם ממצרים ומילת בניהם היתה מעכבת אותם מעשיית הפסח
כמו שהתבאר בפרשת בא והנה ספר שאחר שמלו ישבו במקומם עד
שחיתה המכה וזה כולו ממה שיורה שאין ראוי לנמול שיעתק ממקומו
עד חיות המכה (רלב"ג) :

**וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר מֵל יְהוֹשֻׁעַ כָּל הָעָם הֵיִצָּא מִמִּצְרַיִם הַזְּכָרִים כֹּל
אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מֵתוּ בַמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם:**

רס"י וזה הדבר. על ידי דבור מל אותם, אמר להם סבורים אתם לירש
את הארץ ערלים, לא כך נאמר לאברהם (בראשית יז ט) : ואתה את צריתי
תשמור וגו', (סס סס ח) : ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריד : כל
העם היוצא. לא היה אחד מהם כאן, שכלם מתו והם היו מולים, שנאמר
: כי מולים היו (רס"י) :

מצודת דוד וזה הדבר. רצה לומר, זה היה הסיבה אשר יהושע לבד מל את
כל העם, ולא מלו אז זה את זה, כי איך יתכן שלא ימצא בהם מי יודע
למול : כל העם. רצה לומר, כי כל העם היוצא ממצרים, שהיו נמולים
וראוים למול, הלא הם מתו במדבר, ואינם למול לזולתם : (מצודת דוד)

**וְכֵן כִּי מָלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיִּצְאִים וְכָל הָעָם הַיִּלְדִּים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ
בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא מָלוּ:**

רס"י לא מלו. כמו שפירשתי שלא נקבה רוח לפונית, והם שמלו עכשיו :
(רס"י)

מצודת דוד כי מולים היו. רצה לומר, כי לבד העם היוצאים היו נמולים,

אבל לא הילודים במדבר ולא היו הם אם כן ראויים למול: (מצודת דוד)

זג כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול יהוה אשר נשבע יהוה להם לבלתי הראותם את הארץ אשר נשבע יהוה לאבותם לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש:

מצודת דוד עד תום וכו'. ואם כן, לא היה מי מהנמולים להיות ראוי והגון למול זולתו: אשר נשבע. אשר בעבור זה נשבע ה' להם לבלתי וכו': (מצודת דוד)

מצודת ציון זבת. מלשון זיבה ונטיפה : (מצודת ציון)

זח ואת בניהם הקים תחתם אתם מל יהושע כי ערלים היו כי לא מלו אותם בדרך: (o)

רפ"י ואת צניהם הקים תחתם. ואת צניהם שהקים תחתיהם הם הילודים במדבר, אותם מל יהושע : (רפ"י)

מצודת דוד הקים תחתם. אשר הקים תחתם: אותם מל יהושע. ולא נמולו עד אז כי ערלים היו עד הזמן ההוא, כי היוצאים ממצרים לא מלו בניהם בהיותם בדרך, ולא היו אם כן נמולים להיות הגון וראוי להמול זולת יהושע: (מצודת דוד)

זח ויהי כאשר תמו כל הגוי להמול וישבו תחתם במחנה עד חיותם: (פ)

רפ"י וישבו תחתם. באתרהון, ולא כרו על העיר: עד חיותם. מן המכה : (רפ"י)

מצודת ציון תחתם. במקומם: חיותם. ענינו רפואה, כמו (ישעיהו לח כא) וימרחו על השחין ויחי : (מצודת ציון)

זט ויאמר יהוה אל יהושע היזם גלותי את חרפת מצרים מעליכם

וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִלְגָל עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

רַק"י גלותי. הסירותי את חרפת מצרים, שהיו אומרים: ראו כי רעה נגד פניכם, כוכב אחד יש ששמו 'רעה' והוא סימן של דם, רואין לנו אותו עליכם במדבר, והוא שאמר משה במדבר (שמות לב יז): למה יאמרו מצרים לאמר זרעה הוליאם, והם אינם יודעים שהוא דם מילה, וכשם צימי יהושע וזא אותו הדם, הוסרה אותה החרפה שעדיין ערצ רב שעלו עמהם היו מונים להם, כך דרש ר' משה הדרכן: גלותי. הסירותי, כמו (תהלים קיט כז): גל מעלי חרפה, (בראשית כט י): ויגל את האזן: (רַק"י)

מצודת דוד היום גלותי. עתה העברתי מעליכם מה שהיו המצרים מחרפים לאמר, הלא הם ערלים כמונו, וחרפה יחשב לישראל, כמו שכתוב (בראשית לד יב) כי חרפה היא לנו: (מצודת דוד)

מצודת ציון גלותי. מלשון גלגל וסבוב: (מצודת ציון)

רלב"ג היום גלותי. הסירותי מעליכי חרפת מצרים ירצה לפי מה שאחשוב בחרפת מצרים אמונותיהם הנפסדות כי ענין הפסח היה מביא ישראל להעתיק מהאמונו' ההם כמו שביארנו בפרשת בא ואמנם אמר זה כי עד עתה סרה זאת המצוה מהם לסבה שזכרנו ולזה סמך לזה שכבר עשו שם את הפסח ביי"ד יום לחדש ואפשר שיהא הרצון בזה ההמשך לתאות המשגל כי המצרים היו פרוצים בעריות כמו שאמר בתורה בפרשת העריות כמעשה ארץ מצרים וגו' ולפי שהמילה מכוונת להחליש כח זה האבר הוא מבואר שבענין המילה תסור מעליהם חרפת מצרים ויהיו יותר גדורי' בענין המשגל ואפשר שנאמר עוד שהרצון בזה שכבר הסיר מהם חרפת מצרים שהיו אומרים כי ברעה הוציאם להרוג אותם ולכלותם לא להנחילם הארץ והנה בהיותם מתאחרים במדבר ארבעים שנה היתה להם זאת החרפ' ואולם עתה ייעד אותם שכבר ירשו את הארץ אחר שכבר קיימו זאת המצוה ותסור מעליהם זאת החרפה והביאור הראשון הוא הנראה יותר ואם לא מצאנוהו לאחד מן הקודמיי אשר הגיעו אלינו דבריהם: (רלב"ג)

וַיִּחַנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָל וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרְבָה בְּעָרְבוֹת יְרִיחוֹ:

מצודת דוד בערב. אחר חצות היום קרוי ערב, כי אז נוטה החמה לבית מערב: (מצודת דוד)

יא וַיֹּאכְלוּ מֵעֵבֹר הָאָרֶץ מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח מִצֹּת וְקִלְוֵי בְעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה:

רפ"י מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח. יוֹם הַנֶּפֶת הָעוֹמֵר שֶׁהִקְרִיבּוּ עוֹמֵר תַּחֲלָה, וּמִזֵּי בְּאֵדֶר שָׁמַת מִשֶּׁה שֶׁפֶסֶק הַמֶּן, הִיוּ מִסְתַּפְקִין עַד עַכְשָׁיו מִמֶּן שֶׁכִּלְיָהֶם שֶׁלְקָטוּ בְּשִׁבְעָה בְּאֵדֶר, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת טו ז) : אֵת הַמֶּן אֲכָלוּ אַרְבַּעִים שָׁנָה, וְהִלָּא מִ' שָׁנָה חֹסֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם, שֶׁהִרִי תַחֲלַת יִרִידַת הַמֶּן בְּט"ו צֵאִיר, אֲמוֹר מַעֲתָה בַחֲרָה שֶׁהוֹלִיאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, טַעַמו טַעַם מֶן : (רפ"י)

מצודת דוד מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח. מִמַּחֲרַת יוֹם א' שֶׁל פֶּסַח, שֶׁהוּא זְמַן הַקֶּרֶבֶת הָעוֹמֵר, וְקִרְבוּ הָעוֹמֵר, וְהִדֵּר אֲכָלוּ : (מצודת דוד)

מצודת ציון מֵעֵבֹר. תִּרְגוּם שֶׁל 'דָּגוּן הוּא עֵבוֹרָא (דְּבָרִים כח נא) וְקִלְוֵי. שְׁבִלִים צִלּוּיִם, כְּמוֹ (וַיִּקְרָא ב יד) אֲבִיב קִלְוֵי בָאֵשׁ : בְּעֶצֶם הַיּוֹם. רָצָה לוֹמַר, בְּגוֹפוֹ שֶׁל יוֹם, כְּמוֹ (שֵׁם כג יד) עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, וְרָצָה לוֹמַר, לֹא בִלְיָה שֶׁלְפָנָיו, עִם כִּי הִלְיָה הוֹלֵךְ אַחַר הַיּוֹם : (מצודת ציון)

רלב"ג וַיֹּאכְלוּ מֵעֵבֹר הָאָרֶץ. הִנֵּה אֲמַר זֶה לְפִי שֶׁלֹא הוֹתֵר לָהֶם הַחֲדָשׁ עַד מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח וּבִזְהָ רָאִיָה שֶׁמָּה שֶׁאֲמַר בַּתּוֹרָה מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת יִנִּיפְנוּ הַכֹּהֵן הַרְצוֹן בּוֹ מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח וְהוּא י"ו בְּנִיסָן לֹא מִמַּחֲרַת שַׁבָּת בְּרֵאשִׁי כְּמוֹ שֶׁהִיוּ אוֹמְרִים הַצְדוּקִים שֶׁאִם הִיָּה הָעֵנִין כֵּן הִנֵּה לֹא יִמְלֹט הָעֵנִין מִחֲלוּקַת אִם שֶׁנֶּאֱמַר שֶׁכֶּבֶר קָרָה אִזְ שֶׁהִי פֶסַח בְּיוֹם הַשַּׁבָּת אוֹ בְּזוֹלַת יוֹם הַשַּׁבָּת וְאִם הִיָּה בְּזוֹלַת יוֹם הַשַּׁבָּת הִנֵּה יִצְטָרֵךְ לוֹי כִּי טַעוּ יִהְיוּשַׁע וְיִשְׂרָאֵל בְּזֵה וְזֵה דְבַר בִּלְתִּי אֲפֹשֵׁר וְאִם הִיָּה בַשַּׁבָּת הִנֵּה לֹא הִיָּה רָאוּי שִׁיַּחֲסֵהוּ אֵל מָה שֶׁהוּא בְּמִקְרָה אֲבֵל רָאוּי שִׁיַּחֲסֵהוּ אֵל מָה שֶׁהוּא בְּעֶצֶם וַיֵּאמְרֵי מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת כִּי הֵם לֹא עָשׂוּ זֶה לְפִי זֶה הַדְּעִי מִפְּנֵי הַיּוֹם הַזֶּה הוּא מַחֲרַת הַפֶּסַח אֲבֵל מִפְּנֵי הַיּוֹם הַזֶּה מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת וְלִזֶּה הוּא מְבוֹאֵר שֶׁמִּיֶּשׁ בַּתּוֹרָה מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת אֵין רָצוֹן בּוֹ שַׁבָּת בְּרֵאשִׁי אֲבֵל הַרְצוֹן בּוֹ מִמַּחֲרַת הַפֶּסַח כִּי הַפֶּסַח תִּקְרָא שַׁבָּת ר"ל הַיּוֹם הַחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר : (רלב"ג)

יב וַיִּשְׁבֹּת הַמֶּן מִמַּחֲרַת בְּאֵכָלֶם מֵעֵבֹר הָאָרֶץ וְלֹא הָיָה עוֹד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל מֶן וַיֹּאכְלוּ מִתְּבוֹאֵת אָרֶץ כְּנָעַן בְּשָׁנָה הַהִיא: (o)

רפ"י וְלֹא הִיָּה עוֹד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל מֶן. לְפִיכֵךְ, וַיֹּאכְלוּ מֵעֵבֹר הָאָרֶץ, אִם הִיָּה לָהֶם מֶן לֹא הִיוּ אוֹכְלִים מִן הַתְּבוֹאָה, שֶׁהִמֵּן הִיָּה נוֹחַ לָהֶם, מִשָּׁל אוֹמֵר

לתינוק מפני מה אתה אוכל פת שעורין, לפי שאין לי פת חטין, לכך נאמר :
ולא היה עוד וגו' : (כ"ז)

מצודת דוד וישבות המן. אף כי מיום מיתת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד, מכל מקום היו נזונים בנס ממן שבכליהם, ובאכלם מעבור הארץ לא מצאו עוד: ויאכלו. התחילו לאכול: (מצודת דוד)

מצודת ציון וישבות. ענין בטול, כמו (ישעיהו יד ד) שבת נוגש : (מצודת ציון)

רלב"ג וישבת המן ממחרת. הנה מצאנו בזה דעת לרבו ז"ל קצתי אמי שלא ירד המן אחר שמת משה אלא שכבר לקטו ממנו מה שהספיק להם עד זה הזמן ועשו ממנו חלות וקצתי אמי שכבר ירד המן עד היום ההוא ואחשוב שאשר הביא האוי שלא ירד המן אחי שמת משה אל זה המאמי הוא היותו מרחיק היותו מסורה מהנבי מופת אחר מותו ולפי שזה המופ הנפלא אי"א שיהי על יד נביא זולת משה חוייב ממנו שלא ירד המן אחר מותו לא הסביי שהי נעשי אחי זה על יד יהושע ואשר נר' לנו לפי מה שהשרשנו מענין המופתים בסוף המאמי הוי מספר מלחמוי הי הוא שזה המופי הנעשי על יד משה בענין המן נשאר עד היום הזה שאכלו מן החדש הלא תראי כי מופת שמן המשחי היה נשאר תמיד כמו שביארנו במקומו וממה שיורה על זה הוא אומר וישבת המן ולא אומי ויכלה המן וזה ממה שיורה שכבר היה יורד עד היום הזה ועוד כי בתורה כשנזכר ירידת המן זכר המן אכלו עד בואם אל ארץ נושבת וזה ממה שיורה שכל זה הענין נעשה על יד משה וכבי ביארנו בספר מלחמוי הי איך יתכן זה : (רלב"ג)

ג'ג ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עמד לנגדו וחרבו שלופה בידו וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו:

כ"ז בהיות יהושע ביריחו. מכאן לעיבורה של עיר שהיא מן העיר, שאי אפשר לומר בתוך יריחו : הלנו אתה. הלמסעדנא אתיתא : (כ"ז)

מצודת דוד ביריחו. רצה לומר, בגבול יריחו : הלנו. בה"א השאלה, לומר אם באת לעזור לנו מול האויב, או לעזור להאויב: (מצודת דוד)

מצודת ציון שלופה. חלוצה מתערה, כמו (איוב כ כה) שלף ויצא מגוה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויהי בהיות יהושע ביריחו. ראוי שתדע שזה הענין היה במראי הנבואי ויורה על זה מ"ש תכף ויאמר הי אל יהושע כי הוא רחוק הראוי המלאך בהקיץ ובהשתמש החושים על מנהגיהי והנה הרצון באמרו ויהי

בהיות יהושע ביריחו מחשבתו משוטטת שם איך יעשה לאחרית העם היושב בה ומפני זה נדמה לו דבר מעניני המלחמה וראי המלאך כאילו חרבו שלופה בידו ולזאת הסבי ג"כ שאל לו במדאי הנבואה הלנו אתה אם לצרינו כמנהג הנלחמים וענהו כי אין הענין כמו שחשב אבל הוא שר צבא ה' והשר הוא הממונה להשגיח בישרי הוא אשר באמצעותו יביא הש"י הנבואי לנביא מאת הש"י ואמי לו שיחלוץ נעלו מעל רגלו כדי שירגיש בענין המקום שהוא בו כי הוא קדש וענין נבואי אלהי לא פועל דמיוני ואז הרגיש יהושע בשזאת ההשגה היא השגה נביאויית וזכר הנבואה שהגיע לו בזה המקום וקודם שיתחיל בזכרון הנבואה ההיא ספר שיריחו היתה סוגרת ומסוגרת מפני בני ישראל באופן שלא יוכל אחד לצאת משם ולא ליכנס שם וזכר זה לפי שמזאת הסיבה נצטרכו בהחרמתם לזה המופת שהיישיר אותו אליו השם יתעלה בזאת הנבואה (רלב"ג) :

יבד וַיֹּאמֶר לֹא כִי אֲנִי שֵׁר צָבָא יְהוָה עֲתָה בָּאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פְּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנָי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ:

רפ"י עתה באתי. לעזרתך, שאין אדם יכול להלחם עליה ולתופסה להפיל החומה, אבל בימי משה רבך באתי ולא חפץ בי, שנאמר (שמות לג טו) : אם אין פניך הולכים וגו' : (רפ"י)

מצודת דוד ויאמר לא. רצה לומר, לא באתי לעזור לאויבי ישראל, כי אני שר של ישראל הקרואים צבא ה', ומה שלא ראיתני עד הנה, הוא בעבור כי עתה באתי, ולא מאז : מה אדוני מדבר. רצה לומר דבר דבריך והנני לקיימם כהעבד המקיים דברי האדון : (מצודת דוד)

מצודת ציון אל פניו. לפניו, רצה לומר, לפני העומד לנגדו : (מצודת ציון)

טו וַיֹּאמֶר שֵׁר צָבָא יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ שֶׁל נִעְלָה מֵעַל רַגְלָךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן:

רפ"י שר צבא ה'. ישראל שהוא צבא לה', ומיכאל היה, שנאמר (דניאל י כא) : מיכאל שרכס : (רפ"י)

מצודת דוד קדש הוא. ומהראוי לעמוד עליה יחף : (מצודת דוד)

מצודת ציון של. הסר וכן במשה (שמות ג ה) של נעליך : (מצודת ציון)

א ויריחו סגרת ומסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא: (o)

כ סגרת ומסגרת. כתרגומו: אחידא דקסין דפרזלא, ומתקפא בעבריין לנהט (כ"י)
לנהט (כ"י)

מצודת דוד סגרת ומסגרת. רצה לומר, מעולם היתה סגורה בדלתים ובריח, ועתה הוסיפו לסגרה עוד מפני ישראל, ולא הניחו מי לצאת ממנה או לבא בה, שלא יודע מבואות העיר: (מצודת דוד)

ב ויאמר יהוה אל יהושע ראה נתתי בידך את יריחו ואת מלכה גבורי החיל:

מצודת דוד גבורי החיל. רצה לומר, עם שהם גבורי חיל: (מצודת דוד)

ג וסבתם את העיר כל אנשי המלחמה הקיף את העיר פעם אחת כה תעשה ששת ימים:

מצודת דוד כה תעשה. להקיף פעם אחת ביום: (מצודת דוד)

מצודת ציון הקיף. ענין סבוב, כמו (תהלים פח יח) הקיפו עלי יחד: (מצודת ציון)

רלב"ג והנ' הסכי' הש"י לעשות כל אלו המופתי' עם ארון ה' להישיר ישראל לשמור ולעשות ככל הכתוב בו והיו אלו המופתים בזה האופן מהזרות כדי להפיל אימה על הגוים ההם בשמעם אלו הנפלאות העצומות אשר עושה הש"י לישראל והיה זה המספר לשביעיות רצה לומר שהקיפו העיר ז' ימים והיו שם ז' כהנים וז' שופרות היובלים וביום השביעי הקיפו ז' פעמים שזכרנו כמספד הז' שזכרנו בתורה כמו השמטה וז' שמטות וז' שבתות שנים וז' ימים וז' פעמים וז' ימי הפסח וז' ימי

סוכה והנה הסכים השיי שיעשה זה המופת באמצעות זאת התרועה הגדולה כדי שיתעוררו ישראל ויקיצו משנת תרדמת' ויתנו אל לבם ענין אלו הנפלאות העצומות למען יראו את ה' עם שיש לתרועה הגדולה רושם מעט בענין זה המופת כי הקול החזק יניע האויר תנועה חזקה אלא שלא יתכן שיגיע מזאת התנוע' כמו זה הפועל הנפלא שתפול החומה החזקה תחתיה אם לא יחובר לזה המופת : (רלבי"ג)

זד וְשָׁבְעָה כְּהַנִּים יִשְׂאוּ שְׁבַעַה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לְפָנַי הָאֲרוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִסָּבּוּ אֶת הָעִיר שִׁבְעַ פְּעָמִים וְהַכְּהִנִים יִתְקְעוּ בַשּׁוֹפְרוֹת:

רפ"י היוזלים. **חילים** : (רפ"י)

מצודת דוד יתקעו. בכל יום בעת יקיפו : (מצודת דוד)

מצודת ציון היובלים. האילים, כן תרגומו : (מצודת ציון)

זח וְהָיָה בְּמִשְׁךָ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל (בשמעכם) כְּשִׁמְעֶכֶם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר יִרְעוּ כָּל הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וְנִפְלָה חוֹמַת הָעִיר תִּחְתֶּיָּה וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נֶגְדוֹ:

רפ"י במשוד. בתקיעה אחרונה, בהאריך התוקע את הקול : תחתיה. במקומה (רפ"י) :

מצודת דוד את קול. רצה לומר, הקול ההוא המאריך בתקיעה נמשכת : איש נגדו. לא יצטרכו להקיף ולעלות בה, כי כל החומה תפול : (מצודת דוד)

מצודת ציון במשוד. בהאריך הקול : (מצודת ציון)

זח וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן אֶל הַכְּהִנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׂאוּ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית וְשָׁבְעָה כְּהִנִים יִשְׂאוּ שְׁבַעַה שׁוֹפְרוֹת יוֹבְלִים לְפָנַי אֲרוֹן יְהוָה: **זח** (ויאמרו) וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם עֲבְרוּ וְסָבּוּ אֶת הָעִיר וְהִסְלוּץ יַעֲבֹר לְפָנַי אֲרוֹן יְהוָה:

מצודת ציון והחלוץ. הם בני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה, כולם היו מזוינים ביותר, כמו שכתוב בהם (דברים ג יח) חלוצים תעברו : (מצודת

זח וַיְהִי כִּאֲמַר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם וְשִׁבְעָה הַכֹּהֲנִים נִשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיִּזְבָּלִים לִפְנֵי יְהוָה עֲבְרוּ וְתִקְעוּ בַשּׁוֹפְרוֹת וְאַרְוֹן בְּרִית יְהוָה הַלֵּךְ אַחֲרֵיהֶם:

מצודת דוד ויהי כאמור. רצה לומר, כן עשו, כאשר אמר יהושע אל העם ושבעה **כו'**: (מצודת דוד)

טז וְהִחְלוּץ הַלֵּךְ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים (תִּקְעוּ) תִּקְעֵי הַשּׁוֹפְרוֹת וְהַמַּאֲסָף הַלֵּךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן הַלּוֹךְ וְתִקְוַע בַּשּׁוֹפְרוֹת:

כז"י והחלוץ. בני ראובן ובני גד היו עוזרים לפניו, לפי שהיו בני גד גבורים ומכים בזרוע חזקה, כמו שנאמר (דברים לג כ): וטרף זרוע אף קדקד **כז"י**:

מצודת דוד תקעי השופרות. חוזר על הכהנים: הלוך ותקוע. רצונו לומר לא עמדו הכהנים בעת תקיעה, כי אם הלכו ותקעו: (מצודת דוד)

מצודת ציון והמאסף. דגל מחנה דן נקרא מאסף, על שום שהלכו באחרונה, והיו מאספים כל הנכשלים מהמחנות שהלכו ראשונים: (מצודת ציון)

זח וְאֵת הָעָם צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר לֹא תָרִיעוּ וְלֹא תִשְׁמִיעוּ אֶת קוֹלְכֶם וְלֹא יֵצֵא מִפִּיכֶם דָּבָר עַד יוֹם אֲמַרִי אֵלֵיכֶם הָרִיעוּ וְהָרִיעַתֶּם:

רלב"ג והנה צוה אותם יהושע שלא יריעו ולא ישמיעו את קולם עד היום הז' כדי שלא ירגישו בני העיר וישליכו אבנים מעל החומה ואעפ"י שהיה אפשר לש"י לשמרם מזה על דרך המופת הנה אין מדרך הש"י שיעשה המופת"י לבטלה ובמקומות שאפשר בזולת מופת: (רלב"ג)

יזא וַיִּסֹּב אַרְוֹן יְהוָה אֶת הָעִיר הַקָּף פַּעַם אַחַת וַיָּבֹאוּ הַמַּחֲנֶה וַיְלִינוּ בַּמַּחֲנֶה: (פ) וַיִּשְׁכֶּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֶּקֶר וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אַרְוֹן יְהוָה:

מצודת דוד **וישכם.** ביום השני: (מצודת דוד)

יג וְשִׁבְעָה הַפְּהַנִּים נִשְׂאִים שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיְבֻלִּים לִפְנֵי אַרְוֹן יְהוָה הַלְכִים הַלֹּךְ וְתִקְעוּ בַשׁוֹפְרוֹת וְהַחֲלוּץ הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם וְהַמְאַסֵּף הַלֵּךְ אַחֲרֵי אַרְוֹן יְהוָה (הוֹלֵךְ) הַלֹּךְ וְתִקְוֶעַ בַּשׁוֹפְרוֹת:

קס"י והמאסף. שצט לן הנוסע אחרון, והוא מאסף את כל המתעכבים האחרונים :

מצודת דוד **הלוך ותקעו.** כפל הדבר לומר שלא פסקו מלתקוע: (מצודת דוד)

יד וַיִּסְבּוּ אֶת הָעִיר בַּיּוֹם הַשְּׁנִי פַעַם אַחַת וַיֵּשְׁבוּ הַמַּחֲנֶה כֹּה עָשׂוּ שֵׁשֶׁת יָמִים: **טו** וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיִּשְׁכְּמוּ כְעֵלוֹת הַשַּׁחַר וַיִּסְבּוּ אֶת הָעִיר כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה שִׁבְעַת פְּעָמִים רַק בַּיּוֹם הַהוּא סָבְבוּ אֶת הָעִיר שִׁבְעַת פְּעָמִים:

קס"י ביום השביעי. שצת היה :

מצודת דוד **כעלות השחר.** להיות הזמן מספיק להקיף שבע פעמים: **רק** וכו'. ולזה הוצרכו להשכים אז יותר משאר הימים: (מצודת דוד)

מצודת ציון **השחר.** הוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם יעלה השמש: **כמשפט הזה.** רצה לומר, כמנהג הזה: (מצודת ציון)

טז וַיְהִי בַפֶּעַם הַשְּׁבִיעִית תִּקְעוּ הַפְּהַנִּים בַּשׁוֹפְרוֹת וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם הֲרִיעוּ כִּי נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת הָעִיר:

מצודת דוד **תקעו.** רצה לומר, תקיעה נמשכת וארוכה: (מצודת דוד)

יז וְהִיְתָה הָעִיר חָרָם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ לִיהוָה רַק רְחֹב הַזּוֹנָה תַּחֲיָהּ הִיא וְכָל אֲשֶׁר אַתָּה בְּבֵית כִּי הִחַבְּאתָה אֶת הַמְּלָאכִים אֲשֶׁר שָׁלַחְנוּ:

רָשָׁׁי והיתה העיר חרם. הקדש, כי היום שבת קדש, ורלוי להיות קדש
סלל הנסלל צו : (רש"י)

מצודת דוד חרם. לאבדון וכריתה: היא וכו'. רצה לומר, העיר עצמה ומה
שבה מהדברים שאינם ראויים להביא לאוצר ה': לה'. רצה לומר, לשם
ה' ולכבודו: (מצודת דוד)

מצודת ציון חרם. פעם תשמש על חרמי גבוה והקדש, ופעם תשמש על
כריתה ושממון : החבאתה. הסתירם : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה צוה שיחרימו כל אשר בעיר ולא יהנו ממנו בדבר כדי שלא
יטעו ישראל במה שיגיע להם מההצלחי אחר זה וייחסוה אל מה שקנו
משלל העיר ההיא ואולי יהיה זה סבה שיחשבו שאמונתם היתה טובה
עד שגם מקניהם ונכסיהם מביאי הצלחה למי שיקנם ולזאת הסבה
בעינה קלל מי שיבנה יריחו עד שיגיע הבנין בהיות כל בניו חיים ולא
ישאר לו בהשלמתו כי אם צעי בניו וידמה שפעולות יושבי יריחו
ואמונתם היו יותר מגונות מפעולות שאר יושבי הארץ ואמונתם ולזה
צוה שלא ישאר מהם רושם ולא מן העיר או היה זה לתת מורך לשאר
הגויי עם שזאת הקללה לא היתה לפי הנבואה ולזה תמצא שכבר
נתקיימה בימי אחאב אמר בימיו בנה חיאל בית האלי וצוה אותם שיצילו
רחב הזונה וכל אשר אתה בבית כאשר נשבעו לה המרגלים : (רלב"ג)

יחזקאל ורק אתם שמרו מן החרם פן תחרימו ולקחתם מן החרם ושמרתם
את מחנה ישראל לחרם ועכרתם אותו:

רש"י ועכרתם. לשון מים עכורים : (רש"י)

מצודת דוד שמרו. את עצמכם וזולתכם מלקחת מה מן החרם: פן
תחרימו ולקחתם וכו'. פן תכריתו את ישראל במה שתקחו מן החרם כי
כולם יאבדו, וזהו ושמרתם וכו': (מצודת דוד)

מצודת ציון ועכרתם. מענין השחתה ובלבול, כמו (בראשית לד ל) עכרתם
אתי : (מצודת ציון)

יט וכל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל קדש הוא ליהוה אוצר יהוה
יבוא:

מצודת דוד וכל כסף כו'. שהם הדברים הראויים לאוצר ה': (מצודת דוד)

זכ וירע העם ויתקעו בשפרות ויהי כשמע העם את קול השופר ויריעו:
העם תרועה גדולה ותפל החומה תחתייה ויעל העם העירה איש נגדו
וילכדו את העיר:

מצודת דוד וירע העם. וחוזר ומפרש כשמע העם קול השופר, כשהיא
מארכת בתקיעה, אז הריעו: (מצודת דוד)

מצודת ציון וירע. מלשון תרועה: (מצודת ציון)

זכא ויחרמו את כל אשר בעיר מאיש ועד אשה מנער ועד זקן ועד
שור ושה וחמור לפי חרב:

מצודת ציון לפי חרב. החדוד של החרב נקרא 'פה' בלשון המקרא (כמו
בתהלים קמט ו: וחרב פיפיות) (א) וימעלו. ענין חטא ופשע: (מצודת ציון)

זכב ולשנים האנשים המרגלים את הארץ אמר יהושע באו בית
האשה הזונה והוציאו משם את האשה ואת כל אשר לה כאשר
נשבעתם לה: **זכג** ויבאו הנערים המרגלים ויציאו את רחב ואת אביה
ואת אמה ואת אחיה ואת כל אשר לה ואת כל משפחותיה הוציאו:
מיחוס למחנה ישראל:

רס"י ויצואו הנערים המרגלים. כאן היו כריכים זירוז, ונעשו כנערים
זריזים, וכלילה הראשון היו כמלככים, ששמרו עומן מן העבירה עם רחב
הזונה, לכך נקראו גם מלככים, ולכך נקראו אנשים, מלככים, נערים:
(רס"י)

זכד והעיר שרפו באש וכל אשר בה רק הכסף והזהב וכלי הנחשת
והברזל נתנו אוצר בית יהוה: **זכה** ואת רחב הזונה ואת בית אביה
ואת כל אשר לה החיה יהושע ותשב בקרב ישראל עד היום הזה כי
החביאה את המלאכים אשר שלח יהושע לרגל את יריחו: (פ)
זכו וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארוור האיש לפני יהוה אשר יקום

וּבְנֵה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ בְּבִכּוֹרֹ יִסְדְּנָה וּבְצַעֲרִירוֹ יִצִּיב דְּלִתֶיהָ:

רס"י **בזכורו ייסדנה וצלעירו.** בתחלת יסוד שיצנה זה, ימות בנו הזכור, ויקצנו וילך עד שימות הצעיר בגמר המלחמה, היא הצבת הדלתות: (רס"י)

מצודת דוד **וישבע.** הארור תקרא שבועה: **בזכורו ייסדנה.** כאשר יניח היסוד, ימות בכור בניו, ויתרם ימותו במשך זמן הבנין וכשיעמיד דלתים, ימות צעיר בניו, ויתמו אם כן כולם: (מצודת דוד)

לכז **ויהי יהוה את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ:**

יהושע פרק-ז

א **וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכן בן פרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה מן החרם ויחר אף יהוה בבני ישראל:**

מצודת דוד **וימעלו וכו'.** על שלא שמרו זה את זה מעלה עליהם הכתוב **כאלו** **כולם** **מעלו:** (מצודת דוד)

רלב"ג **וספר שכבר מעלו בני ישראל מעל בחרם וביאר שזה המעל היה שכבר לקח עכן מן החרם מזה החטא חרון אף על בני ישראל עם שמתו מהם שלשים וששה איש לפני יושבי העיר וכבר יספק מספק ויאמר איך יתכן בזה בחק המשפט האלהי לענוש על חטא עכן בני ישראל וכבר צותה התורה שלא ימותו האנשים כי אם איש על חטאו ימות וזה הספק בעינו יפול במה שזכרה התורה פוקד עון אבות על בנים ועוד שכבר זכדו ירמיה ויחזקאל שכבר יגיע עת שלא יאמר עוד אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה וזה סותר למה שזכרה התורה מזה בחק השם יתברך ולא יתכן שנאמר שעד העת ההיא יהיה נוהג השם יתברך לענוש הבנים על חטא אבותם ואחר כך ישנה מנהגו כי זה מבואר בביטול ובהיות הענין כן יהיה העיון בזה מי יתן ואדע ונאמר שכבר יותר זה הספק בשנאמר שהשם בלתי פוקד עון אבות על בנים בעצם כי זה יהיה עול אבל אפשר מזולת עול שימשך במקרה עונש מה לבנים בחטא האבות כי כמו זה לא יהיה בו עול כלל והמשל אם חטא אדם למלכות וענשהו בדין לאבוד ממונו הנה יגיע מזה עונש לבניו שיהיו עניים ולא יירשו דבר מנכסי אביהם שיהיו עתידין לירשם ובכמו זה אמר הנביא אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה שלולי חטא היינו שרויים על אדמתינו אחרי הנקותינו מחטא ימשך ממנו שנגלה מעל אדמתינו אלו היינו שם ובזה האופן יקרא שהשם יתברך פוקד עון אבות על בנים לא בעצמות וכבר**

יקרא באופן אחי' ששייב עונש מה לבנים על חטא אבותם וזה אמנם יהיה כשחטאו האבות והיו הבנים אוחזין מעשה אבותיהם בידיה' וזה שאם היו הם המתחילים בזאת התכונה הפחותה היה מספיק במוסרם עונש יותר קטן ממה שיצטרך במוסרם כשהיו אבותיהם בזאת התכונה הפחותה כי אז שבה אליהן קנין חזק ולא יוסרו אלא בשישיגם עונש גדול על זה ולזה יקרא ענשם יותר גדול מפני חטא האבות ולזאת הסב' תמצא גם כן שיעדה התורה כאשר יעברו ישראל על המצות ייסרם השם יתברך שבע על חטאתיהם וצותה עם זה לשופטים שלא יכו הרשע כי אם כדי רשעתו במספר אלא בענין בן סורר ומורה שישפטו אותו למיתה בעבור כי שער' באחריתו יהיה נבל ויהיה סבת זה כי הש"י לא יביא אלו הייסורין על צד העונש שאם היה הענין כן היה זה העונש עול בחק הש"י ר"ל שיעניש החוטא יותר מן הראוי לפי מריו אבל יביא אותם על צד התוכחה והשגחה ואין זה עול אבל הוא חנינה והטבע המשל שאם רצה אדם לפרש בים עם שיירה מה והיה סוף השיירה ההיא לטבוע בים הנה אם יביא עליו הש"י ייסורים ימנעוהו מלכת בשיירה ההיא לא יהיה זה עונש אבל הטבה וחנינה וכן אם נסתבך אדם בעבירות סבוך מה והיה מפני זה מוכן להמשך אחריהן אם ישלח לו הש"י ייסורין יוסר בהם בהמשך אחר הרע שנשקע בו הנה הוא מבואר כי יהיה לו הטבה וחנינה ובכאן הותר זה הספק שיקרה במה שאמרה התורה שבע על חטאתיכם ומה שאמר השם יתברך פוקד עון אבות על בנים, ואמנם מה שנשאר מן הספק הוא מה שזכר מענין עכן שחטא ונענשו על חטאו רבים זולתו והוא שחטא לא השיגהו עונש מהשם יתברך בענין ההוא וכבר באו בתורה ספורים דומים לזה ונאמר בהיתר זה הספק שהחיל והקבוץ המתאחד יתכן שיקרה בו זה בזולת עול וזה שכאשר היה החיל בכללו באופן שיהיה מושגח מהשם יתברך השגחה שלימה לא יתכן שתאונה אליו רעה וכאשר חטא אחד מבני החיל תשוב כחיל באופן שתסור ההשגחה האלהית ממנו מצד שהוא כלו מתאחד ולזה יהיה משולח ונעזב למקרים ולזאת הסבה קרה שמתו אלו השלשים וששה איש עם היותם בלתי חוטאים בזה ולא מת עכן כי לא יקרה רע מצד העדר ההשגחה האלהית תכף למי הוא ראוי שיבואהו רע ולפי שעכן לא שם עצמו במקום הסכנה לא מת מפני העדר ההשגחה ממנו ואותם האנשים ששמו עצמם במקום סכנה מתו מהם הראויים מות לפי מערכתם אולם שינזק קבוץ המתאחד בחטא האיש האחד הוא מבואר וזה כי הקבוץ ההוא הוא כמו איש אחד והאיש ממנו הוא כמו אבר מאיברי איש ההוא וכמו שכשיחלה אבר מה מאברי האדם יזוק בו האדם ההוא בכללו כן כשיחטא איש אחד מהקבוץ ההוא ינזק בו כלל הקבוץ ובכאן הותרו כל הספקות ולזה תמצא שכאשר צוה השם יתב' ליהושע שיביא העונש הראוי על חטא לא הסכים שיענש על יד יהושע זולת החוטא וכבר יחזק מה שאמרנו שלא השיגם על זה מהעונש כי אם סור ההשגחה האלהית מה שאמר ולא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם ויחס החטא לכל ישראל באמרו חטא ישראל מפני שזה הקבוץ היה מתאחד והנה צוה השם יתברך שיחקרו מי היה החוטא בגורל ויחס משפט הגורל לשם יתברך כאמרו בחיק יוטל את

הגורל ומהי כל משפטו וידמה שהיתי הטלת זה הגורל לפני הי כמו הענין בהטלת הגורל על חלוקת הארץ כמו שנזכר בזה הספר, והנה הסכמנו שיהיה זה הענין על פי הגורל לפי שהוא דעת רז"ל ויראה שהוא האמת בעצמו שאם היה זה על פי נביא או שהיו נשאלים באורים ותומים לא היו צריכין לזה אבל יתבאר להם האיש בעצמו שעשה זה, והנה יפול ספק מה בענין הגורל איך יתכן שנאמר בו כי מהי כל משפטו והנה ענין משפטו הוא בקרי אלא שהיתר זה הספק לא יקשה עם מה שהשרשנו וביארנו בספר מ"י כי בענינים אשר בקרי סדור והגבלה ואולם בזה המקום לא יהיה זה הספק רושם כי כבר היתה הטלתו ע"י נביא לפני הי כמו שזכרנו ועם כל זה הנה ראוי שנשתדל בהיתרו מצד שאר הגורלות : (רלבי"ג)

בב וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים מִירִיחוֹ הָעִי אֲשֶׁר עִם בֵּית אֶן מִקְדָּם לְבֵית אֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר עָלוּ וְרַגְלוּ אֶת הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּרְגְּלוּ אֶת הָעִי:

רפ"י עם בית און. אכל בית און : מקדם לבית אל. ממזרח לבית אל :
(רפ"י)

מצודת ציון עם בית און. סמוך לבית און, כמו (בראשית כה יא) עם באר לחי ראי : (מצודת ציון)

גג וַיָּשְׁבוּ אֵל יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵל יַעַל כָּל הָעָם כְּאֲלֻפִּים אִישׁ אוֹ כְּשִׁלְשֵׁת אֲלֻפִּים אִישׁ יַעֲלוּ וַיִּכּוּ אֶת הָעִי אֵל תִּיגַע שָׁמָּה אֶת כָּל הָעָם כִּי מַעַט הֵמָּה:

מצודת דוד אל יעל. רצה לומר, אין צורך בכולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון תיגע. מלשון יגיעה : (מצודת ציון)

דד וַיַּעֲלוּ מִן הָעָם שָׁמָּה כְּשִׁלְשֵׁת אֲלֻפִּים אִישׁ וַיַּגִּסוּ לְפָנָיו אֲנָשֵׁי הָעִי:

מצודת ציון לפני. מלפני : (מצודת ציון)

הה וַיִּכּוּ מֵהֶם אֲנָשֵׁי הָעִי כְּשִׁלְשֵׁים וְשָׁשָׁה אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לְפָנָיו הַשַּׁעַר עַד הַשְּׁבָרִים וַיִּכּוּם בַּמֶּוֹרֵד וַיִּמָּס לִבָּב הָעָם וַיְהִי לָמָּיִם:

רס"י עד השברים. עד לתזנון : (רס"י)

מצודת ציון השברים. שם המקום נקרא על שם המאורע, על כי נשברו שם : במורד. במקום הירידה מההר : (מצודת ציון)

וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שְׁמֹלְתָיו וַיִּפֹּל עַל פְּנֵיו אַרְצָה לְפָנֵי אַרְוֹן יְהוָה עַד הָעָרֶב הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עִפָּר עַל רֵאשִׁים: **זז** וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אָהָה אֲדֹנָי יְהוָה לָמָּה הָעֵבְרֶתָ הָעֵבִיר אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הַיְרֵדָן לְתֵת אֶתְנֹו בְּיַד הָאֲמָרִי לְהֶאֱבִידֵנוּ וְלוֹ הוֹאֲלֵנוּ וְנָשֵׁב בְּעֶבֶר הַיְרֵדָן:

רס"י ולו הוואלנו. הלואי נמלכנו לשבת בעבר הירדן מזרחה, בארץ סיוחן ועוג **סנכזסה** כזר : (רס"י)

מצודת דוד ולו הוואלנו. הלואי והיינו רוצים מאז לשבת בעבר הירדן המזרחי ולא לעבור את הירדן, ולא היתה באה עלינו הצרה הזאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון אהה. ענין לשון צעקה ויללה, כמו (מלכים ב ו ה) אהה אדוני : ולו. הלואי, וכן (במדבר יד ב) לו מתנו : הוואלנו. ענין רצון, כמו (שופטים יט ו) הוואל נא ולין : (מצודת ציון)

זח בִּי אֲדֹנָי מָה אָמַר אַחֲרַי אֲשֶׁר הִפֵּךְ יִשְׂרָאֵל עָרְף לְפָנַי אִבְיֹו:

מצודת דוד מה אומר. אחר שהרגיש בעצמו שהרבה אמרים מול מעשה ה', חזר ואמר : מה אומר אם לא כדבר הזה, הוואיל וישראל הפך עורף בנוסם, ואצעק מכאב לב : (מצודת דוד)

מצודת ציון בי. ענין לשון בקשה, כמו (בראשית מד יח) בי אדוני : (מצודת ציון)

טט וַיִּשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְנִסְבּוּ עָלֵינוּ וְהִכְרִיתוּ אֶת שְׁמֵנוּ מִן הָאָרֶץ וְמָה תַעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגְּדֹל: (o)

רס"י ומה תעשה לשמך. המשותף בשמנו, זהו מדלסו. ופשוטו, ומה

תעשה לָסָם גְבוּרָתְךָ שִׁלְחָ כֹּזֵב, וְעַתָּה יֹאמְרוּ תִּשָּׁק כַּחוֹ : (רַס"ו)

מצודת דוד וישמעו. אשר האויב ירדפם: ומה תעשה לשמדך. לבל יחולל, באמרם מבלי יכולת ה' נאבדו: (מצודת דוד)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ קֵם לָךְ לָמָּה זֶה אַתָּה נֹפֵל עַל פְּנֵיךָ:

רַס"ו קום לך. קם לך כתיב, עמד לך מה שהתפללת לפני והזכרת. דבר אחר: עמדת לך במחנה ולא יראת עמהם, ואני אמרתי (במדבר כז יז): אֶסֶר יוֹלִיאִם וְאֶסֶר יִצִּיאִם, כי אתה תביא את בני ישראל, ואנכי אהיה עמך, (קס ג כח): כי הוא יעזור לפני העם הזה והוא ינחיל אותם, אם תלך אתה לפניהם יכליחו, ואם לאו לא יכליחו. דבר אחר: קום לך, בַּצְּבִילְךָ זֹאת לָהֶם, לא אמרתי לך להקדיש שָׁלַל הָעִיר: (רַס"ו)

מצודת דוד למה זה וכו'. רצה לומר, אין צורך בתפלה כי אם לבער עובר החרם: (מצודת דוד)

וַיֹּאמֶר חֲטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֲרָם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כָּחֲשׂוּ וְגַם שָׂמוּ בְכַלְיָהֶם:

מצודת דוד חטא ישראל. אף שאיש אחד חטא, מכל מקום, על שלא שמרו זה את זה, מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם חטאו: וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי. בא להגדיל מעשה הנבלה ההיא, לומר: הלא אף אם יחטא איש לאיש לא ינקה, והמה אף כי לא חששו ועברו בריתי שעברו על החרם שהיא כשבועה: וְגַם לָקְחוּ. רצה לומר, אף העובר אחת משאר מצות ה' ענש יענש, והמה גם לקחו מחרמי גבוה, חלק ה': וְגַם גָּנְבוּ. אלו לקחו לעין כל, היו על כל פנים משוים כבוד המקום לכבוד בשר ודם, אבל המה גנבו להשמר מבני אדם, ומה' לא יראו: וְגַם כָּחֲשׂוּ. הן לא יבוזו לגנב אם ישוב וניחם ומודה בה ומחזירה, אבל המה גם כחשו: וְגַם שָׂמוּ בְכַלְיָהֶם. רצה לומר, (משלי ו ל) לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, אבל המה גם שמו בכליהם להיות שמור לאוצר, לא להוציא לשבור רעבון נפש, ואם כן מעשה הנבלה ההיא כפולה ומוכפלת: (מצודת דוד)

מצודת ציון בריתי. ענינו בכל מקום דבר המתקיים, וגם שבועה היא דבר המתקיים, וחרם כשבועה: שמו. נתנו: (מצודת ציון)

וַיֵּבֶן וְלֹא יָכֹלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוּם לִפְנֵי אֲבִיָּהֶם עֶרְף יָפְנוּ לִפְנֵי אֲבִיָּהֶם
כִּי הָיוּ לְחָרָם לֹא אוֹסִיף לְהִיזוֹת עִמָּכֶם אִם לֹא תִשְׁמִידוּ הַחָרָם מִקִּרְבְּכֶם:
(o)

מצודת דוד **כי היו לחרם**. רצה לומר, היו מסייעים לעובר החרם במה שהעלימו עין, ולא שמרו זה את זה: **החרם**. העובר החרם: (מצודת דוד)

וַיֵּבֶן קָם קִדָּשׁ אֶת הָעַם וְאָמַרְתָּ הַתְּקַדְּשׁוּ לְמַחֵר כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל חָרָם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל לֹא תוּכַל לָקוּם לִפְנֵי אֲבִיָּךְ עַד הַסִּירְכֶם
הַחָרָם מִקִּרְבְּכֶם:

מצודת דוד **התקדשו**. לחלוף לפני הארון, לדעת בשלמי הרעה הזאת:
(מצודת דוד)

מצודת ציון **קדש**. הזמן, כמו (יואל ד ט) קדשו מלחמה: (מצודת ציון)

וַיֵּבֶן וְנִקְרַבְתֶּם בְּבִקְרָה לְשִׁבְטֵיכֶם וְהָיָה הַשְּׁבֵט אֲשֶׁר יִלְכְּדוּ יְהוָה יִקְרַב
לְמִשְׁפַּחֹת וְהַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר יִלְכְּדָנָה יְהוָה תִּקְרַב לְבָתֵּיהֶם וְהַבַּיִת אֲשֶׁר
יִלְכְּדוּ יְהוָה יִקְרַב לְגִבְרֵיהֶם:

רס"י **לבתים**. יס במשפחה אחת הרבה בתי אבות: **לגברים**. לראשי
גולגולת, כל אנשי הבית יצאו לגורל: (רס"י)

מצודת דוד **ונקרבתם**. מול הארון: **לשבטיכם**. כל שבט לבד: **ילכדנו ה'**.
להיות נלכד לפני הארון לבל יוכל לזוז ממקומו לפי שעה: **יקרב**
למשפחות. אחר יזיזו ממקומם יקרבו שוב למשפחות: **לבתים**. כי
המשפחה תחולק עוד לבתי אבות: **לגברים**. לאנשים יחידים: (מצודת דוד)

וַיֵּבֶן וְהָיָה הַנִּלְכָד בְּחָרָם יִשְׂרָף בְּאֵשׁ אֶתוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ כִּי עָבַר אֶת
בְּרִית יְהוָה וְכִי עָשָׂה נִבְלָה בְּיִשְׂרָאֵל:

רס"י (תוספת) **ישרף באש**. האהל והמטלטלין: **אתו ואת כל אשר לו**.
כדין המפורש למטה (להלן פסוק כה) אותו והבהמה בסקילה, והזקף שהוא

על 'צאש' מוכיח, שהוא נפרד מ'אותו', שכן מלינו מקראות שהטעם מחלקו, כמו (דברים יא ל) : אחרי דרך מצוא השמש, ש'אחרי' מופלג מ'דרך' על ידי הטעם, וכן פתרונו, הנלכד בחרם, ישרף צאש הראוי לישרף, כמו שמפרש למטה : אותו ואת כל אשר לו. כדי האמור למטה, וזה מקרא קצר, ודומה לו (שמואל ב ה ח) : כל מכה יבוסי ויגע בצנור, לא פירש מה יהיה לו, ובדברי הימים (א יא ו) פירש : יהיה לראש, אף כאן לא פירש מה יהיה צאשו וכל אשר לו, ולמטה פירש : (כ"י)

מצודת דוד הנלכד בחרם. הנלכד לפני הארון, בעבור שמעל בחרם : (מצודת דוד)

מצודת ציון נבלה. דבר מגונה כמו (ישעיהו לב ו) נבלה ידבר : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה היתה מצות השם ית' שהנלכד בחרם ישרף באש כי הוא ברור אצל השם יתברך שלא יפול הגורל כי אם על החוטא ועם כל זה מצינו שהתחכם יהושע אל שיוודה עכן זה קודם שפטו אותו בזה המשפט ואי אפשר שנאמר שכבר עשה זה יהושע כדי שיוכל לשפטו בדין ומפני שלא היו שם עדים רצה שתהיה שם הודאת פיו וזה לשתי סבות הא' שמה שהגיע ידיעתו בזה האופן מהשם ית' הוא ממה שלא אפשר שיפול בענינו ספק ולא מחלוקת והשנית כי אין להודאת פיו מבא בזה המשפט כלל כמו שהושרש בפי משפטים ולזה ידמה שכבר היה זה הענין באופן שזכרוהו רבותינו ז"ל רוצה לומר שכבר היה עכן ומשפחתו מוציאים לעז על הגורל כשהיו אומרים שאם יפילו הגורל על שני אנשים צדיקים הנה יפול בלי ספק על אחד מהם עם היותו בלתי חוטא בזה ולסלק זה התרעומי והמחלוקת שהיה אפשר שיתחדש מזה התחכם יהושע להשתדל שיספר עכן זה וכאשר הודה זה הענין ספר שכבר שלח יהושע מלאכים וירוצו האהלה ויורה מה שזכר שכבר שלחם שם במרוצה כי יהושע היה ירא שימהרו אנשי משפחתו להוציא משם זה לכסות קלון עכן :

{טז} וַיִּשְׁכַּח יְהוֹשֻׁעַ בַּבֶּקֶר וַיִּקְרַב אֶת יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵי וַיִּלְכַּד שִׁבְט יְהוּדָה:

כ"י ויקרב את ישראל. לפני החשן, מקום שהצבטים כתובים, ומסר לו הקדוש צרוך הוא סימן שהצבט שחטא, אצנו כהה, וכמה אצנו של יהודה : (כ"י)

וַיִּקְרַב אֶת מִשְׁפַּחַת יְהוּדָה וַיִּלְכֹּד אֶת מִשְׁפַּחַת הַזְּרָחִי וַיִּקְרַב אֶת מִשְׁפַּחַת הַזְּרָחִי לַגְּבָרִים וַיִּלְכֹּד זְבַדִּי:

רפ"י ויקרב את משפחת יהודה. לגורל אחד קרב ראשי המשפחות, אדם אחד מכל המשפחה והטילו גורל על מי יפול, ואחר כך על כל צתי אבות של אותה משפחה, וזא אדם אחד מכל בית אב לגורל, ואחר כן זאו כל אנשי אותה הבית : (רפ"י)

מצודת דוד משפחת יהודה. גם השבט נקרא משפחה: **לגברים**. איש איש ראש לבית אב: **וילכד זבדי**. הוא היה הראש לבית האב: (מצודת דוד)

וַיִּקְרַב אֶת בֵּיתוֹ לַגְּבָרִים וַיִּלְכֹּד עֶכָן בֶּן כְּרֵמִי בֶן זְבַדִּי בֶן זָרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה:

מצודת דוד **לגברים**. לאנשים יחידים: (מצודת דוד)

וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל עֶכָן בְּנֵי שִׁים נָא כְבוֹד לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵן לוֹ תוֹדָה וְהִגַּד נָא לִי מָה עָשִׂיתָ אֵל תִּכְחַד מִמֶּנִּי:

רפ"י שים נא כבוד. התחיל להוציא לעז על הגורל, אמר לו: בגורל אתה זא עלי, אתה ואלעזר הכהן גדולי הדור אתם, הטל הגורל על שניכם, ויפול על האחד. אמר לו: שים נא כבוד, זבקה ממך, אל תוציא לעז על הגורלות שבו עתידה הארץ ליחלק: (רפ"י)

מצודת דוד **כבוד לה'**. כי כאשר יראו שבדין נלכדת, יהיה כבוד לה': **ותן לו תודה**. חן הודאה שאמת הדבר שמעלת בחרם: **מה עשית**. רצה לומר, מה הם הדברים אשר לקחת מן החרם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **תודה**. הודאה: **תכחד**. ענינו העלמה, כמו (איוב טו יח) ולא כחדו: (מצודת ציון)

וַיַּעַן עֶכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֲמִנָּה אֲנֹכִי חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזָאת עָשִׂיתִי:

רס"י ויען עכן. ראה בני יהודה נאספים למלחמה, אמר מוטב שאמות אני לצדי ואל יהרגו כמה אלפים מישראל : וכזאת וכזאת עשיתי. גם בחרמים אחרים בימי משה, שנאמר (במדבר כא ב) : והחרמתי את עריהם :

מצודת דוד וכזאת עשיתי. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין מב ב) : שאמר עשיתי עוד, וכדומה לזה במלחמת הכנעני ובמלחמת מדין, כי גם במלחמת הכנעני נאמר (במדבר כא ב) והחרמתי את עריהם, ובמדין גם כן נתנו הזהב קדש לה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון אמנה. באמת : (מצודת ציון)

כא (ואראה) וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף וילשון זהב אחד חמשים שקלים משקלו ואחמדם ואקחם והנם טמונים בארץ בתוך האהלי והכסף תחתיה :

רס"י וארא בשלל. התבוננתי במה שכתוב בתורה (דברים כ יד) : ואכלת [את שלל] וגו' : אדרת שנער. תרגומו : איטלא (דמילתא) צבלי, שכל מלך שלא קנה לו פלטרין בארץ ישראל לא נתקרה דעתו במלכותו, שנאמר (ירמיהו ג יט) : ואתן לך ארץ חמדה נחלת לבי לבאות גוים, והיה למלך צבל פלטרין ביריחו, וכשהיה בא לכאן לובס אותם : (רס"י)

מצודת דוד והנם. האדרת ולשון הזהב : תחתיה. תחת האדרת : (מצודת דוד)

מצודת ציון אדרת. טלית חשובה, והוא מלשון אדיר : שנער. עשוי בשנער, והוא בבל : ולשון. רצה לומר, ארוכה ומשוכה כלשון : (מצודת ציון)

כב וישלח יהושע מלאכים וירצו האהלה והנה טמונה באהלו והכסף תחתיה :

רס"י ויראו האהלה. שלא יקדימו שבט יהודה ויטלוה משם להכחיש את הגורל :

מצודת דוד וירוצו. לבל יקחום קרובי עכן לכסות על קלונם : (מצודת דוד)

בכג ויקחום מתוך האהל ויבאום אל יהושע ואל כל בני ישראל ויצקם לפני יהוה:

כפ"י ויצקם. ורבותינו אמרו (סנהדרין מד א) : זא וחזטן לפני המקום, אמר לפניו רבונו של עולם על אלו יפלו רובן של סנהדרין : (כפ"י)

מצודת דוד ויצקם. רצה לומר, פזרם לפני הארון למען יראו הכל שאמת הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויציקם. מלשון יציקה ושפיקה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויצקום לפני ה'. פירשו בו ויעמידום מענין מצוקי ארץ ואפשר עוד שיהיה מענין יציקה והרצון בזה שלשון הזהב היה טמון תוך האדרת והכסף היה תחתיה והיו בו מאתים שקלי וכשהביאו זה אל יהושע וישראל הנה פשט אותם שם כדי שיראה לעין שהיו שם אלה הדברי שהודה עכן : (רלב"ג)

בכד ויקח יהושע את עכן בן זרח ואת הפסוף ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנותיו ואת שורו ואת חמרו ואת צאנו ואת אהלו ואת כל אשר לו וכל ישראל עמו ויעלו אתם עמק עכור:

כפ"י ואת בניו וגו' וכל ישראל. לראות ברדיו ויוסרו מלעקות כמוהו : ואת שורו ואת חמרו. לאבדם, כמה שנאמר (לעיל פסוק טו) : והיה הנלכד בחרם יקרף באש אותו וכל אשר לו : (כפ"י)

מצודת דוד עמו. הלכו עם יהושע : ויעלו. עם כי הלכו לעמק, אמר ויעלו, כי טרם בואם להעמק, עלו דרך הר אל העמק הנקרא עמק עכור' על שם המאורע : (מצודת דוד)

רלב"ג ויקח את עכן. הנה יספק מספק למה נענשו בניו ובנותיו והם לא חטאו בזה וידמה אם בשנאמר שכבר היו קטנים והיו בזה במכסת קנינו שצוה השם שיאבדו או שנאמר שלא הובאו שם בניו ובנותיו להמיתם אבל לראות המשפט כדי שיוסרו שכמו זה הפועל המגונה לא יעשו וממה שירה על זה שכבר אמר אחר זה : (רלב"ג)

זכה וַיֹּאמֶר יְהוָשֻׁעַ מָה עֲכָרְתֶּנּוּ יַעֲקֹבִי יְהוָה בְּיָוֵם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אָבֹן וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בְּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בְּאֲבָנִים:

רש"י וירגמו אותו אבן. שחלל את השבת. ושרפו אותם. האהל והמטלטלין : ויסקלו אותם. השור והבהמה : (רש"י)

מצודת דוד מה עכרתנו. רצה לומר, מה מאוד עכרתנו, ולזה יעכרך ה': ושרפו אותם. האדרת והלשון והאהל וכו': ויסקלו אותם. בניו ובנותיו ושורו וכו' (ויתכן לפי שבניו ובנותיו ידעו מזה כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין מד א) ולא גלו הדבר, לכן נסקלו גם הם, אולם רבותינו זכרונם לברכה לא אמרו כן) (כו) עליו. על קברו: עד היום הזה. רצה לומר, עד עולם עומד הוא בגדלו: על כן וכו' עד היום הזה. רצה לומר, עדיין שמו עליו: (מצודת דוד)

מצודת ציון וירגמו. ענין השלכת אבנים : (מצודת ציון)

רלב"ג וירגמו אותו בני ישראל אבן. ויקימו עליו גל אבנים גדול להורות שלא מת שם אדם זולתו ומי"ש וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים שב אל הבעלי חיים שהם שורו וחמורו וצאנו וספר ששרפום באש אחר שסקלו אותם באבנים ולא כלל יחד סקילת הבעלי חיים עם סקילת עכו"ם שהוא מבואר שלא יוכלו יחד בזה הענין האדם והבעלי חיים : (רלב"ג)

זכא וַיִּקְיֵמוּ עָלָיו גַּל אֲבָנִים גְּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיֵּשֶׁב יְהוָה מִחֲרוֹן אָפוּן עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא עִמְקָא עָכוֹר עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (פ)

מצודת ציון גל. תל גבוה : (מצודת ציון)

יהושע פרק-ח

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֵל תִּירָא וְאֵל תַּחַת קַח עִמָּךְ אֶת כָּל עַם הַמִּלְחָמָה וְקוּם עֲלֵה הָעִי רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת מְלָךְ הָעִי וְאֶת עַמּוֹ וְאֶת

מצודת דוד אל תירא. לפי שכבר נפלו בזה המקום, היה ירא לגשת עוד, לזה אמר לו 'אל תירא': כל עם. צוה לעשות כל ההכנות והתחבולות האלו להטעות הגוים למען יחשבו שכל נצחונם הוא בעבור רוב העם והתחבולות ולא יד הי עשתה זאת, ועל זה יאספו כולם יחד להיות גם המה עם רב ולהמתיק עצה ותחבולות ברוב יועצים, ובזה יהיה טובה לישראל כי את כולם יכו כאחד מבלי יצטרכו ללכת מעיר לעיר להכות בם: (מצודת דוד)

רלב"ג והנה זכר שאחר זה שכה ההשגחה האלהית על ישראל וצוה השם יתברך שיעשו מלחמה בתחבולות עם אנשי העי לפי שכבר היה אפשר להחרימם בזה האופן בזולת עשיית מופת אחר כי הם יסכימו לצאת מהעיר לרדוף אחרי בני ישראל לפי שבפעם הראשונה נצחום והנה השיי לא יעשה מופת ללא צורך: (רלב"ג)

בב ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שללה ובהמתה תבזזו לכם שים לה ארב לעיר מאחריה:

רש"י תבזזו לכם. ואל תחרימו השלל עוד: (רש"י)

מצודת דוד מאחריה. לא מן העבר אשר תבואו אליה: (מצודת דוד)

מצודת ציון אורב. יושב במסתור המארב: (מצודת ציון)

גג ויקם יהושע וכל עם המלחמה לעלות העי ויבחר יהושע שלשים אלף איש גבורי החיל וישלחם לילה: **גד** ויצו אתם לאמר ראו אתם ארבים לעיר מאחרי העיר אל תרחיקו מן העיר מאד והייתם פלכם נלנים:

מצודת דוד נכונים. ללכת מהר, בעת המצטרך: (מצודת דוד)

הה ואני וכל העם אשר אתי נקרב אל העיר והיה פי יצאו לקראתנו כאשר בראשנה ונסנו לפניהם:

מצודת דוד ונסנו. בכדי להטעותם: (מצודת דוד)

מצודת ציון ונסנו. מלשון ניסה ובריחה : (מצודת ציון)

וַיֵּצְאוּ אַחֲרֵינוּ עַד הַתִּיקָנוּ אֹתָם מִן הָעִיר כִּי יֹאמְרוּ נָסִים לְפָנֵינוּ
כְּאֲשֶׁר בְּרֹאשָׁה וְנִסָּנוּ לְפָנֵיהֶם:

רש"י התיקנו אותם. לשון תיק, שנוליאם מתיק העיר, דיספורי"ר בלעז.
ויס לפותרו לשון נתיקה, כמו (ירמיהו יז ג) : התיקם כללן לטבחה : (רש"י)

מצודת דוד ויצאו. ואז יצאו לרדוף אחרינו : עד התיקנו. רצה לומר,
המנוסה תועיל עד אשר נעתק אותם מן העיר לרדוף אחרינו, כי יאמרו
שבאמת בעבור הפחד, נסים הם כאשר במלחמה הראשונה : ונסנו. ונוסיף
לנוס עוד להרחיקם מן העיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון התיקנו. ענין העתקה והסרה : (מצודת ציון)

וְאִתְּם תִּקְמוּ מֵהָאֹרֵב וְהוֹרִשְׁתֶּם אֶת הָעִיר וְנִתְּנָה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בְּיַדְכֶם:

רש"י והורשתם. ותתרכון : (רש"י)

מצודת דוד מהאורב. מהמקום שתהיו אורבים : את העיר. את הנשארים
בעיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון והורשתם. ענין גרושין : (מצודת ציון)

וְהָיָה כְּתַפְּשֶׁכֶם אֶת הָעִיר תִּצִּיתוּ אֶת הָעִיר בְּאֵשׁ כְּדָבָר יְהוָה תַּעֲשׂוּ
רְאוּ צִוִּיתִי

מצודת דוד כדבר ה'. שצוה לשרפה כמו שכתוב למעלה (פסוק ב) ועשית
לה כאשר עשית ליריחו : ראו צויתי. רצה לומר, הזהרו ואל תמרו פי :
(מצודת דוד)

מצודת ציון תציתו. תבעירו, כמו (איכה ד יא) ויצת אש בציון : (מצודת ציון)

טו וַיִּשְׁלַחֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּלְכוּ אֶל הַמַּאֲרֵב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בַּיִת אֶל וּבֵין הָעֵי מַיִם
לְעֵי וַיֵּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בְּלִילָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם:

רפ"י מִיֵּם לְעֵי. שָׁהֵעִי מִקֹּדֶם לְבַיִת אֶל, וּבַיִת אֶל מִיֵּם לְעֵי : וַיֵּלֶן יְהוֹשֻׁעַ
בְּתוֹךְ הָעָם. לְהֵיוֹת נֶכּוֹן בְּהַשְׁכַּמַּת הַבַּקָּר : (רפ"י)

מצודת ציון **מי.ס.** ממערב : (מצודת ציון)

זו וַיִּשְׁכַּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֹּקֶר וַיִּפְקֹד אֶת הָעָם וַיַּעַל הוּא וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְפָנָי
הָעָם

רפ"י וַיַּעַל הוּא. כְּמוֹ שֶׁאָמַר לוֹ הַמְּקוֹם, אִם הוּא עוֹזֵר לְפָנֵיהֶם עוֹזְרִין,
וְאִם לֹא אֵין עוֹזְרִין : (רפ"י)

מצודת דוד **ויפקוד.** השגיח בהם אם המה מוכנים למלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויפקוד.** ענין השגחה : (מצודת ציון)

זא וְכָל הָעָם הַמְּלַחֲמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ עָלוּ וַיִּגָּשׁוּ וַיִּבְאוּ נֶגֶד הָעִיר וַיַּחֲנוּ
מִצְפּוֹן לְעֵי וְהָגִי (בֵּינוֹ) בֵּינָיו וּבֵין הָעֵי:

מצודת ציון **והגיו.** והעמק : (מצודת ציון)

זב וַיִּקַּח כַּחֲמֶשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיִּשֶׂם אוֹתָם אַרְבַּ בֵּין בַּיִת אֶל וּבֵין הָעֵי
מַיִם

רפ"י וַיִּקַּח כַּחֲמֶשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ. אֲרֻב אַחַר אֲרֻב, אֶחָד קְרוֹב לְעִיר
מִחֲזִירוֹ :

מצודת דוד **וישם אותם אורב.** שם עוד אורב אחד, יותר קרוב אל העיר :
(מצודת דוד)

זג וַיִּשְׁיִמוּ הָעָם אֶת כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְפּוֹן לְעִיר וְאֶת עֲקֵבוֹ מַיִם לְעִיר

וַיִּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּלַיְלָהָ הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק:

רפ"י וישימו העם. שימה זו לשון הזמנה סמוך לחומה להלחם, כמו שנאמר בצדק הדד (מלכים א' כ' ל'): שימו על העיר, וישימו: ואת עקבו. ואת ארבו, כמו (בראשית כ"ו) ויעקבני: וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אמרו רבותינו (סנהדרין מד' ב'): שלן בעומקה של הלכה: (רפ"י)

מצודת דוד וישימו העם. העם עצמם הזמינו למלחמה את המחנה וכו', וגם הזמינו את עקבו והוא האורב: בתוך העמק. להתקרב אל העיר: (מצודת דוד)

מצודת ציון וישימו. ענין הזמנה למלחמה, כמו (מלכים א' כ' יב) שימו אל העיר: עקבו. תרגומו: מארבו, והוא מלשון (בראשית כ"ו) ויעקבני זה פעמים, שהוא ענין ערמה: (מצודת ציון)

רלב"ג וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. אחשוב זה שמחשבתו והשתדלתו לא היתה בלילה ההוא כי אם בהישרת העם בדבר המלחמה הזאת וכדי שיבטח לבם יותר ולא ירך לבבם על מה שהיו נגפים בראשונה עלה יהושע וזקני ישראל לפני העם ולזה היה יהושע והזקנים במקום היותר מסוכן וזכר עם זה לזאת הסבה בעיני לפי מה שאחשוב שכבר לן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק כי העמק הוא המקום היותר שפל והוא היותר מסוכן שבמקומות בדבר המלחמה והנה לקח יהושע מהשלשים אלף שבחר חמשה אלפים איש היה אורב בין ישראל ובין העי מים לעיר והנה הם היו במקום קרוב למקום יהושע עד שיתכן בהם שיראו כשיטה יהושע את ידו בכידון והוא הרומח אשר בו הנס והיו הנשאים קרובים להם באופן שנתקבצו כולם בעת ההיא ויבואו אל העיר וילכדוה: (רלב"ג)

י"ד ויהי כראות מלך העי וימרו וישכימו ויצאו אנשי העיר לקראת ישראל למלחמה הוא וכל עמו למועד לפני הערבה והוא לא ידע פי ארב לו מאחרי העיר: (פ)

רפ"י למועד. לזמן היום שנועלו יחד מאתמול, באותה שעה נלא, שהיו מנחסים ומעוננים: (רפ"י)

מצודת דוד למועד. לזמן שיצאו במלחמה הראשונה: (מצודת דוד)

מצודת ציון למועד. לזמן, כמו (בראשית יח' ד) למועד אשוב אליך: (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה זכר וכבר יצאו אנשי העיר לקראת ישראל למלחמה למועד לפני הערבה אמר למועד להורות שבכמו העת שהיום שיצאו לקראתם בפעם הראשונה יצאו עתה כי זה ממה שיחזק לב אנשי ישבי העי ויחשבו שכמו שנצחו אז ינצחו עתה ואמר לפני הערבה כי במקום ההוא לפי מה שאחשוב היו מנצחים בפעם הראשונה או אומר לפני הערבה כי מהמקום ההוא יתכן שלא היו יכולין לראות האורב אשר מאחרי העיר ובזאת התחבולה הנכונה נצחום בקלות כי בראותם עשן העיר עולה השמימה אשר שם טפס ונשיהם לא נשאר להם כח ולא רצון האומד והשיעור להלחם עם ישראל באופן ראוי וזה מבואר מאד : (רלבי"ג)

טו וינגעו יהושע וכל ישראל לפניהם וינסו דרך המדבר:

כ"י וינגעו. לשון נגע (כתרגומו) : ואתזרו, הראו עצמן כאלו הם נגפים לפניהם : (כ"י)

מצודת דוד וינגעו. הראו עצמם כאלו היו מנוגעים, רצה לומר, מוכים ונחלשים : (מצודת דוד)

טז ויזעקו כל העם אשר (בעיר) בעי לרדף אחריהם וירדפו אחרי יהושע וינתקו מן העיר:

מצודת דוד ויזעקו. נתקבצו מזעקת המאסף : (מצודת דוד)

יז ולא נשאר איש בעי ובית אל אשר לא יצאו אחרי ישראל ויעזבו את העיר פתוחה וירדפו אחרי ישראל: (פ) ויאמר יהוה אל יהושע נטה בפידון אשר בידך אל העי כי בידך אתננה ויט יהושע בפידון אשר בידו אל העיר:

כ"י נטה בכידון. הוא היה סימן לאורב ללאת מן המארב, בראותו הכידון נטוי על העיר. כידון. שפיד"ץ בלע"ז : (כ"י)

מצודת דוד נטה בכידון. לעשות סימן להאורב לבא אל העיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון בכידון. ברומח : (מצודת ציון)

יט והארב קם מהרה ממקומו וירוצו פנטות ידו ויבאו העיר וילפדוה וימהרו ויציתו את העיר באש: **כ** ויפנו אנשי העי אחריהם ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה ולא היה בהם ידים לנוס הנה והנה והעם הנס המדבר נהפך אל הרודף:

כ"י ידים. כח: והעם הנס המדבר. ישראל שנסו אל המדבר כמו שחמר למעלה, נהפך להלחם אל הרודף: (כ"י)

מצודת דוד אל הרודף. הם אנשי העי, שהיו מתחלה רודפים לישראל: (מצודת דוד)

מצודת ציון ידים. מקום, כמו (שמואל ב יח יח) יד אבשלום: (מצודת ציון)

כ"א ויהושע וכל ישראל ראו כי לכד הארב את העיר וכי עלה עשן העיר וישבו ויכו את אנשי העי: **כ"ב** ואלה יצאו מן העיר לקראתם ויהיו לישראל בתוך אלה מזה ואלה מזה ויכו אותם עד בלתי השאיר לו שריד ופליט:

כ"י ואלה ילכו מן העיר. האורב שהלית את העיר: (כ"י)

מצודת דוד ואלה. אנשי האורב: (מצודת דוד)

מצודת ציון בתוך. באמצע, כמו (במדבר לה ה) והעיר בתוך: שריד. שיור ושארית, כמו (ירמיהו לא א) שרידי חרב: ופליט. גם הוא ענין שארית, כמו (עזרא ט ח) להשאיר לנו פליטה: (מצודת ציון)

כ"ג ואת מלך העי תפשו חי ויקרבו אתו אל יהושע: **כ"ד** ויהי פכלות ישראל להרג את כל ישרי העי בשדה במדבר אשר רדפום בו ויפלו: כלם לפי חרב עד תמם וישבו כל ישראל העי ויכו אתה לפי חרב:

מצודת דוד ויכו אותה. הנשים והטף: (מצודת דוד)

כ"ה ויהי כל הנפלים ביזום ההוא מאיש ועד אשה שנים עשר אלף כל

אֲנָשֵׁי הָעַי: **כט** וַיְהוֹשֻׁעַ לֹא הָשִׁיב יָדוֹ אֲשֶׁר נָטָה בְּכִידּוֹן עַד אֲשֶׁר הֶחְרִים
אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל הָעַי: **ל** רַק הַבְּהֵמָה וְשִׁלְל הָעִיר הֵיחָא בְּזָזוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל
כְּדַבֵּר יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶת יְהוֹשֻׁעַ: **לח** וַיִּשְׂרַף יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעַי וַיְשִׁימָהָ
תֵּל עוֹלָם שְׂמָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

מצודת ציון תל. מלאה תילין ודגורין, להיות כן עד עולם לבלי אפשר
להפנות, והוא ענין גוזמא והפלגה : (מצודת ציון)

כט וְאֶת מֶלֶךְ הָעַי תָּלָה עַל הָעֵץ עַד עֵת הָעָרֵב וַיְכַבֹּא הַשֶּׁמֶשׁ צִוָּה
יְהוֹשֻׁעַ וַיִּרְיֵדוּ אֶת נַבְלָתוֹ מִן הָעֵץ וַיִּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ אֶל פְּתַח שַׁעַר הָעִיר
וַיְקִימוּ עָלָיו גָּל אֲבָנִים גְּדוֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (פ)

מצודת ציון נבלתו. אף גוף אדם המת נקרא נבלה : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה נתלה מלך העי ולא הלינו נבלתו על העץ כמו שהזהירה
התורה גם בהרוגי בית דין שלא לעפש האויר והקימו עליו גל של אבנים
בפתח שער העיר כדי שיתפרסם זה לשאר מלכי העובדי גלולים וייראו
מהלחם עם ישראל, ואולם התועלות הנמשכות מזה הספור הם י"ד.
התועלת הראשון הוא במצות והוא מה שזכר מענין המילה ומזה המקום
למדנו שמי שאיחר עשיית מצוה מהראוי שיקיימנה תכף שימצא מקום
שיוכל לקיימה ולזה תמצא שתכף שמצאו ישראל מקום אפשר שיחנו בו
עד שתחיה מכתם צוו בעשיית המילה ואולם אחר עבור אבל משה נתברך
להם כי תוך שלשה ימים יסעו לעבר הירדן כמו שזכר במה שקדם ומזה
המקו' יתברך שמי שלא מל בשמיני לאיזה סבה שתהיה הנה אין ראוי לו
שימתין עליה אחרי מצאו מקום לעשייתה. הב' הוא במדות והוא שראוי
כשיביאנו הענין לעשות פעולה מצערת הנה ראוי שיעשה אותה באופן
אשר יגיע בו לו צער יותר מעט מצער ולזה באה המצוה ליהושע שיעשה
חרבות צורים וימול בהם בני ישראל. הג' הוא במצות והוא כשימשך
מעשיית המילה סכנה לתינוק ראוי שתמנע ממנו ולזה ספר שכבר נמנעו
מלימול במדבר בסבת לכתם במדבר ארבעים שנה ועל פי ה' יחנו ועל פי
ה' יסעו ולזה לא היו יודעים מתי יבא להם הצווי ליסע כי בהעלות הענן
יצטרכו ללכת כי על פי ה' יסעו ולזה יתכן שאם היו מלים אולי יבא להם
הצווי ליסע קודם חיות מכת המילה ותהיה בזה סכנה לתינוק ולמולים
ולזאת הסבה זכר גם בזה המקום שכבר ישבו בני ישראל תחתם עד
חיותם. הד' והוא בענין תועלת המצו' הוא ללמדנו שיש למצות המילה
רושם בהתמדי' ההשגחה בישראל עד שהיו נכנסים לירושת הארץ ולזה
זכר שהקדי' מצות המילה קודם שישתדלו בענין המלחמה ולזה גם כן
אמר היום גלותי את חרפת מצרים לפי הביאור האחרון שזכרנו בו וכבר
הארכנו המאמר איך יגיע זה התועלת מזאת המצוה בביאורנו לדברי
התור'. הה' הוא במצות והוא להוסיף ביאור על מה שנאמר בתורה

בהנפת העומר שהוא ממחרת השבת שלא רצה בו שבת בראשית כמו שהיו אומי הצדוקים. הו' הוא בעיון והוא שהשם ית' לא יעשה מופי ללא צורך ולזה אמר שתכף שיוכלו לאכול מעבור הארץ שבת המן. הז' הוא בעיון והוא שהנביא ראוי שיכין עצמו לנבואה שיצטרך אליה והוא בשישי' מחשבתו שם ולזה זכר שכבר היה יהושע ביריחו כשהגיע לו הנבואה ההיא ר"ל שכבר שוטט' מחשבתו שם כי הוא לא היה עדין ביריחו. הח' והוא בעיון להודיע כי בהתערב ענין ההשגות הדמיונות יקרה במקצת דברים המגיעים במראה הנבואה שיהיו לפי הדמיונות אשר שוטטה מחשבתו בהם וזה מבוא גדול לעמוד על הרבה מהדברים בא הספור בהם בעניני הנבואות ולזה זכר בזה המקום כי יהושע היה מדמה תחלה בזה האיש שיהיה מאנשי המלחמה אשר לו או אשר כנגדו. הטי' הוא להיישיר ישראל בשיאמינו בשם ית' וייראו ממנו כי זה כלו מגיע אותם אל הצלחתם הנפשי' עם שבזה יתיישרו בזאת ההצלחה אשר השתדלות' כה עתה. הי' הוא במדות והוא שאין דאוי שיקפח שכר כל בריה אך ראוי שישולם גמול על כל מעשה טוב ולזה תמצא שצוה יהושע להחיות רחב וכל אשר אתה בבית ונתן הסבה בזה כי החבאתה את המלאכים אשר שלח יהושע ולא נתן הסבה בזה שבועת המרגלים לה כי לא נקשרו ישראל בזה מפני שבועת' לה כי לא היה להם רשות על זה מישראל ולא היו ראשי העם שיקשרו העם בשבועת' וכן סיפר בסו' הענין כי רחב וכל אשר אתה בבית החי' יהושע ותשב בקרב ישראל כי החביא' המלאכים אשר שלח ואחר שכבר היתה הסכמתו להחיות רחב וכל אשר אתה בבית בעבור הטוב שגמלה למרגלים הנה הסכים יהושע שיעשה זה על ידי המרגלים כדי שיקיימו שבועתם לה. הי"א הוא במדות והוא שהוא ראוי לכלל מתאחד למנוע קצת האנשים לקצת מחטוא לשם יתברך כי כבר ינזקו הכלל בחטא היחיד הלא תראה כי עכן מעל בחרם ועל כל העדה היה קצף ולזאת הסבה צותה התורה הוכח תוכיח את עמיתך. הי"ב הוא במדות והוא שאין ראוי למושל שיעשה בכחו מה שאיפשר שתפול בו טענה שלא יעשה בצדק ואע"פ שצוה בזה מפי הגבורה אך ראוי שיתחכם להסיר הטענה ההיא באופן שלא תתחדש בזה מריבה וקטטה כי אולי יגיע מזה הפס' רב ובזה יקיים מה שבאתהו המצוה עליו מאת השם ולזה תמצא שכבר התחכם יהושע שיודה עכן חטאו לסלק מעליו הטענה והמחלוקת ואף על פי שכבר היה איפשר לו להשלים מצות השם יתבר' בזולת הודאת פיו כי לא היה יכולת לאחי מבני ישראל למרו' את פי הנביא כמו שאמרו אליו כל איש אשר ימרה את פיך וגו' ולזאת הסבה צוה יהושע גם כן למלאכיו שירוצו לאהל עכן כדי שימצאו מה שהוד' ואז יתפרסם זה לישראל ולזאת הסבה הציקום ופזרום לפני ה' כדי שיתפרסם לכלם שכבר היה מבואר במה שהביאו מלאכי יהושע אותם הדברים שהוד' עכן. הי"ג והוא במדות והוא שראוי לכלל משתדל בעשיית פועל פה שלא יקצר מהמצאת הסבו' המביאות התכלית אשר יכוין ומלהשבית כל הסבות המונעות התכלית ההוא ולזאת הסבה תמצא שסודר ענין יהושע במלחמה עם יושבי העי בכל אלו התחבולות הנפלאות וזה שכבר היו ישראל הנראים למלך העי בעמק ולזה יבטחו יושבי העי

לצאת עליהם למלחמה כי הם היו בחולשה בתכלית לפי המקום ההוא שהיו בו ר"ל מפני היותם בעמק עם שכבר חזק לבם עוד מפני היות זה בכמו המועד והמקום שהיו ישראל נגפים לפני יושבי העי בפעם הראשונה וחזק לבם גם כן לרדוף כלם אחריהם באופן שהניחו העיר פתוחה כי הם ראו אותם כלם נסים דרך המדבר והם לא ידעו שיהיה קצת החיל מאחריהם ובזה נשלם להם בקלות הכנס האורב בעיר והצית העיר באש והוא הקל מאד בענין החרמתם כי בראותם עשן העיר נבהלו מפני מות טפם ונשיהם ואבוד קניניהם וסגר זה להם דלתי ההשתדלות בענין מלחמת' שיתנהגו בה באופן ראוי ולזה מתו כלם בקלות ולזאת הסבה בעינה תלו מלך העי והקימו עליו גל אבנים גדול לירא הנשארים. הי"ד והוא בדעות הוא שהשם יתברך לא ישנה טבע המציאות ומנהגו לעשות מופת אם לא יביאו לזה הכרח מה ולזה תמצא כי מפני שהיה אפשר החרמת יושבי העי בקלות בכמו אלו התחבולות מצד מה שקרה במלחמה הראשונה שהיו ישראל נגפים לפניהם הנה לא הסכים השם יתברך שיעשה זה בדרך מופת : (רלב"ג)

לז אַז יבנה יהושע מזבֵּחַ ליהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבֶל:

רפ"י אַז יבנה וגו'. פרקה זו כתובה מוקדם ומאוחר, שמיים פענרו את הירדן עשה כן : (רפ"י)

רלב"ג אַז יבנה יהושע מזבֵּחַ לה'. עד והארץ שקטה ממלחמה, זכר שכבר בנה יהושע מזבֵּחַ לה' אלהי ישראל בהר עיבל : (רלב"ג)

לזא כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכַתּוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא הֵנִיף עֲלֵיהֶן בְּרִזָּל וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלוֹת לַיהוָה וַיִּזְבְּחוּ: שְׁלָמִים:

רלב"ג כאשר צוה משה וגו', אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל. כמו שצותה התורה וזה ממה שיורה שמה שאמר בתורה ואם מזבֵּחַ אבנים תעשה לי היא מצוה לא רשות עם שכבר באה המצוה בבניית המזבֵּחַ בהר עיבל וזכר שכתב שם על אבני המזבֵּחַ פתשגן תורת משה אשר כתבה לפני בני ישראל והנה כבר נתבאר בתורה שכבר שדו אותם בשיד כדי שיכתבו שם כתב מבואר ואחשוב שמה שכתב שם הוא זאת הברכה והקללה אשר קראו בזה המקום ככתו' בתור' משה וזהו מ"ש שכבר קרא שם את כל דברי התורה הברכה והקללה וזה לאות שמה שכתב שם לא היה בו זולת זה ואם אי אפשר אלא שנודה שכתב שם כל התורה הנה אין זה זר מאד כל שכן אם היה המזבֵּחַ גדול וגבוה ובכלל

הנה אם היה בגודל מזבח בית שני לפי מה שספרו ממנו רבותינו ז"ל היה מכיל זה בכתיבה בינונית, והנה זה הוא הנראה בעיני ר"ל שמה שנכתב שם כלל התורה ואי אפשר שנאמר שיהיה משנה תורת משה רמז לעשרת הדברות עד שנאמר שלא כתב שם כי אם עשרת הדברים וזה שהוא זכר שכבר כתבם משה לפני בני ישראל ומה שכתב שם משה לפני בני ישראל היה כלל התורה לא עשר הדברים לבד וקצת המפרשים אמרו שכבר כתב שם רמזים קצרים מתרי"ג מצות כמו הענין באזהרות אשר נהגנו לקראם בחג השבועות שיש בהם רמזים קצרים מתרי"ג מצות וזה רחוק בעיני שכבר נזכר בתורה וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב וזה מורה שמה שנכתב בתורה היה מבואר באופן שלם, והנה זכר שעשו שם כמו שצוה משה מענין הברכה והקללה לא נפל דבר ממה שנזכר
מזה בפרשת כי תבא : (רלב"ג)

לב ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל:

רפ"י ויכתב שם על האבנים. הן הנה האבנים האמורים למעלה, לאחר מעשה זה קפלו הסיד מעליהם והציאום הגלגל : (רפ"י)

מצודת דוד משנה תורת משה. ספר 'אלה הדברים' קרוי 'משנה תורה', כי בו נאמר שנית מה שנאמר בארבעת הספרים שלפניה: (מצודת דוד)

מצודת ציון משנה. מלשון שנים : (מצודת ציון)

לג וכל ישראל וזקניו ושטריו ושפטי עמדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נשאי ארון ברית יהוה פגר פאזרח חציו אל מול הר גרזים והחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה עבד יהוה לברך את העם ישראל בראשנה:

רפ"י לברך את העם ישראל בראשונה. להקדים ברכות לקללות, ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה : (רפ"י)

מצודת דוד נגד הכהנים הלויים. הכהנים בני לוי אשר עמדו עם הארון באמצע ואמרו הברכה והקללה: חציו. ששה שבטים: לברך וכו' בראשונה. (משנה סוטה ז ה) בתחילה פתחו ואמרו: ברוך האיש אשר לא יעשה פסל וכו', ואחר זה אמרו: ארור האיש וכו', וכן כל הארורים: (מצודת דוד)

מצודת ציון **כאזרח**. זה ישראל גמור מלידה : **מול**. נגד : (מצודת ציון)

לד ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הברכה והקללה ככל הפתוב
בספר התורה:

מצודת דוד **קרא**. יהושע היה הקורא, כמו שכתוב במקרא שלאחריו : **את כל דבר התורה**. וחוזר ומפרש שקרא הברכה והקללה ככל הכתוב בתורה והם פרשת (דברים כח) והיה אם שמוע תשמעו וכו' והיה אם לא תשמעו וכו' האמורות בסדר כי תבא, והדומים להם : (מצודת דוד)

לה לא היה דבר מפל אשר צנה משה אשר לא קרא יהושע נגד כל
קהל ישראל והנשים והטף והגר ההלך בקרבם:

מצודת דוד **לא היה דבר**. מן הברכה והקללה : **אשר צוה**. רצה לומר,
האמור בתורה : (מצודת דוד)

יהושע פרק-ט

א ויהי כשמע כל המלכים אשר בעבר הירדן בהר ובשפלה ובכל
חוף הים הגדול אל מול הלבנון החתי והאמרי הכנעני הפרזי החוי
והיבוי:

מצודת דוד **כשמע**. אשר כבשו את העי ברוב עם ובתחבולה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ובשפלה**. בעמק : **חוף**. שפת : (מצודת ציון)

רלבי"ג עוד זכר כי כאשר שמעו כל המלכיי אשר בעבר הירדן מה שעשה
יהושע וישראל ליריחו ולעי התחכמו ולקחו עצה בזה להתחבר יחד כדי
שיעזרו קצתם לקצתם ולא ינוצחו אחד אחד כמו שהגיע הניצוח ליריחו
ולעי מפני היותם יחידים והנה זאת היתה העצה שלקחו בזה אלו
המלכים והתחכמו בה : (רלבי"ג)

בב וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֵם עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעַם יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד: (פ)

מצודת דוד ויתקבצו. להיות גם הם עם רב ויועצים הרבה להתחכם במלחמה עמהם: (מצודת דוד)

מצודת ציון פה אחד. רצה לומר, בעצה אחת: (מצודת ציון)

גג וַיֵּשְׁבוּ גְבַעוֹן שָׁמְעוּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לִירִיחוֹ וְלָעֵי:

מצודת דוד ליריחו ולעי. רצה לומר, שהמה שני דברים הפכים, כי יריחו כבשו בנס, והעי בתחבולות וברוב עם, ולזה הבינו הדבר שבערמה עשו להטעותם, כאמור למעלה (פרק ח): (מצודת דוד)

דד וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה בְּעֶרְמָה וַיִּלְכוּ וַיִּצְטָרוּ וַיִּקְחוּ שְׂקִים בָּלִים לְחַמּוּרֵיהֶם וְנֹאדוֹת וַיִּן בָּלִים וּמִבְּקָעִים וּמִצָּרִים:

רפ"י ויעשו גם המה בערמה. כמו שעשו בני יעקב בערמה (בראשית לד), בחמור אזי שכם שהיה חוי, ויושבי גבעון מן החוי היו, כמו שאמור בענין: ויצטרו. עשו עמם כהולכים בשליחות, לשון (ירמיהו מט יד): ואיר בגוים שולח, וכל תיבה שתחלת יסודה לד"י, כשהיא מתפעלת בלשון מתפעל או נתפעל, באה טי"ת בתוכה וחולקת את אותיות שרשי התיבה, כמו (בראשית מד טז): מה נלטדק, מגזרת לדק, שאומר נלטדק, וכן (דניאל ה ל): גשמיה ילטבע, מגזרת לבע: שקים בלים. שיהיו נראים כבאים מארץ רחוקה: ומאוררים. לשון מבוקעים, לשון ארמי לריח דחיטי, למלכי זיקי:

מצודת דוד ויעשו גם המה בערמה. כמו שעשו ישראל: ויצטרו. עשו עצמם כשלוחים באים מארץ מרחק, כי שם ציר הונח על השלוח למרחוק וכמו שכתוב (ישעיהו נז ט) ותשלחי ציריך עד מרחוק: בלים. להטעות את ישראל לחשוב שמרוב מרחק הדרך בלו. ומצוררים. מקושרים סביבות הבקיעים: (מצודת דוד)

מצודת ציון ויצטרו. עשו עצמם כשלוחים, כמו (משלי יג יז) ציר אמונים

בלים. מורקבים : **נאדות**. הם כלי היין : **ומבוקעים**. מלשון בקיעה : **ומצוררים** מקושרים, כמו (בראשית מב לה) צרור כספו : (מצודת ציון)

רלבי"ג וזכר עם זה שיושבי גבעון עשו גם המה בערמה לקחת עצה שלא יגיעם נזק מפני בני ישראל וזה אמרו גם הם כי הראשונים עשו מה שעשו לקחת על זה עצה שלא יחרימום ישראל ואלו לקחו עצה אחר' והערימו בזה האופן שזכר : ויצטירו. הוא מענין ציר נאמן לשולחיו והטעם שהם הראו עצמם כאילו הם שלוחים באים ממרחק : (רלבי"ג)

לחם וְנִעְלֹת בָּלוֹת וּמְטֹלָאוֹת בְּרַגְלֵיהֶם וּשְׁלֵמוֹת בָּלוֹת עֲלֵיהֶם וְכָל לֶחֶם צִדָּם יִבֶּשׁ הָיָה נִקְדִּים :

רש"י נקודים. ארסי"ץ בלע"ז, לשון מוקד, וכן תרגמו יונתן : כסנין : (רש"י)

מצודת דוד ומטולאות. כי בעת התיישן המנעלים, יתחלפו בכמה גוונים : **נקודים**. כי בהתיישן הלחם, יתעפש, ובו נקודים לבנים וירוקים ושחורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונעלות. מנעלים שברגליהם : **ומטולאות**. ענין חלוף הגוונים, כמו (יחזקאל טז טז) במות טלאות : **צידם**. מזונם : **נקודים**. מנומר בחברבורות, כמו (בראשית לא יב) נקודים וברודים : (מצודת ציון)

רלבי"ג נקודים. הוא הפת היבש שמתפרר מצד יבשו לפירורין דקים : (רלבי"ג)

לחם וַיִּלְכוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַמַּחֲנֶה הַגָּלְגָל וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו וְאֵל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאנוּ וְעַתָּה כָּרְתוּ לָנוּ בְרִית :

מצודת דוד מארץ רחוקה. לא מארץ כנען אשר הוזהרתם (דברים כ טז) בלא תחיה כל נשמה, ולזה כרתו לנו ברית להחיותינו : (מצודת דוד)

רלבי"ג מארץ רחוקה באנו. יתכן שנתפרסם להם מה שצותה התורה לישרי שלא יחיו כל נשמה מהערים הקרובות אליה' אם לא יסכימו להשלים עמהם וכבר שלח אליהם יהושע בכללות ר"ל לאלו המקומות הקרובים וקרא להם לשלום ולא השלימו ולזה היה מחוייב שלא יחיה מהם כל נשמה כמו שנזכר בפרשת שופטים ואמנם אמר לו שכבר שלח יהושע לקרוא לשלום לכל מקומות הגוים האלה כי היה מחוייב להם לקרוא לשלום אל כל עיר ועיר קודם שיבאו להלחם כמו שנזכר בפרשה

וכבר זכר במקומות שכבר עשה יהושע ככל אשר צוה ה' את משה ולזה יחוייב שנודה שכבר שלח זה יהושע לאלו המקומות קוד' שיסכים להלחם עמהם כמו שכתבו רבותינו ז"ל ולז' הערימו כשאמרו שהם באו מארץ רחוקה ועשו עצמם עבדים לישראל והיה מחוייב לפי משפטי התורה שיקבלום בברית ויהיו להם למס ועבדום : (רלב"ג)

זז (ויאמרו) ויאמר איש ישראל אל החי' אולי בקרבי אתה יושב ואיך (אכרות) אַכְרַת לך בְּרִית:

קכ"י חולי בקרבי אתה יושב. שמא מיושבי הארץ אתם : (קכ"י)

מצודת דוד בקרבי. בקרב הארץ הניתן לי והוא ארץ כנען : (מצודת דוד)

זח ויאמרו אל יהושע עבדיך אנחנו ויאמר אלהם יהושע מי אתם ומאי' תבאו:

מצודת דוד עבדיך אנחנו. כאומר אין לנו עסק עם כל העם הזה, כי הלא לא לכולם נהיה עבדים כי אם לך לבדך, כאומר; ואדוני, הלא ישכיל לדעת שאין אנו מארץ כנען: **מי אתם**. מאיזה עם: **ומאי'**. מאיזה מדינה: (מצודת דוד)

טז ויאמרו אליו מארץ רחוקה מאד באו עבדיך לשם יהוה אלהיך כי ששמענו שמעו ואת כל אשר עשה במצרים: (o)

מצודת דוד רחוקה מאוד. ולא יהיה אם כן ניכר לך, לא העם ולא המדינה: לשם ה'. בעבור פרסום שם ה': (מצודת דוד)

זי ואת כל אשר עשה לשני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחון מלך חשבון ולעוג מלך הבשן אשר בעשתרות: **זיא** ויאמרו אלינו זקינינו וכל יושבי ארצנו לאמר קחו בידכם צידה לדרך ולכו לקראתם ואמרתם אליהם עבדיכם אנחנו ועתה פרתו לנו בְּרִית:

מצודת דוד עבדיכם אנחנו. להעלות את המס: **כרתו לנו ברית**. להחיותינו: (מצודת דוד)

יב זֶה לַחֲמֵנוּ חֵם הַצֵּטִי־דָנוּ אֶתֹּ מִבְּתֵינוּ בְיוֹם צִאתֵנוּ לְלֶכֶת אֵלֵיכֶם
וְעַתָּה הִנֵּה יָבֵשׁ וְהִיא נִקְדִים:

רפ"י הַצֵּטִי־דָנוּ. לָשׁוֹן כֹּדֵה כִּשְׂהוֹלְאֲנוּהוּ לְכֹדֵה לְדַרְךְ : (כפ"י)

מצודת דוד זֶה לַחֲמֵנוּ. אֲשֶׁר תִּרְאוּ בִידֵינוּ, הִנֵּה בְהִיּוֹתוֹ עֲדִיין חֵם לַקְחָנוּ
אוֹתוֹ צִידָה לְדַרְךְ : הִנֵּה יָבֵשׁ. בַּעֲבוּר זִמָּן הָרַב מִגּוֹדֵל מִרְחַק הַדֶּרֶךְ : (מצודת
דוד)

מצודת ציון הַצֵּטִי־דָנוּ. מִלְשׁוֹן צִידָה וּמִזּוֹן : (מצודת ציון)

יב וְאַלֶּה נֹאדוֹת הַיַּיִן אֲשֶׁר מִלֵּאנוּ חֲדָשִׁים וְהִנֵּה הִתְבַּקְעוּ וְאַלֶּה
שְׁלִמּוֹתֵינוּ וְנִעְלִינוּ בָּלוּ מֵרַב הַדֶּרֶךְ מָאֵד:

מצודת דוד חֲדָשִׁים. בַּעַת מִלּוֹאִם הָיוּ חֲדָשִׁים : (מצודת דוד)

יב וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצִּידָם וְאֶת פִּי יְהוָה לֹא שָׁאֲלוּ:

רפ"י וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִצִּידָם. קִבְּלוּ דַצְרִיָּהֶם שְׁלֹדוֹם צְפִיָּהֶם, לָשׁוֹן (שְׁמוֹת
כֹּל יָג) : וְאֲשֶׁר לֹא כֹדֵה : (כפ"י)

מצודת דוד וַיִּקְחוּ. רָצָה לוֹמַר, לַקְחוּ מוֹפֵת וּרְאִיָּה מִיּוֹבֵשׁ צִידָם וְהֵאֲמִינוּ
לָהֶם, אוֹ לַקְחוּ מִצִּידָם וְאֲכֹלוּ, לַקִּיִּים בְּרִית וְאֶהְבֵּה : (מצודת דוד)

טו וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוָשֶׁעַ שְׁלוֹם וַיִּכְרַת לָהֶם בְּרִית לְחַיּוֹתָם וַיִּשְׁבְּעוּ לָהֶם
נְשִׂאֵי הָעֵדָה:

רלב"ג וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוָשֶׁעַ שְׁלוֹם וַיִּכְרַת לָהֶם בְּרִית לְחַיּוֹתָם. וְנִשְׁבְּעוּ לָהֶם
לְחַיּוֹתָם וְנִשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂאֵי הָעֵדָה וְהִנֵּה הִיתָה סַבֵּת טַעוֹת יִשְׂרָאֵל וְנִפְלַם
בְּזֶה הָעֲנִין כִּי לֹא שָׁאֲלוּ אֶת פִּי ה' עִם הַיּוֹת אֲצִלָּם יְהוָשֶׁעַ שֶׁהִיא נְבִיאָה
וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן שֶׁהָיוּ אֲצִלוּ אֲוִרִים וְתוֹמִים כִּמוֹ שֶׁאֲמָרָה הַתּוֹרָה וְלִפְנֵי
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמוֹד וְשָׁאֵל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאֲוִרִים וְהִנֵּה זֹאת הַשְּׁבוּעָה אֵף עִ"פ
שֶׁהִיתָה בְּטַעוֹת לֹא הִסְכִּימוּ לַעֲבוּר עֲלֶיהָ כִּי יִהְיֶה בְּזֶה חִלּוֹל הַשֵּׁם אֲצִל
הָעִ"ג וַיִּחְשְׁדוּ שֶׁאֵין יִרְאֵת ה' בְּיִשְׂרָאֵל וְהִנֵּה הַנְּשִׂאִים הַחַיּוֹם בְּאוֹפֵן הָרְאוּי

אילו היו משלימין עמהם תחלה כי התורה אמרה והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך אלא שכבר הכבידו ענין עבדות הזה וזה שכבר היה אפשר לפי משפטי התורה אלו היו החקים שיעשו מס מה לישראל ויפטרו מעבדות אחר אלא שיעמדו ביניהם שפלים כעבדים אבל אם העמיסו עליהם שיעבדום בגופם באלו העבודות הכבדות ר"ל שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה וזה היה אפשר עם קיום תנאיהם כי הם עשו עצמם עבדים לישראל ועם כל זה רצו להראות להם לכבוד השם שלא עשקו מהם חקם הראוי להם מפני בואם עמהם בברית כי כבר רמו אותם באמרם שהיו מארץ רחוקה והם מפני זה בלתי משועבדים להם לעשות חסד להם אחר זולתי מה שיוכרחו בו מצד שבועתם להם, ולפי שהשבועי והברית היה לחיותם ושיהיו הם עבדים לישראל הנה כבר קיימו תנאם עמהם בזה האופן, והנה הוסיף יהושע על עבודתם שהסכימו עליו הנשיאים שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' ולזה היו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה ולמזבח ה' : (רלב"ג)

טז ויהי מקצה שלשת ימים אחרי אשר כרתו להם ברית וישמעו כי קרבים הם אליו ובקרבם הם יושבים: **יז** ויסעו בני ישראל ויבאו אל עריהם ביום השלישי ועריהם גבעון והכפירה ובארות וקרית יערים: **יח** ולא הכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה ביהוה אלהי ישראל וילנו כל העדה על הנשיאים:

מצודת ציון וילנו. מלשון תלונה ותערומות : (מצודת ציון)

יט ויאמרו כל הנשיאים אל כל העדה אנחנו נשבענו להם ביהוה אלהי ישראל ועתה לא נוכל לנגע בהם: **כ** זאת נעשה להם והחיה אותם ולא יהיה עלינו קצף על השבועה אשר נשבענו להם:

מצודת דוד זאת. רצה לומר, הדבר הזאת להחיות אותם, בעל כרחנו נעשה להם, שלא יקצוף ה' על בטול השבועה: (מצודת דוד)

כא ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו ויהיו חטבי עצים ושואבי מים לכל העדה כאשר דברו להם הנשיאים:

מצודת דוד ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. רצה לומר, הנה בעבור השבועה לא תגידו לא יחיו, וכאומר אך נתבונן מה נעשה עמהם בגמול הרמאות: ויהיו כו'. רצה לומר הגמול היה שהיו חוטבי כו', כאשר גזרו הנשיאים, כי כל העדה שמעו להם: (מצודת דוד)

מצודת ציון חוטבי. ענין כריתה וחתוך, וכן (דברים יט ה) לחטוב עצים :
(מצודת ציון)

לכב ויקרא להם יהושע וידבר אליהם לאמר למה רמיתם אתנו לאמר רחוקים אנחנו מכם מאד ואתם בקרבנו ישב׳ם: **לכב** ועתה ארורים אתם ולא יכרת מכם עבד וחסבי עצים ושאבי מים לבית אלהי:

מצודת דוד ועתה. רצה לומר, עתה בעת המלחמה תהיו ארורים להיות עבדים לכל העדה, אבל לבית ה' תהיו לעולם עבדים ולא יכרת הדבר: (מצודת דוד)

לכד ויענו את יהושע ויאמרו כי הגד הגד לעבדיך את אשר צוה יהוה אלהיך את משה עבדו לתת לכם את כל הארץ ולהשמיד את כל ישרי הארץ מפניכם ונראה מאד לנפשתינו מפניכם ונעשה את הדבר הזה: **לכה** ועתה הננו בידך כטוב וכישר בעיניך לעשות לנו עשה: **לכו** ויעש להם כן ויצל אותם מיד בני ישראל ולא הרגום:

מצודת דוד ויעש להם כן. כמו שאמר הוא להיות עבדים לכל העדה בעת המלחמה, ולבית ה' לעולם: ולא הרגום. כאשר חשבו בתחלה: (מצודת דוד)

לכז ויתנם יהושע ביום ההוא חטבי עצים ושאבי מים לעדה ולמזבח יהוה עד היום הזה אל המקום אשר יבחר: (פ)

מצודת דוד לעדה ולמזבח וכו' עד היום הזה. רצה לומר, לעדה בעת המלחמה, ולמזבח ה' עד היום הזה: אל המקום. במקום שיעמוד המזבח שמה יעבדו, אם בשילה, אם בירושלים: (מצודת דוד)

פרק-י יהושע

לא ויהי כשמע אדני צדק מלך ירושלם כי לכד יהושע את העי ויחרימה

כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִירִיחוֹ וּלְמִלְכָּה כֵּן עָשָׂה לְעֵי וּלְמִלְכָּה וְכִי הִשְׁלִימוּ יוֹשְׁבֵי
גְבֻעוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל וַיְהִי בְקִרְבָּם:

מצודת דוד ויהיו בקרבים. התחברו עצמם עם ישראל: (מצודת דוד)

מצודת ציון אדוני צדק. כך שמו: (מצודת ציון)

רלב"ג אדוני צדק מלך ירושלים. מצאנו שמו בתורה מלכי צדק וידמה שכל מלכי ירושלים היה שמם מלכי צדק או אדני צדק כי הכל ענין אחד כמו שהיה שם מלכי מצרים פרעה והנה זכר כי ה' מלכי האמורי הם וכל מחניהם חנו על גבעון וילחמו עליה וכבר שלחו אנשי גבעון ליהושע שיעזרם כי ראוי לאדון שיציל עבדיו מיד הנלחמים עליהם וידמה ששאל יהושע את פי ה' על זה ועלה מן הגלגל הוא וכל עם המלחמה עמו וכל גבורי החיל וכבר אמר השם יתברך אל יהושע קודם זה בשאלו את פיו על דבר זאת המלחמה שלא יירא מהמלכים האלה וממחניהם כי בידו יתנם והוא מיהר לבא עליהם כל הלילה ויהומם ה' לפני ישראל, ויכס ישראל מכה גדולה בגבעון וירדפם דרך מעלה בית חורון וגוי ויהי בנוסם מפני בני ישראל נלחם ה' בס מן השמים והמית מהם באכני הברד יותר מאשר הרגו בני ישראל בחרב: (רלב"ג)

בב וייראו מאד כי עיר גדולה גבעון כאחת ערי הממלכה וכי היא גדולה
מן העי וכל אנשיה גברים:

מצודת דוד כי עיר גדולה. ועם כל זה לא עצרו כח להלחם, והמסו בזה לב
אנשי המלחמה: (מצודת דוד)

ג וישלח אדני צדק מלך ירושלים אל הוהם מלך חברון ואל פראם
מלך ירמות ואל יפיע מלך לכיש ואל דביר מלך עגלון לאמר: **ד** עלו
אלי ועזרני ונכה את גבעון כי השלימה את הושע ואת בני ישראל:

מצודת דוד כי השלימה. והרעו לעשות, כי הביאו מורד בלב כל: (מצודת דוד)

ה ויאספו ויעלו חמשת מלכי האמרי מלך ירושלים מלך חברון מלך
ירמות מלך לכיש מלך עגלון הם וכל מחניהם ויחנו על גבעון וילחמו
עליה: **ו** וישלחו אנשי גבעון אל הושע אל המחנה הגלגלה לאמר
אל תרף ידיך מעבדיך עלה אלינו מהרה והושיעה לנו ועזרנו כי נקבצו:

אֵלֵינוּ כָּל מַלְכֵי הָאָמְרֵי יִשְׁבִי הָהָר:

מצודת דוד אל תרף ידיך. לעזוב אותנו בידם: (מצודת דוד)

מצודת ציון תרף. מלשון רפיון : (מצודת ציון)

ז וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ מִן הַגִּלְגָּל הוּא וְכָל עַם הַמִּלְחָמָה עִמּוֹ וְכָל גְּבוּרֵי הַחַיִל: **פ** (פ) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ אַל תִּירָא מֵהֶם כִּי בַיָּדְךָ נִתְּתִים לֹא יַעֲמֵד אִישׁ מֵהֶם בְּפָנֶיךָ: **פ** (פ) וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ פְּתָאם כָּל הַלַּיְלָה עָלָה מִן הַגִּלְגָּל:

מצודת דוד כל הלילה. למען לא ירגישו ויבא פתאום: (מצודת דוד)

מצודת ציון פתאום. ענין מהירות מבלי הרגשה מקודם : (מצודת ציון)

ז וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּכּוּ מִכָּה גְדוֹלָה בְּגִבְעוֹן וַיִּרְדְּפֵם דָּרֶךְ מַעְלָה בֵּית חוּרֹן וַיִּכּוּ עַד עֲזָקָה וְעַד מַקְדָּה:

מצודת דוד דרך מעלה. בדרך העולה לבית חורון: עד עזקה. כי ברחו דרך בה, ורדפום והכום בדרך עד עזקה וכו': (מצודת דוד)

מצודת ציון ויהומם. מלשון מהומה ובלבול : (מצודת ציון)

ז וַיְהִי בְּנֹסֶם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמוֹרֵד בֵּית חוּרֹן וַיְהוּהוּ הַשְּׁלִיף עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם עַד עֲזָקָה וַיִּמְתּוּ רַבִּים אֲשֶׁר מָתוּ בְּאֲבָנֵי הַבֶּרֶד מֵאֲשֶׁר הִרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָרֶב: **ו**

מצודת דוד הם במורד. כשהם ירדו במורד ההר: אבנים. אבני ברד: עד עזקה. בכל הדרך אשר נסו, ממורד בית חורון עד בואם לעזקה, נפלו עליהם אבני הברד: רבים. מרובים במספר: (מצודת דוד)

ז אַז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה בַּיּוֹם תַּת יְהוָה אֶת הָאָמְרֵי לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמֹשׁ בְּגִבְעוֹן דוֹם וַיֵּרַח בְּעַמְקֵי אֵילוֹן:

רס"י אז ידבר. אמר סירה תחת השמש, לפי שאמר לשמש דום, דום

מלומר סירה, וכל זמן שהוא דומם, עומד ואינו מהלך, שכל עת הילוכו הוא אומר סירה. ופשוטו של מקרא, דוס לשון המתנה, כמו (שמואל א יד ט) : אם כה יאמרו אלינו דומו, וכן (תהלים לז ז) : דוס לה' : וירח בעמק אילון. אותו פעם היה הירח עומד כנגד עמק אילון, והוא רחוק מגבעון, שהרי גבעון בגבול בנימין, ואילון בגבול דן : (רפ"י)

מצודת דוד לה'. בשם ה' וכשליחותו : **ויאמר.** הוא הדבור האמור למעלה, ועל שהפסיק בדברים, אמר שוב 'ויאמר' : **שמש בגבעון דוס.** כי בעת ההיא עמד השמש נוכח גבעון, וחשש פן ישקע בעונתו ולא יוכלו לרדוף אחרי האויב באישון הלילה, ולזה אמר להשמש שלא ילך מהלכו, וימתין עוד נוכח גבעון במקום שהוא עומד : **וירח בעמק אילון.** כי אז כבר עלתה הירח ועמדה נוכח עמק אילון, ואמר לה שגם היא תמתין במקומה ולא תלך מהלכה, ואולי חשש שאם תלך הירח מהלכה תבוא נוכח השמש במקום עמידתו ותאפיל אור השמש : (מצודת דוד)

מצודת ציון תת. מלשון נתינה : **דוס.** המתן, כמו (שמואל א יד ט) דומו עד הגיענו אליכם : (מצודת ציון)

רלב"ג אז ידבר יהושע לה'. בזאת הפר' יש ספקות רבות ראוי לעיין בהם האחד הוא שאם היה שהשמש עמד ובטל מהתנועה הנראית לו הנה היה זה המופת יותר נפלא לאין שיעור מהמופתים שנעשו ע"י משה וזה כי המופתים ההם היו בשנוי טבע הנמצאות אלו השפלות והוא יותר נפלא לאין שיעור מה שישתמש בו אלו הנמצאות הנכבדות לשנות את תפקידם משלוט על הנמצאות השפלות אלו לשנות ענין סדורם כי בהם בעצמם מחסרון הסדר והיושר מה שלא יעלם ובכלל הנה זה ממה שאין צריך ביאור למי שעיין באלו העמוקות וכבר ביארנו זה באופן שלם בוי מספר מלחמות ה', ואם היה הענין כן הנה זה סותר מה שאמר' התורה שלא קם נביא עוד בישראל כמשה לכל האותו' והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל ואם אמרנו שכבר נעשה כמו זה המופת ע"י משה ואם לא נזכר בתורה כמו שאמרו קצת רז"ל הנה נשאי' זה הספק בעינו כי כבר היה שוה לו יהושע בגדול שבמופתיו הנעשים על יד משה רבינו עליו השלום עם שאם היה הענין כן היה ראוי שלא תשתוק התורה מלספר זה המופת הנפלי' כי אנחנו נראה מכונת התורה לפרס' ענין המופתים והנפלאות כי זה ממה שיבוא להאמין בשם יתברך כמו שנזכר בתורה בענין המופתים שנעשו לפרעה אמר ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה' ועוד כי כבר יראה מפשטי אלו הדברים שלא נתבטל השמש מהתנוי ולא הירח וזה יתבאר מפנים מהם מה שאמ' ולא אץ לבוא ר"ל שלא מהר לבוא וזה לא ישלול ממנו התנועה אבל ישלול ממנו מהירות התנועה והמאמר שזה דרכו יחייב לו התנועה בכמו אלו המאמרים השלמים אשר ידובר בהם בדברים מדרך מה הוא ומהם מה שאמר שמש

בגבעון דום וירח בעמק אילון ולא אמר שמש דום וירח אבל לקח להם מקום רחב היו נראי' אז אל המקום ההוא והוא מבואר שמי שישלול התנועה מהמקום הרחב לא ישלול התנועה במוחלט כי כבר אפשר שיתנועע במקום רחב ההוא וכבר יחייב זה המאמר בכמו המאמרים השלמים לשמש ולירח התנועה והמשל שמי שיאמר שפלוני עמד בארצו כך וכך ימים הנה לא יתחייב מזה אלא שלא יצא מארצו אבל שכבר יתנועע בארצו או לא יהיה זה המאמר מדרך מה הוא כי יחוייב למי שישלול ממנו התנוע' שיאמר שלא יתנועע לא שלא יצא מארצו וזה מבואר למי שעיי' בסדרים ההגיונים אשר למלאכת המופתית ומהם מה שאמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל הורה בזה כי זה המופת הוא בענין המלחמה בעצמותה ואם היה זה המופת בעמיד' מהתנוע' לא הי' לו רושם בענין המלחמ' כלל ומהם כי יתבאר מדבריו כי הש"י לא יעשה מופתים כי אם לצורך או לקנות דעו' אמיתיות ולא נזכר בכאן רושם בזה המופ' באחד מאלו הצדדים ומהם שכבר התבאר בספר מלחמות ה' כי המופת לא יהיה על יד נביא באלו הנמצאות העליוני' ר"ל הגרמים השמימיים ולזה הוא מבואר שלא היה זה המופת בזה הענין אשר יחשב בתחלת המחשבה שהיה בו המופת בזה הספ' ואם יספק עלינו מספק על מה שהשרשנו בזה ויאמר שכבר נראה שיעשה המופת ע"י נביא בשנוי סדר תנועת הסדר והוא מה שאמר ישעיה לחזקיה כשאמר מה אות כי ירפא ה' לי ועליתי ביום השלישי בית ה' ויענהו הלך הצל י' מעלות אם ישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שתנועת הצל לא תהיה כי אם בתנועת השמש ולזה יחוייב מזה שנוי סדר תנועת השמש נאמר לו כי כשיעיי' היטב במאמרים שבאו בזה המקום יתחייב שלא היה זה המופת בשהשתנה סדר תנועת השמש הנה איך יתכן שנאמר שזה יהיה נקל הנה איך שישתנה זה הסדור הוא ענין נפלא מאד ולזה ראוי שנבאר הדברים ההם ויתבאר מזה מה היה ענין המופת ההיא ונאמר כי ידמה לפי הנראה לנו שכבר שם ישעיה הבחירה בזה המופת לחזקיה ואמר שזה האות יהיה באחד מבי' דרכים האחד בשילך הצל י' מעלות יותר על מה שהלך בזולת זמן או שישוב הצל אחורנית י' מעלות והוא מבואר שאם היה זה המופת היה בענין המלחמה כמו שזכרנו ולזה הוא מבואר שזה המופת היה בזולת שנוי סדר תנועת השמש וזה יהיה לפי מה שאומר והוא שכבר יתבאר בחוש שכאשר יהיו עננים תחת השמש באופן שירשם בהם ניצוצות וירוצו הנה הם יראו שיהיה השמש בזולת מקום שהוא עם שכבר יראה אז נטיית צל השמש שיעור רב במעט זמן למזרח או למערב לצפון או לדרום לפי מצב העננים ההם וצד תנועתם וזה ממה שאין בו ספק כי תמיד יראה זה מן החוש בזה האופן ולפי שכבר ראה חזקיה אז מהעננים ומצד תנועתם שנקל לצל לנטות עשר מעלות יותר על מה שהלך שאל שיהיה הענין בהפך מה שהיה נראה שיהיה נכון אז מצד תנועת העננים ההם ולזה שאל שישוב אחורנית הצל עשר מעלו' והנה בספר ישעיה אמר ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה ר"ל לפי החוש ענין מופתי היה בצל כמו שנזכר שם אמר הנני משיב את צל המעלות ובכאן הותר זה הספק ואם ירצה אחד על כל פנים שיהיו אלו

המופתים בשנוי סדר תנועת השמש לא אקפיד עליו בזה ומי יתן וכל הטועים לא יטעו יותר מזה השעור כי זה מגדיל לפי מחשבתו עוצם השם יתברך ואחר שנתישב זה הנה נשוב לבאר דברי זאת הפרשה ואומר שמאמר יהושע היה שטרם שיסור השמש מהיות על גבעון והירח מהיות על עמק אילון תשלם נקמת גוי אויביו אבל קצר הכתוב בזה ויורה על זה מה שאמר אחריו וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו והרצון בזה שכבר דמם השמש בגבעון וירח בעמק אילון עד שנשלמה זאת המלאכה מהנקמה וזה היה ענין נפלא כי לא די שיעד שינקמו ישראל מהקמים עליהם אבל יעד עם זה שזאת הנקמה תשלם בזמן קצר כזה ולזה אמר ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם בישראל ולזה היו יכולים להשלים הנקמה בזה הזמן הקצר כי יד השם יתברך לא תקצר ואמר לשמוע ה' וגוי לפי שלא יעדו השם יתברך שתשלם זו הנקמה בזה הזמן קצר אבל השם יתברך שמע לקולו על דרך מקום דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים : (רלב"ג)

ג'ג וַיִּדְּם הַשֶּׁמֶשׁ וַיֵּרַח עָמַד עַד יִקָּם גּוֹי אֹיְבָיו הֲלֹא הִיא כְּתוּבָה עַל סֵפֶר הַיֵּשֶׁר וַיַּעֲמַד הַשֶּׁמֶשׁ בְּחֻצֵי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אָץ לְבֹא כִּיּוֹם תָּמִים:

כ"י הלא היא כתובה. דבר זה נכתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף (בראשית מח יט) : זרעו של אפרים יהיה מלא וגוי, אימתי, כיום שעמדה חמה ליהושע, נתמלא כל העולם שמעו של יהושע, ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא לזכר כיום תמים : (כ"י)

מצודת דוד וידום השמש. רצה לומר, כן היה, שעמדו השמש וירח במקומם : עד יקום. עד אשר השלימו ישראל להתנקם מאויביו : הלא היא. הדבר ההיא הלא כתובה בהבטחה בספר הישר, והיא התורה, שנאמר בה על אפרים (בראשית מח יט) וזרעו יהיה מלא הגוים, והוא היום הזה שעמדו השמש והירח ליהושע הבא מזרעו, ונתמלא כל העולם שמעו : ויעמוד השמש. עכשיו מפרש המקום שעמד בה : בחצי השמים. רצה לומר, לפי הנראה בהאופק ההוא : ולא אץ לבוא. לא היה ממהר לשקוע, כדרכו מעולם למהר לבית שקיעתו, ללכת בהתמדה מבלי עמידה : כיום תמים. רצה לומר, נתעכב לעמוד במקום אחד כשעור יום שלם שהוא כ"ד שעות : (מצודת דוד)

מצודת ציון אויביו. מאויביו : אץ. ענין מהירות, כמו (משלי יט ב) ואץ ברגלים : לבוא. לשקוע, כמו (בראשית כח יא) כי בא השמש : תמים. מלשון תם ושלים : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה ספר הישר אחשוב שהיה נקרא כך ואבד עם הגלות וכבר רבו

בו הפירושים לרבותינו ז"ל וראוי שתדע כי השמש יחדש היום ולזה נאמר שהיום ירד מאד כשקרב השמש לערב כי אז יחלש אור השמש ומה שיהיה בו אור השמש יותר חזק הוא בעת היותו בחצי השמים הנה זה מבואר בנפשו מן החוש וזה יתבאר גם כן ממה שאמר וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום ר"ל שאורו יוסף עד נכון היום כן ארח צדיקים מתישר תמיד אל תוספת השלמות והוא מבואר שבעת היות השמש בחצי השמים לא תוכר בו ירידה כי אם בעת ארוך וזה מבואר מאד למי שעיין בחכמת התכונה עיון מעט וזה יתבאר גם כן מצד כלי המבט כמו האצטורלביי ורביע העיגול כי אז לא תוכר לשמש ירידה באלו הכלים בכמו חצי שעה ולזה אמר שכבר עמד השמש אז בחצי השמים כי כן היה מחויב כי הם היו אצל גבעון והיו רואים השמש על גבעון ולא מהר השמש לרדת כמו שדרך היום התמים שלא ימהר השמש לרדת בו ואחשב שאורך עיר גבעון היה ממזרח למערב וזאת התנועה לא תוכר מאד לשמש אצל חצי היום למיעוט שיעור ירידתו הנה זכר שמצד הנטייה הנראית לו מצד הירידה לא יצא שלא יראה כנגד גבעון אף על פי שהיתה רחבה צר כי לא מיהר לבוא כמשפט ענין השמש אצל סמיכות היום, ובכאן נשלם ביאור דברי זאת הפרשה והותרו הספקות הנופלות בה : (רלב"ג)

י וְלֹא הָיָה כִּי־זָם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לְשִׁמְעַי הָיָה בְּקוֹל אִישׁ כִּי יִהְיֶה נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל: (פ)

מצודת דוד כיום הוא. להיות בו פלא כזה לשמוע וכו' כאשר שמע בקול יהושע להעמיד השמש והירח: כי ה'. הפלא הזה נעשה בעבור שה' נלחם לישראל, ובעבורם עשהו: (מצודת דוד)

ט וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הַגִּלְגָּלָה:

מצודת דוד וישב יהושע. אחר כל המעשים האמורים במקראות שלאחריו: (מצודת דוד)

רלב"ג וזכר אחר זה חריצות יהושע בענין זאת המלחמה למהר להחרים אלו הגוים ושכבר הגיע לישראל מעולם הצלחה שכלם שבו בשלום לא הוכה אחד מהם ולא השתדלו האויבים להכות אחד מהם כי נפל פחדם עליהם וזהו אמרו על צד המשל לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו: (רלב"ג)

טז וַיָּנֹסוּ חַמֶּשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיִּחַבְּאוּ בַּמְעָרָה בְּמִקְדָּה:

מצודת ציון **ויחבאו**. נסתרו, והוא מלשון מתבואה : (מצודת ציון)

גז וַיִּגַד לַיהוָשֻׁעַ לֵאמֹר נִמְצְאוּ חֲמֹשֶׁת הַמְּלָכִים נְחָבָאִים בַּמַּעֲרָה
בַּמְּקֵדָה: **גית** וַיֹּאמֶר יְהוָשֻׁעַ גִּלּוֹ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֶל פִּי הַמַּעֲרָה וְהַפְּקִידוֹ:
עֲלֶיהָ אֲנָשִׁים לְשֹׁמְרֵם:

רס"י **גולו**. גלגלו אבנים אל פי המערה : (רס"י)

מצודת דוד **גולו אבנים**. לבל יצאו פתאום וינוסו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **גולו**. גלגלו : **והפקידו**. מלשון פקיד וממונה : (מצודת ציון)

יט וְאַתֶּם אֵל תַּעֲמְדוּ רַדְפוּ אַחֲרֵי אִיְבֵיכֶם וְזַנְבְּתֶם אוֹתָם אֵל תִּתְּנוּם
לְבוֹא אֶל עָרֵיהֶם כִּי נִתְּנָם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיַדְכֶם:

מצודת דוד **וזנבתם אותם**. הרגו ההולכים בסוף המחנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וזנבתם**. מלשון זנב, ורצה לומר, סוף המחנה, כזנב הזה שהוא
סוף הגוף : (מצודת ציון)

כ וַיְהִי כְּכֹלוֹת יְהוָשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַכּוֹתָם מִכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד עַד תָּמָם
וְהַשְּׂרִידִים שָׁרְדוּ מֵהֶם וַיָּבֹאוּ אֶל עָרֵי הַמְּבָצָר:

מצודת דוד **עד תומם**. כי הנשארים היו מעט מן המעט וכאלו תמו כולם:
והשרידים שרדו. הנשארים אשר נשארו מהם באו אל ערי המבצר:
(מצודת דוד)

מצודת ציון **והשרידים שרדו**. הנשארים נשארו, כמו (איכה ב כב) פליט
ושריד : (מצודת ציון)

כא וַיָּשְׁבוּ כָל הָעָם אֶל הַמַּחֲנֶה אֶל יְהוָשֻׁעַ מִקֵּדָה בְּשָׁלוֹם לֹא חָרַץ לְבָנָי
יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ אֶת לְשׁוֹנוֹ:

רס"י **לא חרץ לבני ישראל**. הרי זה מקרא קלך, לא חרץ החורץ לאיש

מצדני ישראל את לשונו. חרץ. לשון דבור הלשון, וכן (שמות יא ז) : לא יחרץ כלב לשונו, וכן (שמואל ב ה כד) : אז תחרץ, לדוד, תקרא, תלעק קול תשואות המלחמה : (כס"י)

מצודת דוד לא חרץ וכו' לאיש. רצה לומר, אפילו לאיש אחד בהיותו יחידי לא חרץ עליו מי לשונו לדבר מאומה רע, כי נפל פחדם על כל : (מצודת דוד)

מצודת ציון חרץ. ענין תנועה, כמו (שמואל ב ה כד) אז תחרץ : (מצודת ציון)

כב ויאמר יהושע פתחו את פי המערה והוציאו אלי את חמשת המלכים האלה מן המערה: **כג** ויעשו כן ויצאו אליו את חמשת המלכים האלה מן המערה את מלך ירושלם את מלך חברון את מלך ירמות את מלך לכיש את מלך עגלון: **כד** ויהי כהוציאתם את המלכים האלה אל יהושע ויקרא יהושע אל כל איש ישראל ויאמר אל קציני אנשי המלחמה ההלכוא אתו קרבו שימו את רגליכם על ציורי המלכים האלה ויקרבו וישימו את רגליהם על ציוריהם:

מצודת ציון קציני. ענין שררה, כמו (ישעיהו ג ו) קצין תהיה לנו : (מצודת ציון)

רלב"ג וצוה יהושע לקציני אנשי המלחמה שהלכו אתו שישמו רגליהם על ציורי מלכים האלה למען ייראו הנשואים מלהלחם בישראל ולזאת הסבה תלם על חמשה עצים והושיבו במערה ושמו אבנים גדולות על פי המערה עם שזה היה מזכיר לישראל ענין המופת שנעשה בזאת המלחמה : (רלב"ג)

כה ויאמר אליהם יהושע אל תיראו ואל תחתו חזקו ואמצו פי ככה יעשה יהוה לכל איביכם אשר אתם נלחמים אותם: **כו** ויכם יהושע אחרי כן וימיתם ויתלם על חמשה עצים ויהיו תלויים על העצים עד הערב: **כז** ויהי לעת בוא השמש צנה יהושע וירידום מעל העצים וישלכם אל המערה אשר נחבאו שם וישמו אבנים גדולות על פי המערה עד עצם היום הזה: (פ)

מצודת דוד עד עצם וכו'. רצה לומר, והמה מונחים שם עד עצם וכו', רצונו לומר עד עולם : (מצודת דוד)

{כח} וְאֵת מִקְדָּה לְכַד יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּכֶּה לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּה
הַחֶרֶם אוֹתָם וְאֵת כָּל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הַשְּׂאִיר שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמֶלֶךְ
מִקְדָּה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ:

רלבי"ג עוד זכר שכבר לכד יהושע מקדחה ולבנה ולכיש ועגלון וחברון ודביר
באופן שהכם יהושע מקדש ברנע עד עזה ואת כל ארץ גשן עד גבעון בזמן
קצר מדובק באין הפסק וזהו אמרו ואת כל המלכים האלה ואת ארצם
לכד יהושע פעם אחת ואחר שב יהושע וכל ישראל אל המחנה הגלגל כי
שם היה המשכן כמו שזכרנו : (רלבי"ג)

{כט} וַיַּעֲבֵר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִמִּקְדָּה לְבִנְהַ לְיַלְחָם עִם לְבִנְהַ:
{ל} וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם אוֹתָהּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְאֵת מַלְכָּה וַיִּכֶּה לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הַשְּׂאִיר בָּהּ שְׂרִיד וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּה כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמֶלֶךְ
יְרִיחוֹ: **(ס)** **{לא}** וַיַּעֲבֵר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְּבִנְהַ לְכִישָׁה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ
וַיַּלְחָם בָּהּ: **{לב}** וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת לְכִישׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכְּדוּהָ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
וַיִּכֶּה לְפִי חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ כְּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה לְלְבִנְהַ: **(פ)**
{לג} אַז עָלָה הָרֶם מֶלֶךְ גִּזְרַר לַעֲזֹר אֶת לְכִישׁ וַיִּכְהוּ יְהוֹשֻׁעַ וְאֵת עִמּוֹ עַד
בִּלְתִּי הַשְּׂאִיר לוֹ שְׂרִיד: **{לד}** וַיַּעֲבֵר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִלְּכִישׁ
עַגְלָנָה וַיַּחֲנוּ עָלֶיהָ וַיַּלְחָמוּ עָלֶיהָ: **{לה}** וַיִּלְכְּדוּהָ בַּיּוֹם הַהוּא וַיַּכּוּהָ לְפִי
חֶרֶב וְאֵת כָּל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ בַּיּוֹם הַהוּא הִחָרִים כְּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה
לְלִישׁ: **(פ)** **{לו}** וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מֵעַגְלָוָנָה חֲבֵרוֹנָה וַיַּלְחָמוּ
עָלֶיהָ: **{לז}** וַיִּלְכְּדוּהָ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וְאֵת מַלְכָּהּ וְאֵת כָּל עַרְיָהּ וְאֵת כָּל
הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לֹא הַשְּׂאִיר שְׂרִיד כְּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה לְעַגְלוֹן וַיַּחֲרֵם אוֹתָהּ
וְאֵת כָּל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ: **(ס)**

מצודת דוד ואת מלכה. יתכן שהמליכו עליהם מלך אחר, כי למעלה נאמר
שיהושע המית מלך חברון: ואת כל עריה. הערים הסמוכים לה: (מצודת
דוד)

{לח} וַיָּשֶׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ דְּבַרָּה וַיַּלְחָם עָלֶיהָ: **{לט}** וַיִּלְכְּדוּהָ
וְאֵת מַלְכָּהּ וְאֵת כָּל עַרְיָהּ וַיַּכּוּהָ לְפִי חֶרֶב וַיַּחֲרִימוּ אֶת כָּל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ
לֹא הַשְּׂאִיר שְׂרִיד כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֶבְרוֹן כִּן עָשָׂה לְדְבַרָּה וּלְמַלְכָּהּ וְכְאֲשֶׁר
עָשָׂה לְלְבִנְהַ וּלְמַלְכָּהּ: **{מ}** וַיִּכֶּה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הָאָרֶץ הַהִר וְהַנֶּגֶב
וְהַשְּׂפֵלָה וְהָאֲשְׁדוֹת וְאֵת כָּל מַלְכֵיהֶם לֹא הַשְּׂאִיר שְׂרִיד וְאֵת כָּל הַנְּשָׁמָה
הַחֶרִים כְּאֲשֶׁר צָוָה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

רס"י והאשדות. מקום שמי הגזעות שופכים : (רס"י)

מצודת ציון **והנגב**. מקום נגוב ויבש (בראשית ח יג) כי חרבו פני האדמה, תרגומו : נגבו, וכן (לקמן טו יט) ארץ הנגב נתתני : **והשפלה**. העמק : **והאשדות**. מדרון ההרים שהמים נשפכים ויורדים שם, וכן (דברים ג יג) אשדות הפסגה, וכן (בראשית ט ו) שופך דם, תרגומו : דישוד דמא : (מצודת ציון)

{מא} וַיִּכֶם יְהוֹשֻׁעַ מִקֹּדֶשׁ בְּרַנֵּעַ וְעַד עֵזָה וְאֵת כָּל אֶרֶץ גִּשְׁן וְעַד גְּבְעוֹן:

רס"י מקדש ברנע ועד עזה. מלד דרומית של ארץ ישראל הוא מן המזרח למערב, ולא הספיק לכבוש כל המצר ונשאר מעזה עד הים, הוא שאמר למטה ואת הארץ הנשחרת העזתי והאשדודי וגו' : (רס"י)

{מב} וְאֵת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֵת אֶרְצָם לְכַד יְהוֹשֻׁעַ פַּעַם אֶחָת כִּי יְהוּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִלְחַם יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד **פעם אחת**. לפי שהעי לא לכד בפעם אחת לזה אמר שכל אלו לכד בפעם אחת : (מצודת דוד)

{מג} וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הַגְּלִגְלָה: (פ)

מצודת דוד **וישב יהושע**. היא ההשבה עצמה האמורה למעלה (פסוק טו) : (מצודת דוד)

יהושע פרק-יא

{א} וַיְהִי כִשְׁמַע יְבִין מֶלֶךְ חֲצוֹר וַיִּשְׁלַח אֶל יוֹבָב מֶלֶךְ מְדוֹן וְאֶל מֶלֶךְ

שְׁמֵרוֹן   וְאֵל   מֶלֶךְ   אֲכַשְׁפִּי:

רלבי"ג עוד זכר שכאשר שמע זה יבין מלך חצור שלח אל יובב מלך מדוי ואל מלך שומרון ולמלכים רבים זולתם להתקבץ יחד ולהלחם עם ישראל כדי שלא יפלו בידם אחד אחד כמו שעשו שאר המלכים ובאו עם רב כחול אשר על שפת הים להלחם עם ישראל : (רלבי"ג)

זב וְאֵל הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מִצְּפוֹן בְּהָר וּבְעֶרְבָה נִגְב כְּנָרוֹת וּבְשִׁפְלָה וּבְנָפוֹת   דוֹר   מַיִם:

רפ"י נגב כנרות. דרום גינוסר : ובנפות דור. פלכי דור, קונטדו"ס זלע"ז :   מַיִם.   מערבה   :   (רפ"י)

מצודת ציון ובערבה. במישור : נגב כנרות. לדרום כנרות, והוא שם מקום : ובנפות דור. מחוזות וגלילות של דור, כמו (תהלים מח ג) יפה נוף : (מצודת ציון)

גז הַכְּנַעֲנִי מִמְזַרְח וּמַיִם וְהָאֲמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרָזִי וְהַיְבוּסִי בְּהָר וְהַחִיִּי תַחַת חֶרְמוֹן   בְּאֶרֶץ   הַמְּצַפָּה:

מצודת דוד תחת חרמון. תחת הר חרמון : בארץ המצפה. הר חרמון היה בארץ   המצפה :   (מצודת דוד)

זד וַיֵּצְאוּ הֵם וְכָל מַחְנֵיהֶם עִמָּם עִם רַב כַּחֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם לָרֶב וְסוֹס וָרֶכֶב רַב מְאֹד: **זה** וַיִּזְעְדוּ כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ יַחְדָּו אֶל מִי מְרוֹם לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל: (פ)

מצודת ציון ויועדו. מלשון ועד ואסיפה : (מצודת ציון)

זח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֵל תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי מִחַר כְּעַת הַזֹּאת אֲנִי נֹתֵן אֶת כָּל־מַלְאִים לְפָנַי יִשְׂרָאֵל אֶת סוֹסֵיהֶם תַּעֲקֹר וְאֶת מְרַכְבֵּיהֶם תִּשְׂרֹף

מצודת ציון תעקר. תסיר העיקר, כמו (איוב לא יב) : ובכל תבואתי תשרש,

ומשפטו : תסיר השורש ממקומו, ורצה לומר, שיכרות הרגלים שהם העיקר והיסוד לבהמה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויעד הש"י ליהושע שלא יירא מהם ומהמונם כי כעת מחר יתנם הש"י חללים לפני ישראל. וצוה לעקור סוסייהם ולשרף מרכבותיהם שלא יקחום ישראל ויבטחו בם בענין המלחמות ושלא יאמרו שכחם ועוצם ידם עשה להם את החיל אבל יהיה מבטחם בש"י ויתבאר להם כי הוא מנצח הגוים האלה ולא הם : (רלבי"ג)

זז וַיְבֹא יְהוֹשֻׁעַ וְכָל עַם הַמְּלָחָמָה עִמּוֹ עָלֵיהֶם עַל מִי מֵרוֹם פְּתָאִם וַיִּפְּלוּ בָהֶם: **זח** וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל וַיִּכּוּם וַיִּרְדְּפוּם עַד צִידוֹן רַבָּה וְעַד מִשְׁרְפוֹת מַיִם וְעַד בְּקַעַת מְצָפָה מְזָרְחָה וַיִּכּוּם עַד בְּלִתֵּי הַשָּׁאִיר לָהֶם

רס"י משרפות מים. תרגם יונתן : חרלי ימא, שְׁעוֹשִׁין חַרְלִינִין, ומי הים יולאין לתוכן, ונשרפין מחוס השמש ונעשים מלח : (רס"י)

מצודת דוד משרפות מים. חריצים שמי הים נקווים בהם, והחמה שורפתן ונעשים מלח : (מצודת דוד)

טז וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ כְּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ יְהוָה אֶת סוֹסֵיהֶם עֶקֶר וְאֶת מְרַכְבֹּתֵיהֶם שָׂרַף בָּאֵשׁ: **זי** וַיָּשֶׁב יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵת הַהִיא וַיִּלְכֹּד אֶת חֲצוֹר וְאֶת מְלָכָה הַכָּה בְּחָרֵב כִּי חֲצוֹר לְפָנִים הָיָא רֹאשׁ כָּל הַמְּמַלְכוֹת הָאֵלֶּה:

מצודת דוד כי חצור וכו'. ולזה פתח בה תחלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון לפנים. בימים הקדמונים : (מצודת ציון)

רלבי"ג וזכר אחר זה שכבר לכד יהושע את חצור ושרפה כי ממלך חצור היתה התחלת זאת המלחמה והנה כל העם אשר בה לא השאיר כל נשמה ואת כל ערי המלכים האלה ואת כל מלכיהם כלם לכד יהושע ויכה האדם אשר בהם לפי חרב עד השמידם אותם לא השאירו כל נשמה : (רלבי"ג)

יז וַיִּכּוּ אֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ לְפִי חָרֵב הַחֶרֶם לֹא נֹתַר כָּל נֶשְׁמָה וְאֶת חֲצוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ: **יח** וְאֶת כָּל עָרֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת כָּל

מְלִכֵיהֶם לְכַד יְהוֹשֻׁעַ וַיָּכֶם לְפִי חָרַב הַחֲרִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה
עֲבָד יְהוָה: **זיג** רַק כָּל הָעָרִים הָעֹמְדוֹת עַל תְּלָם לֹא שָׂרַפְם יִשְׂרָאֵל
זוֹלָתִי אֶת חֲצוֹר לְבַדָּה שָׂרַף יְהוֹשֻׁעַ:

רפ"י העומדות על תלם. שלא נהרסה חומתם, כמו יריחו שנפלה חומתה,
וכן העי, שנאמר צה (לעיל ח כח) : ויסימה תל עולם שממה : זולתי את
חצור לבדה. במסורת סרפה (בראשית רבה וישלח) : משה אה לו ומסר לו
כן : (רפ"י)

מצודת דוד על תלם. רצה לומר, בגבהם, שלא נפלו חומותיהם בעת
הכבוש : (מצודת דוד)

מצודת ציון תלם. מלשון תל וגובה : (מצודת ציון)

זיד וְכָל שְׁלַל הָעָרִים הָאֵלֶּה וְהַבְּהֵמָה בְּזָזוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק אֶת כָּל
הָאָדָם הַכּוּ לְפִי חָרַב עַד הַשְּׂמָדָם אוֹתָם לֹא הִשְׁאִירוּ כָּל נֶשְׁמָה:
טו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה עֲבָדוּ כִּן צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה
יְהוֹשֻׁעַ לֹא הִסִּיר דְּבַר מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה: **טז** וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ
אֶת כָּל הָאָרֶץ הַזֹּאת הַהָר וְאֶת כָּל הַנֶּגֶב וְאֶת כָּל אֶרֶץ הַגִּשְׁן וְאֶת
הַשְּׁפֵלָה וְאֶת הָעֲרָבָה וְאֶת הַר יִשְׂרָאֵל וְשִׁפְלָתָהּ:

מצודת דוד ואת הר ישראל. אשר ישב בו ישראל אבינו, ונקרא על שמו :
(מצודת דוד)

זז מִן הַהָר הַחֲלֵק הָעוֹלָה שְׁעִיר וְעַד בַּעַל גָּד בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן תַּחַת
הַר חֶרְמוֹן וְאֶת כָּל מְלִכֵיהֶם לְכַד וַיָּכֶם וַיְמִיתֵם:

רפ"י ההר החלק. טורח שעיע, מחליק, ההר החלק עד בעל גד במזכר
המזרחי, ולא הספיק לכבוש בחייו את כל המזכר עד הכפון, תוספתא : בעל
גד. מיסר גד : (רפ"י)

מצודת דוד ההר החלק. שהיה נחלק לשנים, אחת הנה ואחת הנה:
העולה. אשר עולה עד שעיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעל. תרגומו : מישר : (מצודת ציון)

יח ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה:

כ"י ימים רבים עשה יהושע. בגנותו ספר הכתוב, שהיה מתכוון לדחות את כבוש הארץ כדי להאריך ימיו, לפי שנאמר (לעיל א י): ואתה תנחילנה אותם. במדרש תנחומא: (כ"י)

רל"ג וזכר כי ימים רבים עשה יהושע מלחמה את כל המלכים האלה וזה לאות שכבר נתעצל יהושע בענין זאת המלחמה ובראשונה היה משתדל בזריזות ולזה אמרו רז"ל שכבר עשה זה כדי להאריך חייו כי כבר ייעדו השם כי הוא ינחיל לישראל את הארץ, וזכר שלא היתה עיר אשר השלימה את בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון שהשלימו עמהם בערמה כמו שזכר וזה מורה כי אפילו שבעה עממים אם השלימו עם ישראל היה מחייב להם שלא יהרגום אבל יקבלו על עצמם להיות להם למס ועבדום ולזה הוא מבואר כי מ"ש בפרשת שופטים כי תקרב אל עיר להלחי עליה לתפשה הוא כלל לכל עיר היה או שתהיה משבעה עממין או מזולתם ואולם ההבדל בזה בין שבעה עממין ובין זולתם הוא שאם לא ישלימו והיו משבע עממין יחוייב להם שלא יחיו כל נשמה ואם יהיו מזולתם יחיו להם הנשים והטף: (רל"ג)

יט לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון את הפל לקחו במלחמה: **כ** כי מאת יהוה היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם לבלתי היות להם תחנה כי למען השמידם כאשר צוה יהוה את משה: (o)

מצודת דוד לבלתי היות להם תחנה. מן בני ישראל: כי למען השמידם. כי חזק לבבם למען השמידם: (מצודת דוד)

מצודת ציון תחנה. חנינה ורחמים: (מצודת ציון)

כא ויבא יהושע בעת ההיא ויכרת את הענקים מן ההר מן חברון מן דבר מן ענב ומפל הר יהודה ומפל הר ישראל עם עריהם החרימם יהושע:

מצודת דוד מן חברון. אף כי כלב הוריש הענקים מחברון ייחס הדבר אל יהושע, לפי שבימיו הוריש, וכל נצחון המלחמה יחשב אל המושל על

מצודת ציון הענקים. בני אדם גבהי הקומה : (מצודת ציון)

רלבי"ג עוד זכר שכבר הכרית יהושע הענקים וכו' והנה נזכר במה שיבא כי כלב בן יפונה הכרית הענקי מחברון ועתניאל בן קנז לכד דביר וזה בלתי סותר למה שבכאן כי הכל היה מיוחס ליהושע כי הוא היה הראש המנהיג אותם בזה : (רלבי"ג)

כב לא נותר ענקים בארץ בני ישראל רק בעזה בגת ובאשדוד נשארו: **כג** ויקח יהושע את כל הארץ ככל אשר דבר יהוה אל משה ויתנה יהושע לנחלה לישראל כמחלקתם לשבטיהם והארץ שקטה ממלחמה: (פ)

מצודת דוד כמחלקותם. כפי המחלוקת האמורה למטה: לשבטיהם. לכל שבט ושבת חלק לבד : (מצודת דוד)

מצודת ציון שקטה. נחה, כמו (תהלים עו ט) ארץ יראה ושקטה : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה נזכר אחר זה כי כבר נשאר הרבה עדין מן הארץ לרשתה אלא שעכ"ז כבר חלקה להם יהושע בנחלה לישראל לשבטיהם כמו שזכר אחר זה, וזכר עם זה שהארץ שקטה ממלחמה כי לא היו נלחמים עם ישראל ולא ישראל עמם ואף על פי שכבר נשאר הרבה מן הארץ לרשתה, ואולם התועלות המגיעים מזה הספור הם אלו. התועלת הראשון במצות והוא מה שזכר מענין המזבח הר עיבל ומה שנלוה בזה ממה שנצטוו לעשות שם כמו שנזכר בפרשת כי תבא והנה התועלת בזו המצוה היא להוסיף אזהרה לישראל בענין שמירת התורה ולזה נכתבה שם ובאה שם הברכה למול הר גריזים למי שיקימה והקללה למול הר עיבל למי שיסור ממנה כי בזה הישרה אל שתדבק בשלמות ההשגחה האלהית בישי ויהיו מפני זה יותר ראויים לירושת הארץ. והשני והוא במדות והוא שראוי לאדם להתישב בדברים שיעשה אותם שלא למהר בעשייתם בזולת עצה ואע"פ שכבר יראה בתחלת המחשבה שהענין ההוא ראוי שיעשה הלא תראה מה שקרה לישראל עם יושבי גבעון מפני שמהרו לכרות להם ברית טרם ששאלו את פי ה' כי כבר השיגה להם החרטה אחר זה כי זה ממה שהביאם לעבור באופן מה ממה שצוה בתורה שלא לחיות כל נשמה מהערים הקרובות אם לא מהערים הרחוקות אשר לא מערי הגוים האלה ר"ל מז' עממין. השלישי והוא במצות והוא כי השבועה אשר לפי הדין אינה שבועה כגון זאת לפי שהיתה שבועה בטעות עם שכבר היתה באופן מה לעבור על דברי תורה ראוי שתקויים עם מי שאינו מאנשי אומתינו כדי שלא יהיה שם חלול השם ואולם הכבידו ענין עבודתם כמו שזכרנו

לתת להם גמול מה על מרמתם. הרביעי והוא במדות והוא שראוי לאדון להשגיח על עבדיו להצילם מיד הקמים עליהם הלא תראה איך התנהג יהושע עם אנשי גבעון ואעפ"י שכבר רמו אותו לעזור להם כנגד ה' המלכים הקמים עליהם. החמישי הוא לפרסם ענין הנפלאות שעשה אז השם לישראל בזאת המלחמה עד שכבר המית מהם באבני הברד יותר ממה שהרגו ישראל בחרב ושתוך הזמן הקצר שהגביל יהושע נשלמה נקמת גוי אויביו להורות כי ה' נלחם לישראל ולפרסם זה המופת והשארות זכרו צוה ששיבו ה' המלכים תוך המערה ולשום אבנים גדולות על פי המערה להעיר כי לנחץ ענין המלחמה הזאת לא רצו להמתין שיוציאו המלכים האלה משם אבל שמו אז על פי המערה אבנים גדולות ונשאר שם אנשי לשמרם בדרך שלא יאחרו ענין המלחמה הזאת וימהרו לרדוף אחר הנשארים קודם שיבאו אל עריהם בדרך שתשלם הנקמה תוך העת שהגביל יהושע. הששי והוא במדות שראוי לאדם בהיותו ביום טובה שישמח בו ר"ל שכאשר יראה היותו מצליח במה שעשה ראוי שימהר ויחיש מעשיו ולא ימתין לעשות מה שיוכל לעשות ביום אחד למחרת היום ההוא כי לא ידע מה ילד יום ולזה תמצא שספר איך עלה הענין ליהושע בהשתדלותו בזריזות בענין המלחמה עד שכבר זכר שבפעם אחת נצח יהושע מלכים רבים ואת ארצם והם עשרים מלכים שזכרו בענין הלא קודם מלך חצור ואחר זה כשהתרשל בזה לא נצח בימים רבים כי אם י"א מלכים שתמצא ממלך חצור עד סוף זכר המלכי ההם ולו השתדל בזה יהושע בזריזות אולי היה מכלה כל הגוים האלה אשר הוא בסוף הענין לישראל לפח ולמוקש : (רלב"ג)

פרק-יב

יהושע

א וְאֵלֶּה מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת אֲרָצָם בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה הַשְּׁמֶשׁ מִנְּחַל אֲרִנּוֹן עַד הַר חֶרְמוֹן וְכָל הָעֲרָבָה מִזְרְחָה:

רס"י אָשֶׁר הָכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. צִימִי מִסָּה : (רס"י)

רלב"ג ואלה מלכי הארץ עד סוף הספר. זכר תחלה מה שנעשה ע"י משה מזאת המלחמה ואמר בזה תחלה אשר הכו בני ישראל והנה ראוי שייחס זה למשה עמהם כי על ידו נעשה ולזה זכר בסוף כי משה עבד ה' ובני ישראל עשו זה והנה לא הזכיר בזה תחילה שם משה להורות כי משה אעפ"י שגדלה מעלתו מאד הנה היה נצוחו אלה המלכים בזכות ישראל

מצד ברית השם יתעלה כרות עם אבותיהם כמו שנזכר בתורה, ואחר זה זכר מלכי הארץ אשר הכה יהושע ובני ישראל בעבר הירדן ימה ושכבר נתנה יהושע לשבטי ישרי ירושה כמחלקותי לפי האופן הנזכר בתורה : (רלב"ג)

זב סיחון מלך האמרי היושב בחשבון משל מערוער אשר על שפת נחל ארנון ותוף הנחל וחצי הגלעד ועד יבק הנחל גבול בני עמון:

רס"י ועד יבק הנחל. שסם גבול ארץ בני עמון, סוף מאר ארץ בני עמון, ומסם והלאה היו בני עמון מושלים : (רס"י)

מצודת דוד יבק הנחל. שם מקום סמוך להנחל, והיה מגבול בני עמון : (מצודת דוד)

גז והערבה עד ים פנרות מזרחה ועד ים הערבה ים המלח מזרחה דרך בית הישמות ומתימן תחת אשדות הפסגה:

מצודת דוד והערבה. גם היא היתה ממשלת סיחון: ומתימן. ומפאת הדרום, משל תחת אשדות הפסגה: (מצודת דוד)

זד וגבול עוג מלך הבשן מיתר הרפאים היושב בעשתרות ובאדרעי:

מצודת דוד גבול עוג וכו'. רצה לומר, גם גבול עוג ירשו: (מצודת דוד)

מצודת ציון הרפאים. הענקים, על שם שמרפים ידי רואיהם, כי יפחדו מהם : (מצודת ציון)

זה ומשל בהר חרמון ובסלכה ובכל הבשן עד גבול הגשורי והמעכתי וחצי הגלעד גבול סיחון מלך חשבון:

רס"י וחצי הגלעד גבול סיחון. שם היה מאר ממשלת סיחון, כסאמרנו למעלה שחצי הגלעד היה שלו, וזה חצי השני של עוג : (רס"י)

מצודת דוד גבול סיחון. אצל גבול סיחון, כי חצי הגלעד השנית של סיחון

ז מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַפּוֹם וַיִּתְּנָה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה יִרְשָׁה לְרֵאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שִׁבְטֵי הַמְּנַשֶּׁה: (**ז**) וְאַלֶּה מֶלֶכִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יְמֵה מִבְּעַל גַּד בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן וְעַד הַהָר הַחֲלֵק הָעֵלָה שְׁעִירָה וַיִּתְּנָה יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יִרְשָׁה כְּמַחְלָקֹתָם: **ח** בָּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְעֶרְבָה וּבְאַשְׁדּוֹת וּבַמְדְּבָר וּבְנֶגֶב הַחֲתִי הָאָמְרִי וְהַכְּנַעֲנִי הַפְּרָזִי הַחַי וְהַיְבוּסִי: (**פ**) **ט** מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶחָד מֶלֶךְ הָעִי אֲשֶׁר מִצַּד בַּיִת אֵל אֶחָד:

מצודת דוד מלך יריחו אחד. מוסב על המקרא שלפני פניו (פסוק ז) ואלה מלכי הארץ וכו' מלך יריחו וכו': (מצודת דוד)

י מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם אֶחָד מֶלֶךְ חֲבֵרוֹן אֶחָד: **יא** מֶלֶךְ יְרֵמוֹת אֶחָד מֶלֶךְ לְכִישׁ אֶחָד: **יב** מֶלֶךְ עֵגְלוֹן אֶחָד מֶלֶךְ גִּזְרֵן אֶחָד: **יג** מֶלֶךְ דָּבָר אֶחָד מֶלֶךְ גֶּדֶר אֶחָד: **יד** מֶלֶךְ חֶרְמָה אֶחָד מֶלֶךְ עֶרְדֵּן אֶחָד: **טו** מֶלֶךְ לְבָנָה אֶחָד מֶלֶךְ עֵדְלָם אֶחָד: **טז** מֶלֶךְ מַקְדָּה אֶחָד מֶלֶךְ בַּיִת אֵל אֶחָד: **יז** מֶלֶךְ תַּפּוּחַ אֶחָד מֶלֶךְ חֶפְרֵן אֶחָד: **יח** מֶלֶךְ אֶפְקֵן אֶחָד מֶלֶךְ לְשָׂרוֹן אֶחָד: **יט** מֶלֶךְ מְדוּן אֶחָד מֶלֶךְ חֲצוֹר אֶחָד: **כ** מֶלֶךְ שְׁמֵרוֹן מְרֵאוֹן אֶחָד מֶלֶךְ אַכְשָׁף אֶחָד: **כא** מֶלֶךְ תַּעֲנָה אֶחָד מֶלֶךְ מְגִדוֹ אֶחָד: **כב** מֶלֶךְ קָדֵשׁ אֶחָד מֶלֶךְ יְקִנְעָם לְכַרְמֵל אֶחָד:

מצודת דוד מלך יקנעם לכרמל. יקנעם שם עיר המלוכה, והיתה סמוכה לעיר כרמל ואליה תחשב. וכן מלך דור וכו' וכן מלך גוים וכו': (מצודת דוד)

כג מֶלֶךְ דוֹר לְנֶפֶת דוֹר אֶחָד מֶלֶךְ גוֹיִם לְגִלְגָל אֶחָד:

כ"י לנפת דור. לפלכי דור: (כ"י)

מצודת ציון לנפת דור. למחוז דור: גוים. מקום נקבצו שמה מכמה גוים, וכן (בראשית יד א) תדעל מלך גוים: (מצודת ציון)

כד מֶלֶךְ תְּרַצָּה אֶחָד כָּל מְלָכִים שְׁלֹשִׁים וְאַחָד: (**פ**)

א ויהושע זקן בא בימים ויאמר יהוה אליו אתה זקנתה באת בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה:

רס"י והארץ נשארה הרבה מאד. ממה שאמרתי לאברהם, נשארה לרשתה שלך נכזבה : (רס"י)

מצודת דוד זקן בא בימים. זקן יאמר לשון בני אדם המוחש, הנראה באדם מלובן השער והקמטת הפנים, ולפעמים מקדים לבוא בלא עת, ולזה פירש ואמר בא בימים, כאומר הנה בא בזמנו לפי הימים: **הרבה מאד**. ולא תוכל לכבוש הכל בחיך: (מצודת דוד)

רלב"ג והנה זכר כי יהושע היה זקן בא בימים והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה ולא יתכן לו מצד זקנותו להשלים המלחמי עם מלכים הנשארים וצווה מאת השיי שיפילה לישראל בנחלה כאילו כבשוה כלה ר"ל לטי השבטים וחצי שבט מנשה כי הבי שבטים וחצי לקחו חלקם מעבר לירדן ואולם לשבט הלוי לא נתן נחלה כמו שנאמר בתורה ואולם נתנו ללויים בארץ ערים לשבת ומגרשיהם למקניהם וקנינם כמו שצוה השיי את משה בתורה: (רלב"ג)

ב זאת הארץ הנשארת כל גלילות הפלשתים וכל הגשוּרִי:

רס"י גלילות. מרקא"ס זלע"ז : (רס"י)

מצודת ציון גלילות. מחוזות : (מצודת ציון)

ג מן השיחור אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה לפנעני תחשב חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי האשקלוני הגתי והעקרוני:

רס"י מן השיחור. הוא נילוס, הוא נחל מצרים, הוא סמוך לתחום מקצוע דרומית מערבית של ארץ ישראל, כמו שאמר באלה מסעי (במדבר לד ה), ולמדנו כאן שלח כבש יהושע בחייו כל מלך הדרומי אלא ממדבר צין, הוא

ההר החלק העולה שעיירה, עד הגילום, הוא תחום עזה האמור למעלה מקדש ברנע עד עזה : ועד גבול עקרון כפונה. העקרוני יושב על הים, ומתפשט לכל הצפון יותר מן האחרים : לכנעני תחשב. מארץ הכנעני שנתתי לאברהם הוא : חמשת סרני פלשתים וגו'. היא סוף גמר המלך עד הים הגדול שבמערב : העזתי והאשדודי האשקלוני וגו'. ששה סרנים הוא מונה, ומתחלתן קראן חמשת, אמרר' יונתן (חולין ס ב), אידונריקי שלהם חמשה, החשובים חמשה היו, שהעוים אינו מונה מן הסרנים החשובים. ועוד יש לפרש, חמשת סרני פלשתים : העזתי, והאשדודי, האשקלוני, הגתי והעקרוני, הם חמשה, ועוד נשאר לכבוש ארץ העוים שאינם מן הפלשתים :

מצודת דוד **לכנעני תחשב.** והלא ארץ הכנעני נתתי לישראל : **והעוים.**
המה לא מפלשתים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **השיחור.** שם הנהר : **סרני.** ענין שררה : (מצודת ציון)

יד מתימן כל ארץ הכנעני ומערה אשר לצידנים עד אפקה עד גבול האמרי:

רש"י מתימן כל ארץ הכנעני. פסוק ראשון מנה מלך הדרומי מן המזרח למערב, וזה מונה את רוחב אותו המקצוע הנותר לכבוש, כמה הוא מן הדרום לצפון : מתימן כל ארץ הכנעני. מתימן זו מערה לצידונים, עד אפקה עד האמורי : (רש"י)

גה והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש מבעל גד תחת הר חרמון **עד** לבוא חמת:

רש"י והארץ הגבלי וכל הלבנון מזרח השמש. ובמלך מזרחי נשאר לכבוש במקצוע הצפון כל הלבנון, מבעל גד עד סוף המלך, וברוחב מן המזרח למערב עד לבוא חמת, זהו כל מלך הצפוני שלבוא חמת במקצוע כפונית מערבית באלה מסעי (במדבר לז ח) : (רש"י)

וַ כָּל יִשְׂרָאֵל הָרָר מִן הַלְבָּנוֹן עַד מִשְׁרָפֶת מַיִם כָּל צִידוֹנִים אֲנָכִי אֹרִישׁם
מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל רַק הַפְּלָה לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחְלָה כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ:

רפ"י **אנכי אורישם. אחרי מותך : הפלה לישראל בנחלה. וכבש לאחר**
זמן כל שבט ושבט מה שנפל בגורלו : (רפ"י)

מצודת דוד **אנכי אורישם. אחרי מותך אני אגרשם לפניכם : הפילה. הטל**
הגורל ביניהם על מה שכבר כבשו ועל מה שלא כבשו עדיין, וכל שבט
יכבוש את חלקו : **כאשר צויתך. כמו שכתוב (דברים ג כח) וצו את יהושע**
וכו' הוא ינחיל : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה זכר שכבר נגשו בני יהודה אל יהושע בגלגל כי היה המשכן
שם אז ולזה היה שם יהושע והנה באו לשם עם כלב לכבודו כי נשיא היה
עליהם ויורה על זה כי הוא לבדו דבר עם יהושע ולמדנו ממאמרו זה
ארבעים וחמש שנה מאז דבר ה' את הדבר הזה אל משה כי שבעה שנים
היה זמן כבוש הארץ כמו שזכרו רבותי ז"ל וזה כי בשנה השנית לצאת
בני ישראל מארץ מצרים נמנו ישראל כמו שנזכר בפרשת במדבר סיני
ואחר מנינם שלח משה המרגלים ולפי שמעת היות משה לפני פרע' עד
יום מותו היו ארבעים שנה כי הוא היה בן פ' בעמדו לפני פרע' הנה נשאר
מעת בא המרגלים עד יום מותו ל"ח ויותר על זה מה שנשאר מהשנה
השנית ולזה ראוי שיובן שמה שאמר בתורה שיעמדו מ' שנה על חטא
המרגלים יחסי מלת עד והוא ל"ט שנה ולזה הו' מבואר שמעת מיתת
משה רבינו ע"ה עד שאמר כלב זה המאמר היו ה' שנים וחלק מהשנה
השביעית ולפי שלא נשלם זה הכבוש עד אחר זה וזה כי אחר שכבש כלב
את חברון זכר שהארץ שקטה ממלחמה הנה זה מבואר שכבר יתכן שיהיו
ימי הכבוש שבע שנים וכבר זכרו רבותינו ז"ל שימי החלוקה היו ג"כ שבע
שנים ולא ידעתי לזה סמך שלם וידמה שכבר קבלו זה בקבלה : (רלב"ג)

זז **ועתה חלק את הארץ הזאת בנחלה לתשעת השבטים וחצי השבט**
המנשה :

מצודת דוד **ועתה חלק. רצה לומר, בתחלה חלק הארץ לתשעה חלקים**
ומחצה כמנין השבטים הנוחלים, ואחר זה הטל הגורל לדעת איזה חלק
למי : (מצודת דוד)

חח **עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם אשר נתן להם משה בעבר**
הירדן מזרחה כאשר נתן להם משה עבד יהוה :

רס"י עמו הראובני והגדי. עם חצי הראשון של מנשה, הראובני והגדי לקחו **נחלתם** : (רס"י)

מצודת דוד עמו. רצה לומר לפי שעם חצי השני משבט מנשה לקחו הראובני והגדי חלק נחלתם (ועם שלא הוזכר למעלה החצי השני משבט מנשה, עם כל זה אמר 'עמו' הואיל והזכיר חצי האחד) כאשר נתן להם משה. מוסב על לקחו נחלתם, ורצה לומר, מאז, כאשר נתן להם משה. הנחלה. ההיא לקחו אותה ונתרצו בה, ואם כן, הדבר קיים ואין לתת להם עוד בהעבר הזה : (מצודת דוד)

טו מערוער אשר על שפת נחל ארנון והעיר אשר בתוך הנחל וכל המישר מידבא עד דיבון:

רס"י מערוער אשר על שפת וגו'. מונה והולך כל ארץ עבר הירדן, ואחר כך מפרש גבול כל שבט ושבט ויתן משה למטה פלוני ופלוני : (רס"י)

מצודת ציון המישור. מקום ישר ושוה : (מצודת ציון)

ז וכל ערי סיחון מלך האמרי אשר מלך בחשבון עד גבול בני עמון: **זא** והגלעד וגבול הגשורי והמעכתי וכל הר חרמון וכל הבשן עד סלכה: (פ) **זב** כל ממלכות עוג בבשן אשר מלך בעשתרות ובאדרעי הוא נשאר מיתר הרפאים ויכם משה וירשם:

רס"י מיתר הרפאים. שהרג כדלעומר והמלכים אשר אתו, כמה שנאמר (בראשית יד ה) : ויכו את רפאים בעשתרות קרניים : (רס"י)

מצודת ציון וירשם. גרשם : (מצודת ציון)

זג ולא הורישו בני ישראל את הגשורי ואת המעכתי וישב גשור ומעכת בקרב ישראל עד היום הזה: **זד** רק לשבט הלוי לא נתן נחלה אשי יהוה אלהי ישראל הוא נחלתו כאשר דבר לו: (o)

מצודת דוד אשי ה'. קדשי המזבח הניתן לאחר שקרבו מתיריו על האש :

לו. למשה: (מצודת דוד)

טו וַיִּתֵּן מֹשֶׁה לְמֹטֶה בְּנֵי רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחֹתָם:

מצודת דוד למשפחותם. רצה לומר, לא נתן משה להם ביחד, לשהם עצמם יחלקו ביניהם, רק הוא בעצמו חלק לכל משפחה חלקה: (מצודת דוד)

טז וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל מֵעֲרוֹעֵר אֲשֶׁר עַל שְׂפַת נַחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַנַּחַל וְכָל הַמִּישֵׁר עַל מִדְבָּא: **יז** חֲשֹׁבוֹן וְכָל עֶרְיָה אֲשֶׁר בְּמִישֵׁר דִּיבּוֹן וּבְמֹזוֹת בַּעַל וּבֵית בַּעַל מְעוֹן: **יח** וַיְהִצֵּה וַיְקַדְּמַת וּמִפְּעֵת: **יט** וַיְקַרְיָתִים וּשְׁבָמָה וְצָרַת הַשָּׁחַר בְּהַר הָעֵמֶק:

כ רַס"י צַהר העמה. צטורא למישרא: (כס"י)

מצודת דוד בהר העמק. בההר שעמד בתוך העמק: (מצודת דוד)

כא וּבֵית פְּעוֹר וְאַשְׁדּוֹת הַפְּסָגָה וּבֵית הַיִּשְׁמוֹת: **כב** וְכָל עֶרְיָה הַמִּישֵׁר וְכָל מַמְלְכוֹת סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מֶלֶךְ בְּחֲשֹׁבוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה אֹתוֹ וְאֵת נְשֵׁיָיו מִדֵּין אֶת אֹיֵי וְאֵת רְקָם וְאֵת צוּר וְאֵת חוּר וְאֵת רַבַּע נְסִיכֵי סִיחוֹן יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:

מצודת דוד יושבי הארץ. מתושבי ארץ סיחון: (מצודת דוד)

מצודת ציון נסיכי. ענין שררה: (מצודת ציון)

כג וְאֵת בַּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסִם הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחָרֵב אֶל חַלְלֵיהֶם:

מצודת דוד אל חלליהם. עם שאר החללים ודומה להם, ולא היה יכול להציל עצמו בקסמיו: (מצודת דוד)

כד וַיְהִי גְבוּל בְּנֵי רְאוּבֵן הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי רְאוּבֵן לְמִשְׁפְּחֹתָם הָעָרִים וְחִצְרֵיהֶן: (פ)

מצודת דוד וגבול. רצה לומר, גם גבול הירדן, והם הערים הסמוכים לירדן, גם המה לגבול ראובן יחשבו: **למשפחותם**. הנחלק לכל משפחה חלק לבד: (מצודת דוד)

מצודת ציון וחצריהן. עיירות פרוזות מבלי חומה, העומדים סביב עיר חומה: (מצודת ציון)

כד ויתן משה למטה גד לבני גד למשפחתם: **כנה** ויהי להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון עד ערוער אשר על פני רבה:

רס"י וחצי ארץ בני עמון. חצי מה שכבשו מארץ בני עמון ומסיחון: (רס"י)

כז ומחשבון עד רמת המצפה ובטנים וממחנים עד גבול לדבר: **כח** ובעמק בית הרם ובית נמרה וסכות וצפון יתר ממלכות סיחון מלך חשבון הירדן וגבל עד קצה ים פנרת עבר הירדן מזרחה:

רס"י הירדן וגבל. ירדנא ותחומיה, הערים על שפתו: (רס"י)

כח זאת נחלת בני גד למשפחתם הערים וחצריהם:

רס"י הערים וחצריהם. הערים המוקפות חומה: וחצריהם. ערי הפרזי כלל חומה: (רס"י)

כט ויתן משה לחצי שבט מנשה ויהי לחצי מטה בני מנשה למשפחתם: **לז** ויהי גבולם ממחנים כל הבשן כל ממלכות עוג מלך הבשן וכל חות יאיר אשר בבשן ששים עיר:

מצודת ציון חות יאיר. תרגומו: כפרני יאיר: (מצודת ציון)

לא וחצי הגלעד ועשתרות ואדרעי ערי ממלכות עוג בבשן לבני מכיר

בן מְנַשֶּׁה לְחָצִי בְּנֵי מְכִיר לְמִשְׁפַּחֹתָם:

מצודת דוד לבני מכיר. חצי הגלעד וכו' נתן לבני מכיר, לא לכולם, כי אם לחצי בני מכיר: (מצודת דוד)

לב אלה אשר נחל משה בערבות מואב מעבר לירדן יריחו מזרחה: (o)

מצודת דוד אלה אשר נחל. אלה השבטים אשר הנחילם משה: (מצודת דוד)

לבג ולשבט הלוי לא נתן משה נחלה יהוה אלהי ישראל הוא נחלתם כאשר דבר להם:

מצודת דוד ה' אלהי וכו'. רצה לומר מותר אשי ה' הוא נחלתם: (מצודת דוד)

יהושע פרק-יד

א ואלה אשר נחלו בני ישראל בארץ כנען אשר נחלו אותם אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי אבות המטות לבני ישראל: (פ)

כ"י אָסַר נחלו אותם. אָסַר הנחילו אותם: (כ"י)

מצודת דוד ואלה. רצה לומר, אלה הערים האמורים בסוף הענין: (מצודת דוד)

מצודת ציון המטות. השבטים: (מצודת ציון)

ב בגורל נחלתם כאשר צוה יהוה ביד משה לתשעת המטות וחצי המטה:

מצודת דוד בגורל נחלתם. בגורל חלק להם נחלתם: (מצודת דוד)

ג כִּי נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלַת שְׁנֵי הַמִּטּוֹת וַחֲצֵי הַמֵּטָה מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְלְלוֹאִים
לֹא נָתַן נַחֲלָה בְּתוֹכָם:

מצודת דוד כי נתן משה. יבאר מדוע חלק יהושע נחלה לתשעת המטות וחצי, ואמר עם כי משה נתן לשני המטות וחצי, וללויים לא נתן נחלה, כי אין לתת להם כאשר צוה ה', ולא נשארו אם כן ראויים לנחלה כי אם שמונת המטות וחצי, עם כל זה הוכרח יהושע לחלק נחלה לתשעת המטות וחצי: (מצודת דוד)

ד כִּי הָיוּ בְּנֵי יוֹסֵף שְׁנֵי מִטּוֹת מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם וְלֹא נָתַנוּ חֵלֶק לְלוֹאִים
בְּאֶרֶץ כִּי אִם עָרִים לְשִׁבְתָּם וּמִקְנֵיהֶם לְמִקְנֵיהֶם וְלִקְנִיָּהֶם:

רס"י כי היו בני יוסף שני מטות. תחת שבט לוי: (רס"י)

מצודת דוד כי היו. רצה לומר, לפי שבני יוסף נחלקו לשתי מטות, והיו אם כן תשעה וחצי לבד הלויים, אבל ללויים לא נתנו נחלה לא משה ולא יהושע: לשבת. רצה לומר, לבד לדור בהם, ולא להיות שלהם לגמרי: (מצודת דוד)

מצודת ציון ומגרשיהם. הם הבנינים הסמוכים להעיר, מחוץ לחומה, וכאלו נגרשו ממנה: למקניהם. הם בהמות גסות: ולקנינם. הם בהמות דקות: (מצודת ציון)

ה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה כִּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲלִקוּ אֶת הָאָרֶץ:
(פ)

מצודת דוד כאשר צוה ה'. שלא לתת נחלה ללויים: ויחלקו. ביניהם חלקו ולא נתנו ממנה ללויים: (מצודת דוד)

ו וַיִּגְשׁוּ בְּנֵי יְהוּדָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָל וַיֹּאמֶר אֲלֵיוּ כָּלֵב בֶּן יִפְנֵה הַקְּנִזִּי
אֶתְּהָ וַיְדַעַתְּ אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים עַל
אֲדוֹתַי וְעַל אֲדוֹתֶיךָ אֲדוֹתֶיךָ בְּקִדְשׁ בְּרַנֵּעַ:

מצודת דוד ויגשו בני יהודה. לעזור לכלב בשאלת בקשתו: **על אודותי וכו'.** שנחיה ונבוא אל הארץ ולא נמות במדבר: (מצודת דוד)

מצודת ציון אודותי. תרגומו: עסק דילי, וכן (ירמיהו ג ח) על כל אודות: (מצודת ציון)

זז בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד יהוה אתי מקדש ברנע לרגל את הארץ ואשב אתו דבר כאשר עם לבבי:

רפ"י כאשר עם לבבי. ולא כאשר עם פי, שהמרגלים היו בענה אחת, וירא כלב לומר להם שלא יאמר כמותם, וכשבא, הכחיקם, וזהו שנאמר שם (במדבר יד כד): עקב היתה רוח אחרת עמו, שהיה לומר להם אחד צפה ואחד בלב: (רפ"י)

מצודת דוד עם לבבי. כי בפיו היה בעצה אחת עם יתר המרגלים, כי פחד מהם, ובבואו לפני משה כחש אותם: (מצודת דוד)

זח ואחי אשר עלו עמי המסיו את לב העם ואנכי מלאתי אחרי יהוה אלהי:

מצודת דוד ואחי. המרגלים כולם המסו לב העם: **מלאתי.** השלמתי להחזיק דבר ה': (מצודת דוד)

מצודת ציון המסיו. מלשון המסה: **מלאתי.** ענין השלמה וגמר: (מצודת ציון)

טז וישבע משה ביום ההוא לאמר אם לא הארץ אשר דרכה רגליך בה לה תהיה לנחלה ולבניך עד עולם כי מלאת אחרי יהוה אלהי:

מצודת דוד אם לא. הוא ענין לשון שבועה, כאלו אמר אם לא יהיה הדבר הזה אזי יהיה עונשו כך וכך, וגזם ולא אמר, וכן (איוב א יא) אם לא על פניך יברכך: **אשר דרכה רגלך בה.** זה חברון, שנאמר (במדבר יג כב) ויבא עד חברון, וכלב לבד בא לחברון: (מצודת דוד)

מצודת ציון דרכה. צעדה, והוא מלשון דרך: (מצודת ציון)

ז וְעַתָּה הִנֵּה הִחִיָּה יְהוָה אֹתִי כַאֲשֶׁר דִּבֶּר זֶה אַרְבָּעִים וְחֲמֵשׁ שָׁנָה
מֵאֵז דִּבֶּר יְהוָה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֶל מֹשֶׁה אֲשֶׁר הִלֵּךְ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר
וְעַתָּה הִנֵּה אֲנִכִּי הַיּוֹם בֵּן חֲמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה: (פפפ)

רפ"י זה ארבעים וחמש שנה. למדנו ששה זכיבוס הארץ שבע שנים,
שהרי בשנה השנית שלח משה המרגלים, נשאלו שלשים ושמונה שהלכו
במדבר, ושבע שכבשו, הרי ארבעים וחמש : (רפ"י)

מצודת דוד אשר הלך וכו'. במשך השנים האלו: (מצודת דוד)

יא עוֹדֵנִי הַיּוֹם חֲזַק כַּאֲשֶׁר בִּיּוֹם שָׁלַח אֹתִי מֹשֶׁה כִּלְחֵי אֶז וּכְלְחֵי עֵתָה
לְמַלְחָמָה וְלַצָּאת וְלַבּוֹא:

מצודת דוד עודני היום חזק. לפי שבא לשאול את חברון, חשש פן ישיב
יהושע לאמר הלא זקנת ותש כחד, ואיך תכבוש את חברון, לזה אמר
עודני חזק כמאז: ככחי אז. כמו הכח שהיה בי אז, כזה הכח בי היום, הן
להלחם בעצמי, הן לצאת ולבוא לפני העם להורותם תכסיסי המלחמה:
(מצודת דוד)

יב וְעַתָּה תָּנָה לִּי אֶת הָהָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בִּיּוֹם הַהוּא כִּי אֶתָּה
שָׁמַעְתָּ בִּיּוֹם הַהוּא כִּי עֲנֻקִים שָׁם וְעָרִים גְּדֹלוֹת בְּצָרוֹת אוֹלֵי יְהוָה אֹתִי
וְהוֹרְשֵׁתִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

מצודת דוד ההר הזה. זה חברון: ביום ההוא. אשר הלכנו לתור את
הארץ: כי ענקים שם. ומי יעצר כח להלחם בס: אולי ה' אותי. אולי יהיה
ה' עמי, לכבשם ולגרשם, כאשר דבר לתת לי: (מצודת דוד)

מצודת ציון בצורות. חזקות, והוא מלשון צור: אותי. עמי, אף כי הוא
בחול"ם, וכן (יחזקאל ב א) ואדבר אותך: והורשתיים. וגרשתיים: (מצודת
ציון)

יג וַיְבָרְכֵהוּ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּתֵּן אֶת חֲבֵרוֹן לְכָלֵב בֶּן יִפְנֵה לְנַחֲלָה:

מצודת דוד ויברכהו. שיצלח בהלחמו בס: את חברון. שדה העיר וחצריה,

אבל העיר עצמה היתה עיר מקלט, והיא ומגרשיה היו לכהנים כמו שכתוב למטה (פסוק יד) (יד) על כן. רצה לומר, לא באה לו בחלקו וגורלו בתוך בני משפחתו ושבתו, כי אם בעבור זה באה לחלקו, חוזר ומפרש יען אשר מלא וכו': (מצודת דוד)

יד על כן היתה חֲבֵרוֹן לְכָל־בֶּן יִפְנֶה הַקְּנִזִי לְנַחֲלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יַעֲן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרָיִהוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

מצודת ציון יען. בעבור : (מצודת ציון)

טו וְשֵׁם חֲבֵרוֹן לְפָנִים קָרִית אַרְבַּע הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעִנְקֵיהֶם הוּא וְהָאָרֶץ שְׁקֵטָה מִמְּלַחְמָה: (פ)

כ"י האדם הגדול בענקים הוא. אזיהם של אחימן שסי ותלמי, ארבע היה שמו. דבר אחר : על שם האב ושלשה בנים, שכן קורא אותם (שם יג כב) : ילידי הענק : והארץ שקטה ממלחמה. מוסב לענין הראשון, לאחר שבע שכבשו סביבותיהם, נכנעו האמוריים ולא נאספו עוד למלחמה עליהם, לכך התחילו לעסוק בחילוק הארץ. ומדרש אגדה, האדם הגדול בענקים הוא. אזיהם אזינו, הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעים שנה שנתעכבו במדבר, בשכר שכבדו את הזקן בקרית ארבע, שאמרו לו (בראשית כג ו) : נשיא אלהים אתה בתוכנו : (כ"י)

מצודת דוד קרית ארבע. קרית איש שהיה שמו ארבע והוא היה אדם הגדול בענקים, ורצה לומר, גם למול ענקים היה נחשב לגדול וגבה הקומה : והארץ שקטה ממלחמה. כאלו אמר הנה הדבר הזה, עם שנכתב פה אחר כל המלחמות, מכל מקום נהיה הדבר בזמן המלחמה, ולאחר זה שקטה הארץ ממלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון קרית. מלשון קריה ועיר : (מצודת ציון)

א וַיְהִי הַגּוֹרֵל לְמִטָּה בְּנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם אֶל גְּבוּל אֲדוֹם מְדַבֵּר צֵן
נְגֵבָה מִקְצֵה תִימָן:

כ"י אֶל גְּבוּל אֲדוֹם. סִמוּךְ לַמַּלְכָּה אֲדוֹם : נְגֵבָה. בְּתַחֲמוֹס מַלְכָּה דְרוּמֵי שָׁל
אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל : מִקְצֵה תִימָן. בְּסוֹף כָּל הַמַּלְכָּה : (כ"י)

מצודת דוד לְמִשְׁפְּחוֹתָם. מֵה שְׁחַלְקוּ לְמִשְׁפְּחוֹתָם, כִּי יִתְכַן שְׁחַלְקוּ לְכָל
מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה חֶלֶק לְבַד, וְלֹא הָיוּ מְעוֹרְבֵימ אֱלֹהִים בְּאֱלֹהֵי : אֶל גְּבוּל
אֲדוֹם. לְנַחֲוֹל אֶצֶל גְּבוּל אֲדוֹם שְׁעֵמֶדָה בְּדְרוּמָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל : מְדַבֵּר צֵן
נְגֵבָה. רָצָה לֹמֵר, מְדַבֵּר צֵן הִיִּתָּה מִיִּצַר הַדְּרוּמִי שֶׁל יְהוּדָה, וְחוּזֵר וּמְפָרֵשׁ
מִקְצֵה תִימָן, וְרָצָה לֹמֵר, לֹא שֶׁהִיִּתָּה מְדַבֵּר צֵן כָּל אֹרֶךְ מִיִּצַר הַדְּרוּמִי,
אֲלֹא מִקְצֵה תִימָן הִיִּתָּה, וּמִמְנָה הִיָּה מִתְחִיל מִיִּצַר הַדְּרוּמִי : (מצודת דוד)

מצודת ציון גְּבוּל. מִיִּצַר וְסוֹף : (מצודת ציון)

ב וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל נְגֵב מִקְצֵה יָם הַיַּמֶּלֶח מִן הַלְּשָׁן הַפְּנֵה נְגֵבָה:

כ"י וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל. מַלְכָּה דְרוּמֵי שָׁל יְהוּדָה : מִקְצֵה יָם הַמֶּלֶח. הוּא
מִקְצֵה דְרוּמִית מְזֻרְחֵית שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאֵלֶּה מִסְעֵי (בְּמִדְבַר לַד ג) : מִן
הַלְּשׁוֹן. שָׁל יָם :

מצודת דוד גְּבוּל נְגֵב. מִיִּצַר הַדְּרוּמִי מִמְזֻרְחַ כְּלָפֵי הַמְעָרֵב : מִקְצֵה יָם
הַמֶּלֶח. אֲשֶׁר עֵמֶד בְּמְזֻרְחוֹ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּמִשָּׁם הִתְחִיל מְדַבֵּר צֵן : מִן
הַלְּשׁוֹן. שֶׁל הַיָּם הַהוּא : (מצודת דוד)

מצודת ציון הַלְּשׁוֹן. רֹאשׁ הַיָּם הַמְשׁוּךְ כְּלְשׁוֹן : (מצודת ציון)

ג וַיֵּצֵא אֶל מִנְגֵב לְמַעְלָה עֲקֵרָבִים וְעֵבֶר צָנָה וְעָלָה מִנְגֵב לְקִדְשׁ בְּרִנֵּעַ
וְעֵבֶר חֲצָרוֹן וְעָלָה אֲדָרָה וְנָסַב הַקְּרָקָעָה:

כ"י וַיֵּצֵא אֶל מִנְגֵב לְמַעְלָה עֲקֵרָבִים. וְהִינוּ אוֹמֵר וַיֵּצֵא וְנָסַב וְתֵאֵר, אֲלֹא
בְּמִקְוֵה שְׁחוּט שֶׁל גְּבוּל בּוֹלֵט אֶל הַחוּץ אוֹ כּוֹנֵם לְכָל פְּנֵים שְׁאִינוֹ הוֹלֵךְ

מכוון, וכאן הוא בולט אל החוץ ובא מנגב למעלה עקרבים בדרום של מעלה עקרבים, נמלא שמעלה עקרבים לפניו מן החוט, ועבר ובא לו אל המערב : אנה. לכן, וכל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה : ועלה. כל מה שהוא עולה מן המזרח, לכד ירושלים הוא עולה, ומירושלים והלאה הוא יורד. כאן למדנו שירושלים גבוהה מכל ארץ ישראל. וירושלים אינה נזכרת במלך זה, שצמלר לפונת של יהודה היתה, כמו שאמור בענין : ועלה מנגב לקדש ברנע. החוט הולך לדרומה של קדש ברנע, נמלאת קדש לפניו מן החוט : ועבר חרונ. לכד המערב הוא מונה והולך, עד והיו תלאתיו הימה : (רש"י)

מצודת דוד ויצא. הגבול ההוא יצא כלפי חוץ להתרחב יותר, ובא אל המקום שהיתה מנגב למעלה עקרבים, אם כן, היתה מעלה עקרבים לפניו מן הגבול וליהודה תחשב (כל מקום שנאמר 'ויצא', רצה לומר, חוט המיצר יצא כלפי חוץ ונתרחב הנחלה ההיא וברוחב ההיא הלכה משם והלאה. וכל מקום שנאמר 'ונסבי' או 'ותאר', רצה לומר, חוט המיצר סיבב רק המקום ההוא ואחרי זה חזר חוט המיצר לרוחב הראשון, או כשכלה הפאה האחת ומסבב לפאה אחרת. וכל מקום שנאמר 'תוצאות', או רצה לומר שם כלה הגבול לגמרי, או רצה לומר, שם כלה ויצא רוחב הראשון, כי משם והלאה נתקצר הנחלה, וכאשר יראה בצורה) ועבר צנה. משם עבר הגבול לצין, כי הה"א בסופה עומדת במקום למ"ד בתחלה (כל מקום שנאמר 'ועבר', רצה לומר, במקום ישר ושוה. וכל מקום שנאמר 'ועלה', רצה לומר שעלה במעלה הר. וכל מקום שנאמר 'וירד', רצה לומר, שירד במורד הר) מנגב לקדש ברנע. והיתה אם כן מנחלת בני יהודה : (מצודת דוד)

יד ועבר עצמונה ויצא נחל מצרים (והיה) והיו תוצאות הגבול ימה זה
יהיה לכם גבול נגב:

רש"י תלמות. סופו של מלך אל הים הגדול, שהוא מלך מערבי לכל ארץ ישראל. נמלא גבול יהודה מחזיק כל ארכה של ארץ ישראל מן המזרח למערב, ועומד בדרומה של ארץ ישראל : (רש"י)

מצודת דוד תוצאות הגבול. סוף הגבול כלה אל הים הגדול, נמצא החזיק גבול יהודה כל אורך ארץ ישראל מן המזרח למערב : זה יהיה לכם. רצה לומר, זה הגבול יהיה לכל ישראל גבול הנגב מן המזרח למערב, כאמור : (מצודת דוד)

וַיִּגְבֹּל קִדְמָה יָם הַמֶּלַח עַד קִצָּה הַיַּרְדֵּן וַיִּגְבֹּל לְפָאת צְפוֹנָה מִלְּשׁוֹן הַיָּם
מִקִּצָּה הַיַּרְדֵּן:

רס"י וגבול קדמה. חוט המתוח למזרח מזרחי של יהודה : ים המלח. שהוא מקצוע דרומית מזרחית לארץ, צאלה מסעי (קס) : עד קצה הירדן. רחבו של גבול יהודה אינו אלא כנגד ים המלח, עד מקום שהירדן נופל בים המלח, שהירדן אף הוא במזרח של ארץ כנען, כמו שנאמר צאלה מסעי במזרחי (קס לז יז) : וירד הגבול הירדנה, והיו תולדותיו ים המלח, שהוא במקצוע : וגבול לפאת צפונה. חוט מזרחי המתוח למזרח לפון מן המזרח למערב, מלשון ים המלח, ממקום שהירדן נופל בו שאמרנו ששם כלה רוחב גבול מזרחי ועלה לכד המערב בית חגלה, ועבר החוט מצפון לבית הערבה, נמצא בית הערבה בתוך גבול יהודה לפניו מן החוט

מצודת דוד וגבול קדמה. מדרום כלפי הצפון : ים המלח. כל אורך הים היה הגבול, וברוחב כל נחלתו : עד קצה הירדן. קצהו הדרומי הנופל בים (אולם משם הלך הירדן בפאת הדרומי כלפי המערב ונפל בים הגדול, כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בכורות נה א), ובזה ניחא מה שכתוב (בראשית יג יא) : ויסע לוט מקדם, כי פנה למערב, לככר הירדן שכלפי המערב, וניחא מה שכתוב (בראשית נ י) : ויבאו כו' אשר בעבר הירדן, ורצה לומר, בעבר הירדן שכלפי המערב, כי לא היה צורך להם ללכת בדרך עבר הירדן המזרחי) וגבול לפאת צפונה. מן המזרח כלפי המערב : מלשון הים. הפונה צפונה, והוא מקצה הירדן הפונה לדרום : (מצודת דוד)

מצודת ציון לפאת. לצד רוח : (מצודת ציון)

וַיִּגְבֹּל הַגְּבוּל בֵּית חֲגָלָה וְעָבַר מִצְפוֹן לְבֵית הָעֶרְבָה וְעָלָה הַגְּבוּל
אֶבֶן בְּהַן בֶּן רְאוּבֵן:

רס"י ועלה הגבול וגו' אבן בהן. כל מה שהולך עד ירושלים הוא עולה :

מצודת דוד בית חגלה. רצה לומר, מצפונה, כמוזכר בגבולי בנימין : מצפון

וכו'. אם כן, בית הערבה היתה לפניו מן המיצר וליהודה תחשב (ואף כי בית הערבה נמנית היא בנחלת בנימין, צריך לומר שנים היו בשם אחד, והיה לאחת שם לווי להבדיל ביניהן, ולא הוזכר במקרא, וכמו כן צריך לומר בכל מקום שזכר פעמים ושלוש שם מקום אחד, הן בנחלת שבט אחד הן בנחלת שני שבטים) (ז) מעמק עכור. כי מאבן בהן בן ראובן בא הגבול לעמק עכור, עם שלא נזכר ומעצמו יובן: **וצפונה פונה.** כשבא הגבול מול הגלגל היה חוט המיצר מרחיב ויוצא לצד צפון אל הגלגל, אשר היא נוכח מעלה אדומים, אשר המעלה ההיא עומדת בדרום הנחל, והגבול הלך מהגלגל נכחו אל מעלה אדומים, והנחל היה מן החוט המיצר ולחוץ שלא בגבול יהודה: **ועבר הגבול.** ממעלה אדומים: **והיו תוצאותיו וכו'.** בצפון עין רוגל היה סוף הגבול בזה הרוחב, ומשם והלאה נכנס חוט המיצר לפניו ונתקצר הנחלה: (מצודת דוד)

מצודת ציון **אבן בוהן.** הוא שם מקום: **בן ראובן.** עיר איש ששמו ראובן, וכן (ירמיהו מח מה) מבין סיחון: (מצודת ציון)

ז ועלה הגבול דברה מעמק עכור וצפונה פנה אל הגלגל אשר נכח למעלה אדמים אשר מנגב לנחל ועבר הגבול אל מי עין שמש והיו תצאתיו אל עין רגל:

רס"י ועלה הגבול דצירה מעמק עכור. שהיה עמק עכור בין אבן צהן לדציר: **וצפונה פונה אל הגלגל.** וכשמגיע כנגד הגלגל, מרחיב הגבול ויורא חוט המזרז לכל הצפון אל הגלגל, אשר הוא נוכח מעלה אדומים אשר המעלה בדרום הנחל, נמצא הנחל חוץ מן החוט שלא בגבול יהודה: **מנגב לנחל.** עמק ומדרון היה בלח מים: **אל עין רוגל.** מעין הכובסים, תרגם יונתן: **עין קררא,** וקורא את הכובס רוגל, על שם שזועט את בגדי האמר ברגליו, **פולוס בלע"ז:** (רס"י)

מצודת ציון **נוכח.** נגד: (מצודת ציון)

ז ועלה הגבול גי בן הנם אל כתר היבויסי מנגב היא ירושלים ועלה הגבול אל ראש ההר אשר על פני גי הנם ימה אשר בקצה עמק רפאים צפנה:

רס"י ועלה וגו' גי בן הנם. עודנו עולה מעט עד עין עיטס, ומס

והללֵה הוּא יוֹרֵד, וְזֶהוּ שְׁאִמְרוּ רְבוּתֵינוּ ז"ל בְּשָׁחִיטַת קִדְשִׁים (זבחים נד ב)
סְבוּר לְמִזְבְּנֵיהוּ צַעֲיֵן עֵיטָם שְׁהוּא גְבוּה מִירוּשָׁלַיִם מֵעַט : אֵל כְּתָף הַיְבוּסִי
מִנְגַב. נִמְלֶאֶת יְרוּשָׁלַיִם חוּץ מִן הַחוּט וְאִינֵה בְּגִבּוֹל יְהוּדָה אֵלֶּה בְּגִבּוֹל בְּנֵימִין
שְׁהוּא בְּצַפּוֹנו שָׁל יְהוּדָה : (רש"י)

מצודת דוד **ועלה הגבול.** מעין רוגל נכנס הגבול לפנים, לצד הדרום, ועלה
במעלה ההר לגי בן הנם, אשר עמדה מצד ירושלים בדרומה (וירושלים
עצמה היתה מנחלת בנימן אבל רצועה היתה יוצאת מנחלת יהודה ובאה
בירושלים זבחים נד ב). ואמר לשון ועלה כי ירושלים היתה גבוהה מכל
ארץ ישראל, זולת עין עיטם: **היא ירושלים.** על היבוסי יאמר: **ועלה
הגבול אל ראש ההר.** עודנו עולה עד מעין מי נפתוח, והוא עין עיטם
הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה (זבחים נד ב) ימה. ההר היה
במערבה של גי בן הנם ובקצה הצפוני של עמק רפאים, נמצא העמק היה
מגבול יהודה: (מצודת דוד)

רלב"ג **ועלה הגבול גי בן הנם אל כתף היבוסי מנגב היא ירושלים.** ידמה
מזה המקום שירושלים לא נתחלקה לשבטים ואולם מה שאמר אחר זה
ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישו וישב היבוסי את
בני יהודה בירושלים יורה שירושלים היתה מנחלת בני יהודה כי לא אמר
לא יכלו בני ישראל להורישם אך אמר לא יכלו בני יהודה להורישם,
וממה שאמר בנחלת בנימין במנין עריהם אשר נפלו להם בנחלה וצלע
האלף והיבוסי היא ירושלים ידמה כי ירושלים היתה מנחלת בני בנימין
ולזה נפלה המחלוקת אם נתחלקה ירושלים לשבטים אם לא, כבר יפול
ספק במה שנזכר בכאן מנחלת בני יהודה שאחר כך נתנו קצת מעריהם
למטה שמעון וזכר הסבה בזה כי היה חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני
שמעון בתוך נחלתם איך יתכן והנה היתה זאת החלוקה כלה בגורל על
פי ה' האם נעלם ממנו דבר עד שינתן בתחלה לשבט יהודה יותר מהראוי
ואחר כך כשרא' שלא הספיק הוכרח לתת לשבט שמעון מנחלת בני יהודה
הנה זה לא יתכן שידומי בזה האופן ואנחנו נאמר בהיתר זה הספק כי
תוך גבולות נחלת בני יהודה שהיו מכוונים מאת הש"י היו מן הערים
יותר מן הראוי להם ולא נפלו כל הערים ההם לבני יהודה אך נמנו מפני
היותם כלם בתוך גבולותיהם ואחר זה ביאר מה שהיה מאלו הערים
לשבט שמעון ובזה נתקיים מה שאמר בתורה אחלקם ביעקב ואפיצם
בישראל כמו שבארנו שם : (רלב"ג)

טו **וְתָאֵר הַגְּבוּל מִרֹאשׁ הַהָר אֶל מַעֲיַן מִי נִפְתּוּחַ וְיֵצֵא אֶל עַרְי הַר
עֶפְרוֹן וְתָאֵר הַגְּבוּל בְּעֵלָה הִיא קְרִית יַעֲרִים:**

רש"י **ותאר.** לשון ונסב צעוגל, כמו (ישעיהו מד יג) : **וזמחוגה יתארהו,**

ויונתן תרגם את כלם 'ויסחר': וילא אל ערי הר עפרון. החוט יולא לאל
הלפון, והגבול הרחיב עד ערי הר עפרון: ותאר הגבול בעלה. אין זה לאל
המערב, אלא הכליטה לאל כפון: (רס"י)

מצודת דוד ויצא אל ערי הר עפרון. רצה לומר, בעבר הצפוני, והיו משל
יהודה: (מצודת דוד)

מצודת ציון ותאר. ענין הקפה וסבוב, כמו (ישעיהו מד יג) ובמחוגה
יתארהו: (מצודת ציון)

וְנָסַב הַגְּבוּל מִבְּעֵלָה יָמָּה אֶל הַר שְׁעִיר וְעָבַר אֶל כְּתָף הַר יַעֲרִים
מִצְפוֹנָה הִיא כְּסֻלּוֹן וַיֵּרֶד בֵּית שֶׁמֶשׁ וְעָבַר תְּמָנָה:

רס"י ונסב הגבול מצעלה ימה. עכשיו חוזר למנינו הראשון, מן המזרח
למערב: אל כתף הר יערים מצפונה. שהיה החוט בצפונה של הר יערים,
נמלא הר יערים בתוך גבול יהודה לפניו מן החוט: (רס"י)

מצודת דוד ימה. כלפי המערב: מצפונה. נמצא הר יערים, היא כסלון,
לפנים מן הגבול, ומשל יהודה היתה: (מצודת דוד)

וַיָּצֵא הַגְּבוּל אֶל כְּתָף עֶקְרוֹן צְפוֹנָה וְתָאֵר הַגְּבוּל שְׁכֵרוֹנָה וְעָבַר הַר
הַבְּעֵלָה וַיָּצֵא יַבְנָאֵל וְהָיוּ תְּצִאוֹת הַגְּבוּל יָמָּה:

רס"י והיו תלאות הגבול. סוף המלך: ימה. אל ים הגדול שהוא מלך
מערבי: (רס"י)

מצודת דוד צפונה. והיה עקרון לפניו מן הגבול: תוצאות. סוף הגבול כלה
אל הים הגדול: (מצודת דוד)

וַיָּבֹא וַיְגָבֹל יָם הַיָּמָה הַגָּדוֹל וַיְגָבֹל זֶה גְבוּל בְּנֵי יְהוּדָה סְבִיב
לְמִשְׁפַּחְתָּם:

מצודת דוד וגבול ים. גבול המערבי, מן הצפון אל הדרום: הימה הגדול.
הים הגדול היה לגבול: וגבול. רצה לומר, איי הים יחשבו גם הם לגבול

יהודה, ונחלתו היו: **סביב למשפחותם**. רצה לומר, המסבב נחלת כל משפחותם: (מצודת דוד)

יג וּלְכָל־בֶּן יִפְנֶה נָתַן חֶלֶק בְּתוֹךְ בְּנֵי יְהוּדָה אֶל פִּי יְהוָה לִיהוֹשֻׁעַ אֶת קָרִית אַרְבַּע אָבִי הָעֵנָק הִיא חֶבְרוֹן:

רס"י אל פי ה' ליהושע. כמה שאמר הקדוש צרוך הוא ליהושע: (רס"י)

מצודת דוד אל פי ה'. רצה לומר, לא מעצמו נתנו יהושע לכלב, כי אם על פי ה': **אבי הענק**. רצה לומר, ארבע היה אבי הענק, רצה לומר הגדול שבענקים: (מצודת דוד)

יד וַיִּרַשׁ מִשֵּׁם כָּל־בֶּן אֶת שְׁלוֹשָׁה בְּנֵי הָעֵנָק אֶת שְׁשִׁי וְאֶת אַחִימָן וְאֶת תְּלָמִי יְלִידֵי הָעֵנָק:

רס"י וירש משם כלב. לאחר מיתת יהושע, כי עדיין בימי יהושע לא נלכדה חברון, כמה שאמר בספר שופטים (א כ), ולא נכתבה כאן אלא מפני החלוקה: (רס"י)

טו וַיַּעַל מִשֵּׁם אֶל יוֹשִׁבֵי דְבַר וְשֵׁם דְּבַר לְפָנִים קָרִית סֹפָר:

רס"י קרית ספר. רבותינו אמרו (תמורה טז א) אלו הלכות שנסתכחו בימי אבנן של משה שהחזיר עתניאל בן קנז מפלפולו: (רס"י)

טז וַיֹּאמֶר כָּל־בֶּן אֲשֶׁר יָכָה אֶת קָרִית סֹפָר וּלְכָדָה וְנָתַתִּי לוֹ אֶת עֵכֶסָה בְּתִי לְאִשָּׁה: **יז** וַיִּלְכְּדָה עֵתְנִיאל בֶּן קִנְז אֶחָי כָּל־בֶּן וַיִּתֵּן לוֹ אֶת עֵכֶסָה בְּתוֹ לְאִשָּׁה:

רס"י אחי כלב. מאמו: (רס"י)

יח וַיְהִי בְּבֹאָהּ וַתְּסִיתָהּ לְשֹׂאֵל מֵאֵת אָבִיהָ שָׂדֶה וַתְּצַנַּח מֵעַל הַחֲמוֹר

וַיֹּאמֶר לָהּ וְלִבָּהּ לָהּ מֶה לָּהּ:

רַס"י ותלנה. ואתרכינת, הטתה עכמה ליפול צרגליו : (רס"י)

מצודת דוד **בבואה**. בבית בעלה : **ותסיתהו**. הסיתה את בעלה ופתתה אותו לתת לה רשות שתשאל היא שדה מאביה : **ותצנח מעל החמור**. הפילה עצמה מעל החמור לנפול בארץ : **מה לך**. מה נחסר לך אשר תרצי לשאול עליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותצנח**. ענין נעיצה, כמו (שופטים ד כא) ותצנח בארץ, ורצונו לומר הפילה עצמה בכח וכאלו ננעצה בארץ : (מצודת ציון)

יט ותאמר תנה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים ויתן לה את גלת עליות ואת גלת תחתיות: (פ)

רַס"י תנה לי ברכה. פרנסה : ארץ הנגב. חרבה, כמו (צרחות ח יג) : חרבו פני האדמה, ומתרגם : נגיבו, שייקא בלע"ז, בית מנוגב מכל טוב, אדם שאין בו אלא תורה : נתתני. נתת לי, כמו (שם לו ד) : דברו לשלום, דבר אליו ; (ירמיהו י כ) : בני ילאוני, ילאו ממני ; (מלכים א יט כא) : ובשלם, בשל להם : גלות. מעינות : (רס"י)

מצודת דוד **כי ארץ הנגב נתתני**. חלקת השדה אשר נתת לי מאז, היא ארץ גובה, מבלי מעיני מים : **ונתתה לי**. לזה אשאל אשר נתת לי חלקת שדה ובה מעין מים : **את גלות**. נתת לה שדה עם מעין ממעל ועם מעין מתחת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ברכה**. מתנה ומנחה, כמו (בראשית לג יא) קח נא את ברכתי : **הנגב**. ענין יובש, כמו (ישעיהו כא א) כסופות בנגב : **נתתני**. נתת לי : **גלות**. מעין, כמו (שיר השירים ד יב) גל נעול, ונקרא כן על שם סבובו וגלגולו : **את**. עם : **עליות**. מלשון עליון : (מצודת ציון)

כז זאת נחלת מטה בני יהודה למשפחתם:

מצודת דוד **למשפחותם**. הנחלק לכל משפחה לבד : (מצודת דוד)

כא וַיְהִי הָעָרִים מִקְצֵה לְמִטָּה בְּנֵי יְהוּדָה אֶל גְּבוּל אֲדוּם בְּנִגְבָּה
קִבְצָאֵל יְעָדָר יִגְוֹר:

כ"י ויהיו הערים מקצה למטה בני יהודה. בגבול מטה יהודה, הוא
שאמרו רבותינו (גיטין ז א) : לא מנה יהושע אלא עיירות העומדות על
הגבולים : (כ"י)

מצודת דוד מקצה. העומדים מקצה נחלת יהודה אצל גבול אדום, בדרומה
של יהודה : (מצודת דוד)

כב וְקִינָה וְדִימוֹנָה וְעַדְעָדָה: **כג** וְקָדָשׁ וְחִצּוֹר וַיִּתְּנֶן: **כד** זִיף וְטָלָם
וּבְעֵלוֹת: **כה** וְחִצּוֹר חֲדַתָּה וְקָרִיזוֹת חֲצָרוֹן הֵיא חִצּוֹר:

מצודת דוד וחצור וכו'. ארבע עיירות במקרא זה: חצור א', חדתה ב',
קריזות ג', חצרון היא חצור האמור בתחלת המקרא, ולא זהו חצור האמור בתחלת המקרא,
ולא זהו האמור במקרא שלפני פניו (פסוק כג) (לב) עשרים ותשע.
ובפרטן תמצא ל"ח, וזהו לפי שתשעה מהן לא נשארו לבני יהודה, כי בני
שמעון לקחום מחבל יהודה ונזכרות הנה בנחלת בני שמעון, והם: באר
שבע, ומולדה, חצר שועל, ועצם ואלתולד, וחרמה, וצקלג, ועין, ורמון:
וחצריהן. ומלבד חצריהן: (מצודת דוד)

כז אָמֶם וְשָׁמַע וּמִזְלָדָה: **כח** וְחִצּוֹר גְּדָה וְחֶשְׁמוֹן וּבֵית פֶּלֶט: **כט** וְחִצּוֹר
שׁוּעַל וּבְאָר שֶׁבַע וּבְזִיזוֹתָיָה: **ל** בְּעֵלָה וְעֵיִים וְעָצָם: **לא** וְאֶלְתוֹלֵד
וְכִסִּיל וְחֶרְמָה: **לב** וְצִקְלָג וּמִדְּמָנָה וְסוֹסָנָה: **לג** וּלְבָאוֹת וְשִׁלְחִים וְעֵין
וְרִמּוֹן כָּל עָרִים עָשָׂרִים וְתִשְׁעַת וְחִצְרֵיהֶן: (o)

כ"י כל ערים עשרים ותשע. ובפרטן אתה מואל שלשים ושמונה, אלא
אלה היתרות נטלו בני שמעון מחבל בני יהודה, ונזכרות הם בנחלת שמעון
באר שבע ומולדה חצר שועל ועצם ואלתולד וחרמה וצקלג ועין ורמון,
הרי תשע היתרות המנויות כאן : (כ"י)

לד בְּשִׁפְלָה אֲשֶׁתְּאֹזֶל וְצָרְעָה וְאַשְׁנָה: **לה** וְזִנּוּחַ וְעֵין גְּנִים תַּפּוּחַ
וְהַעֵינָם: **לה** יֶרְמוֹת וְעַדְלָם שׁוֹכָה וְעַזְקָה: **לו** וְשַׁעֲרִים וְעַדִּיתִים
וְהַגְּדָרָה וְגִדְרֵתִים עָרִים אַרְבַּע עָשָׂרָה וְחִצְרֵיהֶן:

רס"י ערים ארבע עשרה. ובפרטן חמש עשרה, אומר אני, תפוח והעינים אחד הוא, וזה פירושו תפוח והעין שלו, הוא עין תפוח האמור בנחלת מנקה : אל יוסבי עין תפוח : (רס"י)

מצודת דוד והגדרה וגדרתים. היא עיר אחת ונקראה בשתי השמות: (מצודת דוד)

לז צן וחדשה ומגדל גד:

מצודת דוד צן. וכו'. גם אלו עמדו בשפלה, אולם במחוז אחרת, ולזה מנה אלו לעצמן ואלו לעצמן, וכמו כן נאמר בכל מקום שמנה אלו לבד ואלו לבד : (מצודת דוד)

לח ודלען והמצפה ויקתאל: **לט** לכיש ובצקת ועגלון: **למ** וכבון ולחמס וכתליש: **למא** וגדרות בית דגון ונעמה ומקדה ערים שש עשרה וחסריה: (o)

מצודת דוד וגדרות בית דגון. הן שתי עיירות, האחת גדרות, והשנית בית דגון : (מצודת דוד)

למב לבנה ועתר ועשן: **למג** ויפתח ואשנה ונציב: **למד** וקעילה ואכזיב ומראשה ערים תשע וחסריה: **למה** עקרון ובנתיה וחסריה:

מצודת ציון ובנותיה. הכפרים הסמוכים אליה : (מצודת ציון)

למו מעקרון וימה פל אשר על יד אשדוד וחסריה:

מצודת דוד מעקרון וימה וכו'. מעקרון לצד המערב היה ליהודה כל הערים אשר אצל מקום אשדוד, וגם חצרי הערים ההם: (מצודת דוד)

מצודת ציון על יד. על מקום, כמו (שמואל ב יח יח) יד אבשלום : (מצודת ציון)

{מז} אֲשֶׁדוּד בְּנוֹתֶיהָ וְחֻצְרֶיהָ עֲזָה בְּנוֹתֶיהָ וְחֻצְרֶיהָ עַד נַחַל מִצְרַיִם וְהֵימָּן (הגבול) הַגְּדוֹל וְגִבּוֹל: (o)

רפ"י והים הגדול וגבול. נסין שנים שקורין אלשי"ש כלע"ז : (רפ"י)

מצודת דוד **עד נחל מצרים**. שהיה בדרומה של יהודה: **והים הגדול**. רצה לומר, ועד הים הגדול, שהיה במערבו: **וגבול**. גם גבול הים הם האיים אשר בים, אף הם לנחלת יהודה יחשבו: (מצודת דוד)

{מח} וּבָהָר שְׁמִיר וַיִּתֵּיר וְשׁוֹכָה: **{מט}** וַדָּנָה וְקָרִית סָנָה הִיא דָּבָר: **{נ}** וְעֵבֶב וְאַשְׁתָּמָה וְעֵנִים: **{נא}** וְגֶשֶׁן וְחֶלֶן וְגֵלָה עָרִים אַחַת עֶשְׂרֵה וְחֻצְרֵיהֶן: **{נב}** אָרֶב וְרוּמָה וְאַשְׁעֹן: **{נג}** (וינים) וַיְנוּם וּבֵית תַּפּוּחַ וְאַפְקָה: **{נד}** וְחֻמְטָה וְקָרִית אַרְבַּע הִיא חֲבָרוֹן וְצִיעַר עָרִים תְּשַׁע וְחֻצְרֵיהֶן: (o) **{נה}** מְעוֹן כְּרָמֶל וְזִיף וַיּוֹטָה:

מצודת דוד **וזיף**. אין זה זיף האמור למעלה (פסוק כד): (מצודת דוד)

{נו} וַיִּזְרַעְאֵל וַיִּקְדַּעַם וְזָנוּם: **{נז}** הַקִּין גִּבְעָה וְתַמְנָה עָרִים עֶשְׂרֵה וְחֻצְרֵיהֶן: **{נח}** חֶלְחוּל בֵּית צוּר וְגִדְדוֹר: **{נט}** וּמַעֲרַת וּבֵית עֲנוֹת וְאַלְתַּלְקוֹן עָרִים שֶׁשׁ וְחֻצְרֵיהֶן: **{ס}** קָרִית בַּעַל הִיא קָרִית יַעֲרִים וְהַרְבֵּה עָרִים שְׁתַּיִם וְחֻצְרֵיהֶן: (o) **{סא}** בַּמִּדְבָּר בֵּית הָעֲרָבָה מִדִּין וּסְכָכָה: **{סב}** וְהַנְּבִשָּׁן וְעִיר הַמֶּלַח וְעֵין גְּדִי עָרִים שֶׁשׁ וְחֻצְרֵיהֶן: **{סג}** וְאֵת הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֹא (יוכלו) יָכְלוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהוֹרִישָׁם וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת בְּנֵי יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (פ)

רפ"י לא יכלו בני יהודה להורישם. שנינו בספרי: רבי יהושע בן קרחה אומר יכולין היו, אלא שלא היו רשאים מחמת השבועה שנסבע אברהם לאבימלך, ויבוסים זה לא על שם האומה היה, אלא מגדל דוד שהיה בירושלים ושמו יבוס, ובני אותו מחוז מפלסתיים היו, וכשכבשו בני יהודה את ירושלים לא הורישו את בני אותו מחוז: (רפ"י)

מצודת דוד **היבוסים**. שם האומה: **לא יכלו בני יהודה להורישם**. כי גם להם חלק מה בירושלים עם בני בנימין, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (זבחים נג ב) רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה וכו': (מצודת דוד)

א וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל לְבְנֵי יוֹסֵף מִיִּרְדֵּן יְרִיחוֹ לְמִי יְרִיחוֹ מִזְרְחָהּ הַמְדַבֵּר עֲלֶיהָ מִיִּרְיָחוֹ בְּהַר בֵּית אֵל:

רס"י וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל לְבְנֵי יוֹסֵף. בְּמַלְאָךְ כְּפוּנֵי שָׁל גַּמַר כִּיבּוֹשׁוּ שָׁל יְהוֹשֻׁעַ נִפְלָה לְהַם הַגּוֹרֵל, כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב לְמַטֵּה: וּבְנֵי יוֹסֵף יַעֲמִדוּ עַל גְּבוּלָם מִכְּפֹן, וְהַרְבֵּה מִן הָאֲרָץ הִיָּה בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף, שְׁנֵטְלוּ שָׂאֵר הַשְּׂבָטִים אַחֲרֵיהֶם (רָאָה לֹמֵר: צִינִיָּהֶם) כְּמוֹ שְׂמַלְיָנוּ בְּשָׂבַט בְּנִימִין (לְהַמֵּן יַח יֵא): וַיֵּצֵא גְבוּל גּוֹרְלָם בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף: מִיִּרְדֵּן יְרִיחוֹ לְמִי יְרִיחוֹ מִזְרְחָהּ. הַתְּחִיל הַגְּבוּל לְמִזְרָח: הַמְדַבֵּר עוֹלָה מִיִּרְיָחוֹ. אֵל הַמְדַבֵּר עוֹלָה הַגְּבוּל מִיִּרְיָחוֹ, וְצָא לוֹ לְכָד מַעֲרָב לְבֵית אֵל: (רס"י)

מצודת דוד **לבני יוסף**. הם מנשה ואפרים ונטלו סמוכים זה לזה אבל כל אחד נטל חלק לבד, וגם נחלתם מלאו כל האורך של ארץ ישראל ממזרח למערב, וכמו נחלת יהודה: **מירדן יריחו**. מן הירדן שממול יריחו התחיל למשוך הגבול ובא אל מזרח מי יריחו, והוא גבול הדרומי מן המזרח כלפי המערב: **המדבר עולה מיריחו**. רצה לומר, ממי יריחו עלה אל המדבר: **ובא בהר בית אל**. ולא זהו בית אל הקרויה לוז: (מצודת דוד)

ב וַיֵּצֵא מִבֵּית אֵל לֹזָה וְעָבַר אֶל גְּבוּל הָאֲרָץ עֶטְרוֹת:

מצודת דוד **לוזה**. רצה לומר, מנגב לוז כמו שכתוב בגבול בנימן: (מצודת דוד)

ג וַיֵּרֶד יָמָה אֶל גְּבוּל הַיַּפְלֵטִי עַד גְּבוּל בֵּית חוֹרֵן תַּחְתָּוֶן וְעַד גְּזֵר וְהָיוּ (תצאתו) תצאתיו ימה:

מצודת דוד **ימה**. לצד המערב: **עד גבול וכו'**. רצה לומר מנגב לבית חורון

תחתון: תוצאותיו. סוף הגבול כלה אל הים הגדול: (מצודת דוד)

יד וינחלו בני יוסף מנשה ואפרים:

מצודת דוד וינחלו. בהרצועה ההיא נחלו מנשה ואפרים: (מצודת דוד)

גב ויהי גבול בני אפרים למשפחתם ויהי גבול נחלתם מזרחה עטרות אדר עד בית חורן עליון:

רס"י מזרחה עטרות אדר. למזרח מתחיל מעטרות אדר, ומס רוח תחמו עד בית חורן הרי רחבו: (רס"י)

מצודת דוד למשפחותם. להנחלה הנחלקת לכל משפחותם: מזרחה. גבול הרוחב הפונה למזרח היה מעטרות אדר, שעמדה בצפונה של בנימן, עד בית חורן עליון שעמדה בנחלת אפרים. ולפי שמבית חורן עליון נתארך עוד הגבול כלפי מערב כמו שכתוב בענין, אם כן גם שם היה גבול ברוחב, לזה אמר מזרחה, רצה לומר, גבול הרוחב הפונה למזרח, ולא הגבול הפונה למערב: (מצודת דוד)

גז ויצא הגבול הימה המכמתת מצפון ונסב הגבול מזרחה תאנת שלה ועבר אותו ממזרח ינוחה:

רס"י ויאל הגבול הימה. ארכו היתה לכל המערב אל המכמתת, מצפון אל המכמתת הולך החוט: ונסב הגבול. מתפסק רוחב התחום לכל לפון, והחוט יואל בצליטתו במזרחה אל תאנת שילה: ועבר אותה. ועבר הגבול את תאנת שילה, ועבר החוט ממזרח אל ינוחה, כל זה צליטת הרוחב, עד ויאל הירדן, וס עיר ושמה תפוח, ומס יסוב החוט למדת אורך הגבול ימה לנחל קנה: (רס"י)

מצודת דוד ויצא הגבול הימה. מבית חורן עליון יצא הגבול להתארך עוד כלפי המערב מצפון למכמתת שהיתה מנחלת מנשה: ונסב הגבול. להרוחב כלפי הצפון למזרחה של תאנת שלה, ועבר את כל אורך תאנת שלה, ולא עבר סמוך לה כי אם ממזרח של ינוחה אשר עמדה למזרחה של תאנת שלה, ולא היה מנחלת אפרים לא תאנה שלה ולא ינוחה,

ומנחלת   מנשה   היו: (מצודת דוד)

ז וַיֵּרֶד מִיְנוּחָה עֶטְרוֹת וַנְעַרְתָּה וּפָגַע בִּירִיחוֹ וַיֵּצֵא הַיֵּרֶדן:

מצודת דוד וירד. כי שם כלה הרוחב וירד משם כלפי המזרח אל עטרות: **ופגע ביריחו**. הגבול פגע ביריחו, רצה לומר, במי יריחו, ועבר דרך בה וכלה הגבול אל הירדן: (מצודת דוד)

ח מִתְּפוּחַ יֵלֶךְ הַגְּבוּל יָמָה נַחַל קָנָה וְהָיוּ תִצְאָתָיו הַיָּמָה זֹאת נַחֲלַת מִטָּה בְּנֵי אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם:

מצודת דוד מתפוח. היא עמדה אצל הירדן בגבול מנשה, אבל היתה לאפרים, כמו שכתוב בענין, וממנה היה נמשך גבול כלפי המערב ובא אל נחל קנה מנגב וסופו כלה אל הים, ובמקרא שלאחריו מפרש מה ענין הגבול הזה: זאת. רצה לומר, הגבול האמור במקראות שלפניו, סביב נחלת מטה בני אפרים הנחלק לכל משפחה ומשפחה: (מצודת דוד)

ט וְהָעָרִים הַמְּבֻדָּלוֹת לְבְנֵי אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי מְנַשֶּׁה כָּל הָעָרִים וַחֲצָרֵיהֶן:

כ"י והערים המבדלות. וגם זה עוד מנחלת אפרים, ערים היו להם מובדלות מתחומן ומובלעות בתוך נחלת בני מנשה: (כ"י)

מצודת דוד והערים המבדלות. רצה לומר, הערים של בני אפרים אשר היו מובדלות ומופרשות מגבול נחלתו, המה עמדו בתוך נחלת בני מנשה, בהגבול האמור במקרא שלפניו: כל הערים. אשר עמדו באורך הגבול ההיא המה וחצריהן היו של בני אפרים: (מצודת דוד)

יג וְלֹא הוֹרִישׁוּ אֶת הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגֵזֶר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֶפְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי לָמַס עֲבָד: (פ)

מצודת דוד ולא הורישו. חוזר על בני אפרים, כי גזר היה מנחלתם מן הערים אשר עמדו בהגבול ההולך מתפוח אל הים: למס עובד. רצה לומר, לא מס ממון, כי אם מס עבודה בגוף: (מצודת דוד)

יהושע

פרק-יז

א וַיְהִי הַגּוֹרֵל לְמִטָּה מִנִּשְׁה כִּי הוּא בְּכוֹר יוֹסֵף לְמַכִּיר בְּכוֹר מִנִּשְׁה אָבִי הַגִּלְעָד כִּי הוּא הָיָה אִישׁ מִלְחָמָה וַיְהִי לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן:

כ לְמַכִּיר בְּכוֹר מִנִּשְׁה. לְפִיכֶם נָטַל תַּחֲלָה צִימֵי מִסָּה צַעֲזַר הַיַּרְדֵּן, וַיְהִי לוֹ הַגִּלְעָד וְהַבָּשָׁן (כ"א):

מצודת דוד **כי הוא בכור**. רצה לומר, אף שהוא הבכור והיה אם כן מהראוי לקחת גורלו ראשון, מכל מקום נתאחר מלקחת גורלו עד שלקח אפרים תחלה, ואחר זה היה הגורל למטה מנשה, וזה היה בעבור ברכת יעקב שהקדימו בכל דבר: **למכיר בכור מנשה**. רצה לומר, אבל בבני מנשה שלא היתה סיבה מה להקדים הצעיר להבכור, לזה לקח הבכור תחלה: **אבי הגלעד**. על שם בנו גלעד היה נקרא, או רצה לומר, שר הגלעד, ואמר על שם סופו: **איש מלחמה**. ובחר לשבת בעבר הירדן על הספר במקום סכנה, להראות לגוים את גבורתו, ולזה היה לו הגלעד והבשן: (מצודת דוד)

מצודת דוד **ציון** . **ציון** (מצודת דוד):

ב וַיְהִי לְבָנֵי מִנִּשְׁה הַנּוֹתָרִים לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבָנֵי אָבִיעֶזֶר וְלְבָנֵי חֵלֶק וְלְבָנֵי אֲשֵׁרִיאל וְלְבָנֵי שָׁכֶם וְלְבָנֵי חֶפְרָה וְלְבָנֵי שְׁמִידָע אֵלֶּה בְּנֵי מִנִּשְׁה בֶן יוֹסֵף הַזְּכָרִים לְמִשְׁפַּחְתָּם:

מצודת דוד **ויהי**. רצה לומר, ואחר זה היה הגורל לבני מנשה הנותרים, לכל משפחה ומשפחה: **הזכרים**. לפי שנאמר בענין שאף נקבות מבני מנשה לקחו נחלה (פסוק ו) לזה אמר הזכרים שבמשפחותם: (מצודת דוד)

ג וְלְצִלְפָּחַד בֶּן חֶפְרָה בֶּן גִּלְעָד בֶּן מַכִּיר בֶּן מִנִּשְׁה לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי אִם בָּנוֹת וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בָּנוֹתָיו מִחֵלָה וְנָעָה חֵגְלָה מִלְכָּה וְתַרְצָה: **ד** וְתַקְרָבָנָה לְפָנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נּוּן וּלְפָנֵי הַנְּשִׂאִים לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה אֶת מֹשֶׁה לְתֵת לָנוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ אַחֵינוּ וַיִּתֵּן לָהֶם אֵל

פִּי יְהוָה נִחְלָה בְּתוֹךְ אָחִי אָבִיהֶן:

מצודת דוד אחינו. רצה לומר, אחי אבינו: אל פי ה'. על פי ה' במצותו: (מצודת דוד)

וַיִּפְּלוּ חֲבֵלֵי מְנַשָּׁה עֲשָׂרָה לְבַד מְאֹרֶץ הַגְּלָעַד וְהַבָּשָׂן אֲשֶׁר מֵעֵבֶר לְיִרְדֵּן:

רש"י ויפלו חבלי מנשה עשרה. ששה לששה חבלי אבות המנויים למעלה, וארבע לבנות כלפחד, לא ששהא כל אחת בית אב לעממה, אלא שנטלו ארבעה חלקים, חלק של אביהם שהיה מיואלאי מצרים, ולפי מנין היואלאים ממצרים נתחלקה הארץ, וחלקו עם אחיו זנכסי חפר אביו שהיה גם הוא מיואלאי מצרים, ושהיה זכור ונטל שני חלקים, ועוד היה להם חלק אחי אביהם שמת במדבר בלא בנים, ונטלו נחלה בחלקו, כך אמרו רבותינו בבבא בתרא (ק"ח א), ולא הוזקק הכתוב להשמיענו מנין חלקי הבנות, אלא ללמד שנטלו חלק זכורה, ולהודיע שארץ ישראל חלק ירושה להם מוחזקת מאבותיהם, שאילולי כן אין הזכור נוטל זרואי כזמוחזק: (רש"י)

מצודת דוד חבלי מנשה עשרה. בארץ ישראל עצמה לקחו עשרה מחוזות: (מצודת דוד)

מצודת ציון חבלי. המחוזות יקראו חבלים על שם: כי בחבל יחולק נחלה (עמוס ז יז: ואדמתך בחבל תחולק): (מצודת ציון)

וַיִּבְנוּ כִּי בָנוֹת מְנַשָּׁה נָחְלוּ נִחְלָה בְּתוֹךְ בָּנָיו וְאֶרֶץ הַגְּלָעַד הִיְתָה לְבָנֵי מְנַשָּׁה הַנּוֹתָרִים:

רש"י וארץ הגלעד. שזעזר הירדן היתה לבני מנשה הנותרים: (רש"י)

מצודת דוד כי בנות מנשה וכו'. רצה לומר, לפי שבנות מנשה גם המה לקחו נחלה, ובני מנשה הנותרים לקחו ארץ הגלעד, לזה היה ראוי ונכון שיקחו בארץ ישראל עצמה אלו העשרה מחוזות, לא פחות ולא יותר, כי החשבון הזה היה ראוי להם: (מצודת דוד)

זז וַיְהִי גְבוּל מְנַשָּׁה מֵאִשֶּׁר הַמְּכַמֶּתֶת אֲשֶׁר עַל פְּנֵי שָׂכָם וְהַלֵּךְ הַגְּבוּל
אֶל הַיַּמִּין אֶל יוֹשְׁבֵי עֵין תַּפּוּחַ:

מצודת דוד ויהי גבול מנשה. הרוחב מצפון כלפי הדרום היה מגבול בני אשר, אשר נחלו מצפון מנשה עד מכמתת, שעמדה מול מקצוע דרומית מערבית של נחלת אפרים, לפני שכס שהיתה משל אפרים אשר עמדה במקצוע דרומית מערבית: **והלך הגבול**. מן המערב כלפי המזרח, בצד הצפון: **אל הימין**. פונה היה באלכסון אל הדרום, ובא אל יושבי עין תפוח: (מצודת דוד)

זח לְמִנְשָׁה הַיְתֵה אֶרֶץ תַּפּוּחַ וְתַפּוּחַ אֶל גְּבוּל מְנַשָּׁה לְבְנֵי אֶפְרַיִם:

רז"י ארץ תפוח. הכפרים והחללים, ותפוח עכמה העיר היתה לבני אפרים: אל גבול מנשה. על מלך מנשה לסוף גבולו: (רז"י)

מצודת דוד ארץ תפוח. המקומות אשר סביב תפוח, אבל העיר תפוח עצמה עם שעמדה בגבול מנשה, עם כל זה היתה לאפרים: (מצודת דוד)

זט וַיֵּרֶד הַגְּבוּל נַחַל קְנָה נֶגְבָה לְנַחַל עָרִים הָאֵלֶּה לְאֶפְרַיִם בְּתוֹךְ עָרֵי מְנַשָּׁה וְגְבוּל מְנַשָּׁה מֵצָפוֹן לְנַחַל וַיְהִי תְּצַאֲתִיו הַיְמָה:

רז"י ערים האלה. מתפוח עד נחל קנה, לאפרים היו בתוך ערי מנשה: (רז"י)

מצודת דוד וירד הגבול. רצה לומר הגבול אשר ירד מתפוח לנחל קנה, מדרום לנחל האמור למעלה, הערים האלה אשר עמדו בהגבול ההוא המה היו לאפרים, עם שעמדו בתוך ערי מנשה, וכמו שכתוב למעלה: **תוצאותיו**. סוף גבול מנשה כלה אל הים: (מצודת דוד)

זי נֶגְבָה לְאֶפְרַיִם וְצְפוֹנָה לְמִנְשָׁה וַיְהִי הַיָּם גְּבוּלוֹ וּבְאִשֶּׁר יִפְגְּעוּן מֵצָפוֹן וּבִישָׁשְׁכָר מִמִּזְרָח:

רז"י נגבה לאפרים. אפרים נטל חלקו מדרום לצד הארץ שבין בני יהודה לשאר השבטים: וצפונה למנשה. מנשה נטל לצד כפון: (רז"י)

מצודת דוד נגבה לאפרים. בהרצועה שלקחו בני יוסף, לקח אפרים בדרומה, ומנשה בצפונה: גבולו. של מנשה: ובאשר. בגבול אשר: יפגעון. מנשה עם אשר בצפון מנשה: ממזרח. כי נחלת יששכר היתה אצל הירדן, למזרחה של מנשה: (מצודת דוד)

מצודת ציון יפגעון. יפגשון : (מצודת ציון)

יא ויהי למנשה ביששכר ובאשר בית שאן ובנותיה ובלעם ובנותיה ואת ישבי דאר ובנותיה וישבי עין דר ובנותיה וישבי תענך ובנותיה וישבי מגדו ובנותיה שלשת הנפת:

כ"י שלשת הנפת. תלתא פלכין, ושלשת הנפת הנזכרים כאן, של דאר ושל עין דור היו, כמו שאמור למעלה בספר זה (יב כג): מלך דור לנפת דור, ובפסוק אחר אומר (לעיל יא ז): לנפת דאר מים, וכאן כך הוא אומר: ואת יושבי דאר ובנותיה, שלשת הנפת שהיו לה: (כ"י)

מצודת דוד ויהי למנשה וכו'. ערים היו לו למנשה בתוך נחלת יששכר ואשר, שהיו סמוכים אליו: שלשת הנפת. בשלש מחוזות עמדו הערים האלה: (מצודת דוד)

יב ולא יכלו בני מנשה להוריש את הערים האלה ויזאל הפנעני לשבת בארץ הזאת:

כ"י ויזאל. ויאצה : (כ"י)

מצודת ציון ויזאל. ענין רצון, כמו (יהושע ז ז) ולו הואלנו: (מצודת ציון)

יג ויהי כי חזקו בני ישראל ויתנו את הפנעני למס והורש לא הורישו: (o)

מצודת ציון והורש. ענין גרושין : (מצודת ציון)

וַיִּדְבְּרוּ בְנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מִדּוּעַ נִתְּתָה לִי נַחְלָה גּוֹרֵל אֶחָד וַחֲבֵל אֶחָד וְאֲנִי עִם רַב עַד אֲשֶׁר עַד כֹּה בְּרַכְנִי יְהוָה:

רפ"י וידברו בני יוסף. שבט מנשה: עד אשר עד כה ברכני ה'. עד אשר ראית שנתרבה מנינו ממנין ראשון למנין שני עשרים אלף וחמש מאות כמנין 'כה' בגימטריא, כמנין ראשון אתה מולא במנשה בספר במדבר (א לז): שנים ושלשים אלף ומאתים, ובפנחס (סס כו לז): שנים וחמשים אלף ושבע מאות. דבר אחר: עד אשר עד כה, ברכה נאמרה לאברהם (בראשית טו ה): כה יהיה זרעך, נתקיימה בי. ולפי פשוטו, עד אשר עד כה, עד אשר כך, כאשר אתה רואה: (רפ"י)

מצודת דוד נתתה לי. לכל בני יוסף למנשה ולאפרים: נחלה גורל אחד. רצה לומר, נחלה מועטת, כאלו היא גורל אחד ומחוז אחד: עם רב. ואין די לי בהנחלה הזאת: עד כה. עד אשר נתרבה כמו שאתה רואה: (מצודת דוד)

מצודת ציון כה. רצונו לומר כמו שאתה רואה: (מצודת ציון)

רלב"ג והנה זכר שנחלי בני יוסף באה יחד עד שכבר נכללה בגבולות אחרים כמו שנזכר פה, וזכר אחר זה שכבר נתרעמו מזה ליהושע ואמרו לו מדוע נתת לנו נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה' ולכן יתכן שיתוסף זרעם מאד בזה האופן עד שלא תכילם הארץ שנפלה להם בנחלה והנה יתבאר אופו רבויים מהמספר הנזכרים בפרשת פינחס שכבר היו יותר ממטה ראובן ושמעון ובזה נתקיים מה שאמר יעקב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי כמו שביארנו במקומו, או ירצו בגורל אחד גורל מוגבל שלא יתכן להם להרחיבו במה שעתיד והשיב להם יהושע מה שראוי שיתפייסו בו והוא שבתוך נחלתם בעצמה יתכן להם להרחיב גבולם וזה שבהר ההוא היה יער גדול ואם יכרתו העצים אשר בו יתכן להם לשבת בו: (רלב"ג)

טו ויאמר אליהם יהושע אם עם רב אתה עליה לך היערה ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים פי אץ לך הר אפרים:

רפ"י אם עם רב אתה. יש צד כח לכרות יערות ולפנותה כעין שקורין אישרטי"ר בלע"ז, וסם תבנה ערים: ובראת. לשון כריתה, כמו (יוחזקאל כג מז): וברא אתהן בחרבותם, אישרטרא"ש בלע"ז: אץ. דחוק: לא

ימלא לנו ההר. כי אף הוא לנו כאשר אמרת : (רפ"י)

מצודת דוד עלה לך היערה. רצה לומר, אם כן שאתה עם רב, תוכל לעלות ביער של הפרזי והרפאים, לכרות האילנות להיות לך מקום לשבת, כי אלו היית מתי מספר, לא היית יכול לעצור כח לכרות כל כך אילני יער, אבל הואיל ועם רב אתה יכול תוכל: **כי אף לך**. אם דחוק וצר לך הר אפרים עם רוב גדלו: (מצודת דוד)

מצודת ציון ובראת. ענינו כריתה, כמו (יחזקאל כג מז) וברא אתהן בחרבותם: **אף**. ענין מהירות, כמו (לעיל י ט) ולא אף לבוא, ורצה לומר המקום צר וקטן ומהר יעברו מן הקצה אל הקצה : (מצודת ציון)

רלב"ג ועוד אמר להם שיפנו בארץ הפריזי והרפאים הסמוכים להם וילחמו עמהם ויירשו ארצם אם לא יספיק להם הר אפרים עם יערו וענו בני יוסף לא יספיק לנו ההר עם יערו ומה שאמרת לנו להלחם עם הפריזי והרפאים הנה לא נוכל כי רכב ברזל בכל הכנעני היושב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל : (רלב"ג)

טז ויאמרו בני יוסף לא ימצא לנו ההר ורכב ברזל בכל הכנעני הישב בארץ העמק לאשר בבית שאן ובנותיה ולאשר בעמק יזרעאל:

רפ"י לא ימלא. לא יספיק: ורכב ברזל. ומה שאתה אומר לעלות היערה ולכבוש בארץ הפרזי והרפאים, עם חזק הוא אותו כנעני ורכב ברזל לו, ואל תתמה אם קראו לפרזי ורפאים, כנעני, כי כולם בני כנען היו : (רפ"י)

מצודת דוד לא ימצא לנו ההר. אמת הדבר שאין מספיק לנו הר אפרים: ורכב ברזל. רצה לומר, ואם תשיב לומר, הלא נחלתם גם העמק, ועמו הלא יספיק, על זה נשיב אמרים כי יושבי העמק חזקים ביותר, ואנשי הרכב המה כברזל ואי אפשר לכבשם: **לאשר בבית שאן וכו'**. מפרש לומר שהם אשר בבית שאן וכו' הניתן לנחלת מנשה: **בעמק יזרעאל**. כי יזרעאל עצמה היתה מנחלת יששכר, ולבד העמק היתה מנחלתם: (מצודת דוד)

מצודת ציון ימצא. ענין די הספוק, כמו (במדבר יא כב) ומצא להם: (מצודת ציון)

יז ויאמר יהושע אל בית יוסף לאפריים ולמנשה לאמר עם רב אתה וכח גדול לך לא יהיה לך גורל אחד:

מצודת דוד עם רב אתה. ולזה יש לך כח גדול להלחם ולהרחיב את גבולך, שלא יהיה לך נחלה מועטת כאלו הוא גורל אחד: (מצודת דוד)

רלבי"ג והשיב להם יהושע הנה באמת עם רב אתה וכח גדול לך מצד הרבוי אשר אתה מתרבה תמיד ולזה הוא מבואר שמה שנתתי לך איננו גורל אחד מוגבל שלא יתכן הרחבתו : (רלבי"ג)

יחזקאל כי הר יהיה לך פי יער הוא ובראתו והיה לך תצאתיו פי תוריש את הכנעני פי רכב ברזל לו פי חזק הוא: (פ)

רש"י כי הר יהיה לך. אותו שאמרתי לך עלה לך היערה : כי יער הוא ובראתו. כי יער הוא ואינו ראוי אלל לעם רב ויבראוהו ויפנוהו : ובראתו. אתה שאתה עם רב : והיה לך תולדותיו כי תוריש את הכנעני. על ידי שאתה עם רב : כי רכב ברזל לו. ואין אחד משאר הקצטים כדאי להלחם בו : כי חזק הוא. ואתה יש צד היכולת ותורישנו. ורצותינו פירשו (בצא בתרא קיח א) : עלה לך היערה, החציאו עצמכם זיערות שלא תשלוט צמם עין הרע : (רש"י)

מצודת דוד כי הר יהיה לך. רוצה לומר היער אשר אמרתי העומד בהר הנה זה יהיה לך מבלי טורח רב, כי יער הוא ולא ימצאו בה הרבה אנשים להלחם עמך : ובראתו. ואתה תכרות האילנות לשבת בה, ובוה יהיה לך תוצאותיו, רצה לומר, הגבול היוצא מההר ההוא ולהלאה : כי תוריש. כי במה שתשב בהר, תוכל בקלות לרשת את הכנעני היושב בעמק אשר בבית שאן וכו' : כי רכב. אף שיש לו אנשי רכב כברזל ואף שהוא חזק, כי היושב למעלה בהר מאד יתחזק על היושב מתחת בעמק: (מצודת דוד)

רלבי"ג וזה כי הר יהיה לך תוכל להרחיב את גבולך בו כי יער הוא ובראתו וזה ממה שיתכן לך בקלות מצד היותך עם רב והיה לך עוד תוצאות ההר ההוא ותרחיב גבולך מהצד ההוא כי תוריש את הכנעני מצד כחך הגדול והמלחמה עמו לא יתכן לזולתך משאר השבטים לפי שרכב ברזל לו וחזק הוא אך אתה תנצחהו כי עם גדול אתה וכח גדול לך : (רלבי"ג)

א וַיִּקְהָלוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹחַ וַיִּשְׁכְּנוּ שָׁם אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם:

רס"י וַיִּשְׁכְּנוּ שָׁם אֶת אֹהֶל מוֹעֵד. שָׁעָנוּ צְמַדְכָּה, וְלֹא הָיָה שָׁם תְּקָרָה, אֲלֹא בֵּית שָׁל אֲזַנִּים מִלְּמַטָּן וּרְיִיעוֹת מִלְּמַעְלָן, כִּד שְׁנִינוּ צִשְׁחִיטַת קִדְשִׁים (זְנַחִים נד ז) : וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם. מִשְׁנַקְבַּע הַמַּשְׁכֵּן, הִיתָה הָאָרֶץ נוֹחָה לִיכְבֹּשׁ לִפְנֵיהֶם : (רס"י)

מצודת דוד וְהָאָרֶץ נִכְבְּשָׁה. מֵעַת הַשְׁכֵּנוּ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד בְּשֵׁלָה, שֶׁהִיתָה בְּנַחֲלַת בְּנֵי יוֹסֵף, עֲזָרָם הָיָה וְכִבְּשׁוּ הָאָרֶץ, מֵה שֶׁלֹּא יִכְלוּ לִכְבוֹשׁ מִקּוֹדֶם, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב לְמַעַלָּה (יז יב) : (מצודת דוד)

רלב"ג וְהִנֵּה זָכַר אַחֵר זֶה שֶׁכָּבַר נִקְהָלוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁילָה וַיִּשְׁכְּנוּ שָׁם אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְלִקְחוּהוּ מֵהַגִּלְגָּל וְהִנֵּה זָכַר שֶׁהָאָרֶץ אֲשֶׁר נִכְבְּשָׁה הִיתָה לִפְנֵיהֶם וְהָיוּ רוֹאִין אוֹתָהּ וְחִלְקוּ אוֹתָהּ לְשִׁבְטִים הַנִּזְכָּרִים שִׁיִּצְאָה נַחֲלָתָם בְּכֻלָּהּ תוֹךְ הַמָּקוֹם הַנִּכְבָּשׁ וְאוֹלָם הַשְּׁבִטִים הַנִּשְׂאָרִים לֹא נִתְבַּרְרָה נַחֲלָתָם עַדִּין בְּכֻלּוֹת וְאָף עַל פִּי שֶׁנִּתְבַּרְרָה מֵה שִׁיִּגִיעַ לְנַחֲלָתָם מֵהָאָרֶץ הַנִּכְבְּשָׁה וְלֹא אָמַר שֶׁכָּבַר נוֹתְרוּ בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא חִלְקוּ אֶת נַחֲלָתָם שִׁבְעָה שְׁבִטִים וְכוּ' : (רלב"ג)

ב וַיִּתְּרוּ בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא חִלְקוּ אֶת נַחֲלָתָם שְׁבַעַה שְׁבִטִים:

רס"י שְׁבַעַה שְׁבִטִים. שֶׁכָּבַר קִבְּלוּ נַחֲלָתָן רְאוּבֵן וְגַד וְחַלִּי שְׁבַט מְנַשֶּׁה, צִיּוֹן מְשָׁה צַעֲזַר הַיִּרְדֵּן, וְצַחֲרָן כְּנַעַן כְּזַר נֶפֶל גּוֹרֵל לַיהוּדָה וְלַאֲפְרַיִם וְלַחַלִּי שְׁבַט מְנַשֶּׁה, הָרִי חֲמַשָּׁה שְׁבִטִים : (רס"י)

מצודת דוד אֲשֶׁר לֹא חִלְקוּ. הָיוֹת כִּי לֹא יָדְעוּ עַדִּין גְּבוּלוֹת הָאָרֶץ לְחִלְקָם בְּגוֹרֵל: שְׁבַעַה שְׁבִטִים. כִּי לְחֲמַשָּׁה כָּבַר חִלְקוּ, כִּי מִשָּׁה חִלַּק לְבְנֵי רְאוּבֵן וְלְבְנֵי גַד וְלַחֲצֵי מְנַשֶּׁה (בְּמַדְבַּר לֵב לֵב) וְיִהוֹשֻׁעַ חִלַּק לְבְנֵי יְהוּדָה וְלְבְנֵי אֲפְרַיִם וְלַחֲצֵי מְנַשֶּׁה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויותר. מִלְּשׁוֹן נוֹתָר : (מצודת ציון)

ג וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אָנֹכָה אֲתֶם מִתְרַפִּים לָבוֹא לְרִשְׁתָּהוּן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם:

רפ"י מתרפים. מתרשלין : (רפ"י)

מצודת דוד עד אנה וכו' אשר נתן וכו'. רצה לומר, הן ידעתי מחשבותיכם מה שאינכם שולחים לכתוב גבולות הארץ ולחלקה, כי תחשבו אם כל אחד יכיר חלקו פן יפרדו איש מאחיו ולא ילחם האחד בעבור חלק האחר, ולזה אמר עד מתי יהיה לכם רפיון ידים, הלא ה' הוא הנותן לכם את הארץ, ואם כן אף בשלא יעזור האחד לחבירו, תוכלו להם, כי ה' ילחם לכם: (מצודת דוד)

מצודת ציון עד אנה. עד מתי : מתרפים. מלשון רפיון : (מצודת ציון)

ד הָבוּ לָכֶם שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים לְשִׁבְטֵי וְאֶשְׁלַחְם וַיִּקְמוּ וַיִּתְהַלְכוּ בָאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּ אוֹתָהּ לְפִי נַחֲלָתָם וַיָּבֹאוּ אֵלַי:

רפ"י לשבט. לכל שבט מן השבט : לפי נחלתם. לשבט חלקים, ולא צוה ללכת לפי השבטים הראויין לחלקם, לרוב לפי רובו ולמעט לפי מיעוטו, כמה שנאמר (במדבר כו נד) : לרוב תרבה נחלתו ולמעט תמעט נחלתו וגו' : (רפ"י)

מצודת דוד לפי נחלתם. לפי מספר החלקים המצטרף להנחיל : (מצודת דוד)

מצודת ציון הבו. ענינו הזמנה, כמו (בראשית יא ג) הבה נלבנה : (מצודת ציון)

רלב"ג לזה צוה יהושע שישלחו שלשה אנשים לשבט ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אליו כדי להשלים להם הארץ בכללה וזה לאות שאחר שנתחלקה הארץ אשר כבשו יהושע ובני ישראל הוציאו אוהל מועד מהגלגל ולזה אמרו רז"ל שכבר עמד שם י"ד שנה שבע שכבשו ושבע שחלקו והנה יספק מספק איך צוה להם לכתוב את הארץ שבעה חלקים והנה לא היו השבטים שוים והתורה צותה להרבות לרוב נחלתו ולהמעט למעט ואם אמרנו שהם היו יודעים מספר כל שבט ושכט אשר להם תחלק הארץ ולפי היחס ההוא היו כותבים החלקים הנה לא יהיה רושם ליריית הגורל אחר זה כי לא יתכן שיגיע לשבט ההוא כי אם החלק אשר כתבו לו לפי היחס הנכון בעיני שבעת החלקים היו שוים וירה הגורל אחר זה יהושע לפני ה' בשילה ומשם לקח כל אחד מהשבטים ההם

חלקו לפי הראוי לו אם מעט הוסיפו לו החלק הראוי לו ואם היה יותר
רב מהראוי לו פחתו לו : (רלב"ג)

וה והתחלקו אתה לשבעה חלקים יהודה יעמד על גבולו מנגב ובית
יוסף יעמדו על גבולם מצפון:

רס"י והתחלקו אתה לשבעה חלקים. אותה שנכבשה כבר והעתידה
ליכבש : יהודה יעמד על גבולו מנגב. ארץ ישראל שסם נפל לו גורל כל
המלך הדרומי : ובית יוסף וגו' מצפון. כפוני למה שנכבש כבר, ועוד יש
הרבה לכבוש כל המלך מצעל גד עד לבא חמת, שהוא אלל הר ההר במלך
כפוני, והשבע שבטים יחלקו אותה שבין יהודה ליוסף, ואותה העומדת
ליכבש : (רס"י)

מצודת דוד לשבעה חלקים. כי עוד לשבעה ינחילו, כי יהודה יעמוד לנחול
גבולו מנגב ארץ ישראל, ובית יוסף יעמדו לנחול גבולם מצפון ממה שכבר
נכבש, ונשארו עוד שבעה : (מצודת דוד)

זו ואתם תכתבו את הארץ שבעה חלקים והבאתם אלי הנה ויריתי
לכם גורל פה לפני יהוה אלהינו:

רס"י ויריתי. והשלכתי, כמו (שמות טו ז) : ירה צים : (רס"י)

מצודת דוד ואתם. רצה לומר, השלוחים ההולכים במקום כולכם : (מצודת
דוד)

מצודת ציון הנה. להמקום הזה : ויריתי. והשלכתי, כמו (שמות טו ז) ירה
בים : פה. במקום הזה : (מצודת ציון)

זז כי אין חלק ללויים בקרבכם כי כהנת יהוה נחלתו וגד וראובן וחצי
שבט המנשה לקחו נחלתם מעבר לירדן מזרחה אשר נתן להם משה
עבד יהוה:

מצודת דוד כי אין חלק. יבאר עוד למה שבעה חלקים, ואמר כי אין חלק
ללויים, וגד וראובן וחצי מנשה לקחו וכו', והלא ליהודה ולבית יוסף חלק

הששי, ונשארו עוד שבעה: **כהונת ה'.** הראוי להם לקחת חלף עבודת
כהונתם: (מצודת דוד)

ח וַיִּקְמוּ הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ וַיֵּצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַהַלְכִים לְכַתֵּב אֶת הָאָרֶץ
לְאמֹר לָכוּ וְהִתְהַלְכוּ בָאָרֶץ וְכַתְּבוּ אוֹתָהּ וְשׁוּבוּ אֵלַי וְפֹה אֲשַׁלֶּיךָ לְכֶם
גֹרֶל לְפָנַי יְהוָה בְּשִׁלְהָ:

מצודת דוד **האנשים.** השלוחים: **ויצו יהושע.** רצה לומר, זרז אותם על
זאת: (מצודת דוד)

ט וַיֵּלְכוּ הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְרוּ בָאָרֶץ וַיִּכְתְּבוּהָ לְעָרִים לְשִׁבְעָה חֲלָקִים עַל
סֹפֶר וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַמַּחֲנֶה שְׁלֵהָ:

מצודת דוד **לערים.** לפי גודל הערים, עיר גדולה מול שתי עיירות קטנות:
(מצודת דוד)

י וַיִּשְׁלַח לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ גֹּרֶל בְּשִׁלְהָ לְפָנַי יְהוָה וַיַּחֲלַק שָׁם יְהוֹשֻׁעַ אֶת
הָאָרֶץ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּמְחֲלָקָתָם: (פ)

מצודת דוד **כמחלקותם.** כפי החלוקה המפורשת במקראות שלפנינו:
(מצודת דוד)

יא וַיַּעַל גֹּרֶל מִטָּה בְּנֵי בְנֵימִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וַיֵּצֵא גְבוּל גֹּרְלָם בֵּין בְּנֵי
יְהוּדָה וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף:

מצודת דוד **למשפחותם.** הנחלק לפי המשפחות: (מצודת דוד)

יב וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל לַפָּאת צְפוֹנָה מִן הַיַּרְדֵּן וְעַלָּה הַגְּבוּל אֶל כְּתָף
יְרִיחוֹ מִצְּפוֹן וְעַלָּה בְּהַר יִמָּה (וְהָיָה) וְהָיוּ תְּצַאֲתָיו מִדְּבָרָה בֵּית אֲוֹן:

רס"י ויהי להם הגבול לפאת צפונה. ויהי מארז גבול הצפוני שלהם מן
הירדן, שבמזרח מתחיל המארז, ועלה אל כתף יריחו מצפון, ועלה משם אל
המערב אל עבר יריחו, ומוסף החוט בצפונה של יריחו, נמצאת יריחו

לפנים מן החוט בחלק בנימין : מדברה בית און. למדבר של בית און :
(רס"י)

מצודת דוד לפאת צפונה. מן המזרח כלפי המערב היה התחלת הגבול מן הירדן : מצפון. אם כן היתה יריחו לפני מן הגבול, ומשל בנימין היתה : בהר. הוא הר בית אל המוזכר בגבול בני יוסף : ימה. לצד המערב : תוצאתיו. סוף הגבול בזה הרוחב, ומשם והלאה נכנס חוט המיצר לפני ונתקצר נחלתו : (מצודת דוד)

יג ועבר משם הגבול לזזה אל פתף לזזה נגבה היא בית אל וירד הגבול עטרות אדר על ההר אשר מנגב לבית חרון תחתון :

רס"י ועבר משם. לכל המערב : לזזה אל כתף לזזה נגבה היא בית אל. שקראה יעקב (בראשית כח יט), ולא זו היא בית אל שאכל העי, שהרי אומר בגבול יוסף (לעיל טז ב) : ויאל מצית אל לזזה, למדנו שנים היו, ולז לז בחלק בנימין היתה, שהרי חוט המזר מלז ולפנים הוא, כמו שהוא אומר (פסוק יג) : אל כתף לזזה נגבה, החוט הולך בדדומה של לז, נמאלת לז מן החוט ולחוץ בנחלת בני יוסף, ובית אל היתה בחלק בנימין, כמו שכתוב למטה (להלן פסוק כב) בענין : (רס"י)

מצודת דוד נגבה. אם כן לא היתה לז מנחלת בנימין, ומשל אפרים היתה : היא בית אל. כי יעקב קרא לז בית אל כמו שאמור בתורה (בראשית כח יט), ולא זה הוא בית אל שעמדה אצל העי, אשר היתה מנחלת בנימין : על ההר מנגב לבית חרון תחתון. ולא היתה אם כן מנחלתו, ומשל אפרים היתה : (מצודת דוד)

יד ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה מן ההר אשר על פני בית חרון נגבה (והיה) והיו תצאתיו אל קרית בעל היא קרית יערים עיר בני יהודה זאת פאת ים :

רס"י ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה. בעטרות אדר כלה אורך הצפוני מן המזרח למערב, ומשם נסב החוט לגבול המערב של בנימין לילך נגבה מן הצפון לדרום, חוט המערבית מן ההר אשר על פני בית חרון נגבה מן ההר אשר בדדומה של בית חרון, משם היה מתחיל מקצוע מערבית

כפונת של בנימן, וזא לו החוט מכפון לדרום : והיו תלכותיו. מקצוע מערבית דרומית שלו אל קרית יערים של יהודה, נמלא רוחב גבול בנימן נוטל כל רוחב הארץ שבין יהודה לאפרים, גבול דרומי שלו עם גבול כפונת של יהודה, ושם היתה ירושלים כמו שאמור למטה בענין, לפיכך היה לשני השבטים חלק זה, וגבול כפוני של בנימן ודרומי של אפרים נוגעין זה בזה, ושם היתה שילה בחלק אפרים, כמה שנאמר (תהלים עח ס סז) : ויש משכן שילה וגו' וימאם באל יוסף ובשבט אפרים לא בחר, ואף לבנימן היה זו חלק, וכן שנינו בשחיטת קדשים (זבחים נד ב) : בג' מקומות שרתה להם שכונה לישראל, בשילה ונוב ובית העולמים, וזכולן לא שרתה אלא בחלקו של בנימן : זאת פאת ים. רוח מערבי מעטרות אדר עד קרית יערים : (כ"י)

מצודת דוד ותאר הגבול. הגבול סובב בפאת המערבי מן הצפון אל הדרום : מן ההר. הגבול נמשך מן ההר וכו' העומד בצפון והלך כלפי הדרום, וכלה הגבול בקרית בעל היא קרית יערים, שהיא במיצר הצפוני של יהודה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותאר. וסבב : (מצודת ציון)

וּפֶאת נְגִבָה מִקְצֵה קְרִית יַעֲרִים וַיֵּצֵא הַגְּבוּל יָמָה וַיֵּצֵא אֶל מַעֲיַן מִי נְפֹתוֹחַ :

כ"י ופאת נגבה. מלך (נ"א מלך) דרומי לבנימן והוא כפוני של יהודה, וכל התחומין המנויין כאן נמנו בצפונה של יהודה, וכל מקום שכתוב כאן וירד, כתוב ביהודה ועלה, לפי שכאן הוא מונה מן המערב למזרח, ושם מונה מן המזרח למערב : ויאל הגבול ימה. אל ים אחד ולא ידעתי איזה ים הוא : (כ"י)

מצודת דוד ופאת נגבה. גבול הדרומי מן המערב כלפי המזרח היה מתחיל מקצה קרית יערים : ימה. אל הים, ולא זהו ים הגדול העומד במערב, והים הזה היה מצפון יהודה ועם כי לא הוזכר למעלה, וכמו כן ימצא בהרבה מקומות שבאחד יזכיר ולא בשני, עם שהיה גבולם זה אצל זה : (מצודת דוד)

יִרְדַּ הַגְּבוּל אֶל קֶצֶה הַהָר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי גֵי בֶן הַנֶּחֱסִים אֲשֶׁר בְּעֵמֶק רְפָאִים צְפוֹנָה וְיִרְדַּ גֵי הַנֶּחֱסִים אֶל כְּתֵף הַיְבוּסִי נִגְבָּה וְיִרְדַּ עַיִן רֹגֵל:

מצודת דוד וירד הגבול. כי מעין מי נפתוח, שהיא עין עיטם (זבחים נד ב רש"י ד"ה סבור) היתה במקום הגבוה שבכל ארץ ישראל, לזה אמר 'וירד': **אשר בעמק רפאים.** ההר עמד בעמק רפאים בצפונה: **אל כתף.** אשר עמדה בכתף היבوسی מנגב, אם כן היבوسی היא ירושלים עמדה בנחלת בנימין: (מצודת דוד)

וְתָאֵר מִצְפוֹן וְיֵצֵא עַיִן שֶׁמֶשׁ וְיֵצֵא אֶל גְּלִילוֹת אֲשֶׁר נֹכַח מַעְלָה אֲדָמִים וְיִרְדַּ אֶבֶן בְּהֵן אֶבֶן בֶּן רְאוּבֵן:

מצודת דוד ותאר מצפון. הגבול בא בפאת מערב וסיבב את עין רוגל מצפונו, והיתה אם כן משל יהודה: **ויצא עין שמש.** מן עין רוגל יצא לעין שמש: **אל גלילות.** היא גלגל האמור בגבול יהודה הצפוני, ובשני השמות נקראה, ואצל גלגל יצא הגבול כלפי הדרום, ונתרחב נחלת בנימין: (מצודת דוד)

מצודת ציון נכח. נגד: (מצודת ציון)

וְעָבַר אֶל כְּתֵף מוֹל הָעֵרְבָה צְפוֹנָה וְיִרְדַּ הָעֵרְבָתָה:

מצודת דוד ועבר. משם עבר מעבר המקום הנקרא מול הערבה בצד הצפוני, ולא היתה אם כן מנחלת בנימין: **הערבתה.** היא בית הערבה המוזכר בגבול יהודה, והגבול היה מצפונו: (מצודת דוד)

וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל כְּתֵף בֵּית חֲגֵלָה צְפוֹנָה (וְהָיָה) וְהָיָה (תְּצַאֲוֹתָיו) תְּצַאֲוֹת הַגְּבוּל אֶל לְשׁוֹן יָם הַמֶּלַח צְפוֹנָה אֶל קֶצֶה הַיַּרְדֵּן נִגְבָּה זֶה גְּבוּל נִגְב:

רש"י **אל לשון ים המלח לפונה.** בצפונו של לשון, נמצא כל הלשון בחלקו של יהודה: **אל קצה הירדן.** מקום שהירדן נופל ציד המלח, והוא נמנה מקצוע מזרחית לפונה ליהודה, וכאן הוא מונה מקצוע דרומית מזרחית לבנימין: (רש"י)

מצודת דוד **בית חגלה צפונה**. וגם היא לא היתה מנחלת בנימין (ומה שהוזכר בנחלת בנימין 'בית חגלה', היא עיר אחרת ששמה כשמה) לשון ים המלח וכו'. רצה לומר, במקום שהירדן נופל בים המלח, והוא קצה הדרומי מהירדן, וקצה הצפוני מהים: **זה גבול נגב**. ממערב כלפי המזרח: (מצודת דוד)

מצודת ציון **לשון**. קצה הים המשוך כלשון: (מצודת ציון)

לכ **והירדן יגבל אתו לפאת קדמה זאת נחלת בני בנימן לגבולתיה**
למשפחתם: **סביב**

רפ"י **והירדן יגבול אתו לפאת קדמה**. הירדן היה לו לבנימין מאז מזרחי,
סהירדן הולך על פני רוח כל גבולו למזרח: (רפ"י)

מצודת דוד **יגבול אתו**. יהיה לו לגבול בפאת המזרחי: **לגבולותיה**: את הגבולות המגבילים סביב את הנחלק לכל בני משפחותם: (מצודת דוד)

לכא **והיו הערים למטה בני בנימן למשפחותיהם יריחו ובית חגלה**
ועמק **קציץ**

מצודת דוד **למשפחותיהם**. הנחלק למשפחותיהם: (מצודת דוד)

לכב **ובית הערבה וצמרים ובית אל: לכג** **והעוים והפרה ועפרה:**
לכד **וכפר (העמני) העמנה והעפני וגבע ערים שתים עשרה וחסריהן:**
לכה **גבעון והרמה ובארות: לכז** **והמצפה והכפירה והמצפה: לכח** **ורקם**
וירפאל ותראלה: לכח **וצלע האלף והיבוסיה היא ירושלם גבעת קרית**
ערים ארבע עשרה וחסריהן זאת נחלת בני בנימן למשפחותם: (פ)

רפ"י **וצלע האלף והיבוסיה היא ירושלים**. כל אחת עיר לעממה, וכן גבעת,
קרית, חמט, ערים, צפסוק, זה: (רפ"י)

מצודת דוד **וצלע האלף**. ה' עיירות במקרא זה: צלע א', האלף ב', ירושלים ג',
גבעת ד', קרית ה': (מצודת דוד)

יהושע

פרק-יט

א וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל הַשְּׁנִי לְשִׁמְעוֹן לְמִטָּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וַיְהִי נַחֲלָתָם בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי יְהוּדָה:

כ וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל הַשְּׁנִי שְׁנֵי לְבְנֵימִין, שְׁנֵי לְבְנֵימִין הֵיכָל רֵאשִׁית לְשִׁבְעָה הַשְּׁבִיעִים שֶׁאָמַר יְהוֹשֻׁעַ לְשִׁבְעָה הַשְּׁבִיעִים, שֶׁכָּבַד נְטֹלוֹ יְהוּדָה וְיוֹסֵף, כִּמוֹ שֶׁאָמַר שָׁם (לְעֵיל יח ה): יְהוּדָה יַעֲמֹד עַל גְּבוּלוֹ מִנְּגַב וְגו', מִכָּאן וְאֵילֶךְ מוֹנֵה וְהוֹלֵךְ שְׁבַע גוֹרְלוֹת: (כ"א)

מ וְכִי בְּתוֹךְ וְכו'. הִיא מוּבָלַע נַחֲלַת יְהוּדָה בְּתוֹךְ הַגְּבוּל הָאִמּוֹר לְמַעַל: (מצודת דוד (מצודת דוד)

ב וַיְהִי לָהֶם בְּנַחֲלָתָם בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וְשִׁבְעָה וּמוֹלְדָה:

ג בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וְשִׁבְעָה. הִיא עִיר אַחַת, וּבְשְׁנֵי הַשְּׁמוֹת נִקְרְאָה: (מצודת דוד (מצודת דוד)

ד וְחָצֵר שׁוּעַל וְכֵלָה וְעֵצִים: **ה** וְאֶלְתוֹלַד וְכֵתוּל וְחֶרְמָה: **ו** וְצִקְלָה וְבֵית הַמְּרֻקָבוֹת וְחָצֵר סוּסָה: **ז** וְבֵית לְבָאוֹת וְשְׁרוּחַן עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה וְחֶזְרֵיהֶן: **ח** עֵין רִמּוֹן וְעֵתֶר וְעֵשֶׂן עָרִים אַרְבַּע וְחֶזְרֵיהֶן:

ט עֵין רִמּוֹן. הֵם בִּי עֵינֵי רִמּוֹן: הָאֶחָת עֵין, וְהַשְּׁנִית רִמּוֹן: (מצודת דוד (מצודת דוד)

י וְכָל הַחֲצָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הָעָרִים הָאֵלֶּה עַד בְּעֵלְת בְּאֶרֶץ רָאמָת נֶגֶב זֹאת נַחֲלַת מִטָּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם:

יא רָאמָת נֶגֶב. מִקּוֹם הָרֵם וְהַגְּבוּהַ בַּפֶּתַח הַדְּרוֹם: (מצודת דוד)

טו מִחְבֵּל בְּנֵי יְהוּדָה נִחְלַת בְּנֵי שְׁמֵעוֹן כִּי הָיָה חֵלֶק בְּנֵי יְהוּדָה רַב מֵהֶם וַיִּנְחֲלוּ בְּנֵי שְׁמֵעוֹן בְּתוֹךְ נִחְלָתָם: (פ)

רס"י רב מהם. מן הראוי להם : (רס"י)

מצודת דוד מחבל. מהמחוז הניתן בתחלה לבני יהודה נתנו אחרי זה לבני שמעון לנחלה: כי היתה הנחלה הניתן בתחלה לבני יהודה היתה מרובה מהראוי להם, ולזה נחלו בני שמעון בתוכם: (מצודת דוד)

מצודת ציון מחבל. ענין מחוז : (מצודת ציון)

זז וַיַּעַל הַגּוֹרֵל הַשְּׁלִישִׁי לְבְנֵי זְבוּלֹן לְמִשְׁפַּחְתָּם וַיְהִי גְבוּל נִחְלָתָם עַד שְׂרִיד:

מצודת דוד עד שריד. העומדת בסוף גבול ארץ ישראל, במקצוע צפונית מערבית : (מצודת דוד)

זיא וַעֲלָה גְבוּלָם לַיָּמָה וּמִרְעֵלָה וּפָגַע בְּדַבְשָׁת וּפָגַע אֶל הַנַּחַל אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְקִנְעָם:

מצודת דוד ועלה גבולם. משריד בפאת המערבי מצפון כלפי הדרום: לימה. אל הים, ומשם למרעלה וכו': (מצודת דוד)

זיב וַשָּׁב מִשְׂרִיד קִדְמָה מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ עַל גְּבוּל כְּסֹלֶת תָּבַר וַיֵּצֵא אֶל הַדְּבָרָה וְעֵלָה:

רס"י כסלות תבור. אומר אני שהוא לשון כסלים, פלנק"ש זלע"ז, לא בגובהו ולא בשיפולו אלא בשיפועו וסמוך לאמנעו קרוב ללד אחורים ומללד פניו, כדרך שהכסלים עומדות צבהמה, ובמקום שהוא אומר (להלן פסוק לד) : אזנות תבור, סמוך לראשו הוא במקום האזנים : (רס"י)

מצודת דוד ושב משריד. ושב הגבול משריד ללכת ממערב כלפי המזרח

בפאת הצפונה, והלך על גבול כסלות תבור וכו': (מצודת דוד)

יג ומשם עבר קדמה מזרחה גתה חפר עתה קצין ויצא רמון המתאר הנעה:

כ"י קדמה מזרחה גתה חפר. ממזרח לגת החפר, שם עירו של יונה בן אמיתי (מלכים ב יד כה) : עתה קצין. שם העיר עתה קצין : המתואר הנעה. המוסב על נעה, כלומר משם תאר הגבול לנעה, וכן תרגם יונתן : ונפיק לרמון ומתמן מסתחר לנעה : (כ"י)

מצודת דוד ומשם. ומן יפיע עבר כלפי הדרום במזרחו של גת החפר, והיתה אם כן מנחלת זבלון : **עתה קצין.** רצה לומר, ממזרח גת החפר עבר לעתה קצין, והוא שם מקום : **המתאר הנעה.** אשר היה מסבב את הנעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון המתאר. המסבב : (מצודת ציון)

יד ונסב אתו הגבול מצפון חנתן והיו תצאתיו גי יפתח אל:

מצודת דוד ונסב אתו. הגבול הזה סיבב את רמון בצפונה של חנתון אשר עמדה בצפון רימון, אם כן רימון וחנתון והנעה היו משל זבלון : והיו **תוצאותיו.** סוף הגבול של הרוחב כלה אל גי יפתח אל, אשר עמדה בגבול צפוני של אשר : (מצודת דוד)

טו וקטת ונהלל ושמרון וידאלה ובית לחם ערים שתים עשרה ונצריהן:

מצודת דוד וקטת וכו'. רצה לומר, עם קטת וכו' היה שתים עשרה, כי במקרא זה חשב חמש עיירות ושבע מאותן שזכר בהגבול, והנשארים היו לבני השבט שמצדו : (מצודת דוד)

טז זאת נחלת בני זבולן למשפחותם הערים האלה ונצריהן: (פ)
יז ליששכר יצא הגורל הרביעי לבני יששכר למשפחותם: **יח** והי גבולם יזרעאלה והכסולת ושוגם:

מצודת דוד ויהי גבולם. הגבול הלך ביזרעאל והיא היתה סמוכה לנחלת מנשה, כי עמק יזרעאל היתה של מנשה כמו שכתוב למעלה (פסוק טז) והכסלות. ומיזרעאל הלך לכסלות וכו': (מצודת דוד)

יט וּמְכָרִים וְשִׂיאַן וְאַנְחֶרֶת: **כ** וְהַרְבִּית וְקִשְׁיֹן וְאַבְצֵי: **כא** וְרָמַת וְעֵין גְּנִים וְעֵין חֲדָה וּבֵית פֶּצֶץ: **כב** וּפָגַע הַגְּבוּל בְּתַבּוֹר (ושחצומה) וְשִׁחְצִימָה וּבֵית שֶׁמֶשׁ וְהָיוּ תַצְאוֹת גְּבוּלָם הַיֵּרֶדן עָרִים שֶׁשׁ עֶשְׂרֵה וְחֲצָרִיָּהּ:

מצודת דוד ובית שמש. לא זהו בית שמש הנזכר בנחלת נפתלי (פסוק לח) היושב בצפון יששכר, ולא זהו שהיה בגבול יהודה (לעיל טו י) גבולם. על שני הגבולים יאמר, על הצפוני ועל הדרומי, שניהם כלו אל הירדן: (מצודת דוד)

כג זאת נחלת מטה בני יששכר למשפחתם הערים וחצריהן: (פ)
כד ויצא הגורל החמישי למטה בני אשר למשפחותם: **כה** ויהי גבולם חלקת וחלי ובטן ואכשף:

מצודת דוד ויהי גבולם. הגבול הלו בפאת המערב, מדרום כלפי הצפון לחלקת וכו': (מצודת דוד)

כו ואלמלה ועמעד ומשאל ופגע בכרמל הימה ובשיחור לבנת:

מצודת דוד ופגע. הגבול פגע בכרמל העומדת במערב: (מצודת דוד)

כז ושב מזרח השמש בית דגן ופגע בזבלון ובגי יפתח אל צפונה בית העמק ונעיאל ויצא אל כבול משמאל:

מצודת דוד ושב. הגבול שב ממערב כלפי המזרח בפאת הצפוני, והלך אל בית דגון: **בזבולן**. בגבול זבולון שהיה בצפון: **ובגי יפתח אל צפונה**. מצפון לגי יפתח אל, והיתה אם כן מנחלת אשר, ולמולה כלתה רוחב גבול זבולון כמו שכתוב למעלה: **בית העמק**. מגי יפתח אל בא הגבול לבית העמק וכו': **משמאל**. מצפון כבול, והיתה אם כן משל אשר: (מצודת דוד)

[כח] וְעָבְרָן וּרְחַב וְסִמּוֹן וְקִנְהָ עַד צִידוֹן רַבָּה:

מצודת דוד **ועברון**. משמאל כבול בא לעברון וכו': (מצודת דוד)

[כט] וְשָׁב הַגְּבוּל הַרְמָה וְעַד עִיר מְבַצֵּר צֹר וְשָׁב הַגְּבוּל חֹסֶה (וַיְהִיו) וְהָיוּ תִצְאָתָיו הַיָּמָה מִחֶבְל אַכְזִיבָה:

רס"י **מעלב** **מזכר כר**. קרוין כריכן קרוי תוקפא : כר. לשון כור : מחבל אכזיבה. **מגורל** **כזיב** : (רס"י)

מצודת דוד **ושב הגבול**. מצדון רבה חזר הגבול מצפון כלפי הדרום אל הרמה וכו': **ושב הגבול חוסה**. מעיר מבצר צור חזר הגבול ממזרח כלפי המערב, אל חוסה : **מחבל אכזיבה**. כי מחוסה בא הגבול לחבל אכזיבה, ומשם כלה הגבול אל היס הגדול: (מצודת דוד)

מצודת ציון **מבצר צור**. מבצר הבנוי בצור : (מצודת ציון)

[ל] וְעָמָה וְאַפֶּק וּרְחַב עָרִים עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם וְחִצְרֵיהֶן:

מצודת דוד **ועומה ואפק ורחוב**. רצה לומר עם שלשת הערים האלה אשר לא עמדו על הגבול היה לו ערים עשרים ושתים והם שלש אלו ותשע עשרה מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט אשר אצלו: (מצודת דוד)

[לא] זֹאת נְחֻלַּת מִטָּה בְּנֵי אֲשֶׁר לְמִשְׁפְּחֹתֵם הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחִצְרֵיהֶן:
[לב] (פ) לְבְנֵי נַפְתָּלִי יָצָא הַגּוֹרֵל הַשְּׁשִׁי לְבְנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם:

מצודת דוד **לבני נפתלי למשפחותם**. הנחלק לבני נפתלי לכל משפחה ומשפחה: (מצודת דוד)

[לג] וַיְהִי גְבוּלָם מִחֻלְף מְאֵלֹן בְּצַעֲנָנִים וְאַדְמֵי הַנֶּקֶב וַיִּבְנֶאֱל עַד לְקוּם וַיְהִי תִצְאָתָיו הַיָּרְדֵּן:

מצודת דוד **ויהי גבולם**. גבולם הלך בפאת הדרומי ממערב, כלפי המזרח

{לד} וְשָׁב הַגְּבוּל יְמֵה אֲזָנוֹת תְּבוּר וַיָּצֵא מִשָּׁם חוּקָה וּפָגַע בְּזַבְלוֹן
מִנְגֵּב וּבְאֶשֶׁר פָּגַע מַיִם וּבִיהוּדָה הִירְדָן מִזְרַח הַשְּׁמֶשׁ:

מצודת דוד **ושב הגבול ימה**. חזר הגבול ממזרח כלפי המערב בפאת הצפוני, ובא לאזנות תבור: **מנגב**. מנגב של זבולון, והוא צפונה של נפתלי: **מיים**. ממערבה של נפתלי, והוא מזרחה של אשר: **וביהודה הירדן**. ובגבול יהודה פגע בהירדן העומד במזרח, כי גבול צפון יהודה כלה בקצה הירדן הדרומי, ולנפתלי היה כל הירדן לנחלה, אם כן פגע בגבול יהודה בסוף הירדן, והוא הדין שפגע בכל השבטים שהיה גבולם עד הירדן, אבל בא לומר שאף שהיה נחלת יהודה בסוף הדרומי, מכל מקום פגע גם בו: (מצודת דוד)

{לה} וְעָרֵי מִבְּצָר הַצְּדִים צָר וְחִמָּת רִקַּת וְכַנְרַת:

רס"י וערי מבצר. היו לנפתלי הצדים כר: (רס"י)

מצודת דוד **וערי מבצר**. רצה לומר, ואלה ערי המבצר של נפתלי הצדים (וכו': מצודת דוד)

{לו} וְאֲדָמָה וְהַרְמָה וְחִצּוֹר: **{לז}** וְקִדְשׁ וְאֲדָרְעִי וְעֵין חִצּוֹר: **{לח}** וַיִּרְאוּ
וּמִגְדַל אֶל חָרָם וּבֵית עֵנָת וּבֵית שֹׁמֵשׁ עָרִים תְּשַׁע עָשָׂרָה וְחִצְרֵיהֶן:

מצודת דוד **תשע עשרה**. רצה לומר, עם ערי המבצר היה לו תשע עשרה, שש עשרה ערי מבצר ועוד שלש מאלו שעמדו על הגבול, והנשארים היו לבני השבט שאצלו: (מצודת דוד)

{לט} זֹאת נַחֲלַת מִטָּה בְּנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפַּחְתָּם הָעָרִים וְחִצְרֵיהֶן: (פ)
{מ} לְמִטָּה בְּנֵי דָן לְמִשְׁפַּחְתָּם יָצָא הַגּוֹרֵל הַשְּׁבִיעִי: **{מא}** וַיְהִי גְבוּל
נַחֲלָתָם צָרְעָה וְאֲשֶׁת־אֹזַל וְעִיר שְׁמֶשׁ:

רס"י כרעה ואשתאול. מסל יהודה היה (לעיל טו לג), ונפל גורל בני דן
סמוך להם: (רס"י)

מצודת דוד **צרעה ואשתאול**. יתכן שאין אלו שהיו בגבול יהודה, ונחלת דן היה במקצוע צפונית מערבית של יהודה: (מצודת דוד)

מב וְשַׁעֲלָבִין וְאֵילֹן וְיִתְלָה: **מג** וְאֵילֹן וְתַמְנָתָה וְעֶקְרוֹן:

מצודת דוד **ועקרון**. לא זהו שהיה בגבול יהודה: (מצודת דוד)

מד וְאֶלְתָּקָה וְגִבְתֹּן וּבַעֲלָת: **מה** וַיְהִד וּבְנֵי בָרַק וְגַת רְמוֹן: **מו** וּמֵי הַיַּרְקֹן וְהַרְקֹן עִם הַגְּבוּל מוֹל יָפוֹ:

מצודת דוד **עם הגבול וכו'**. רצה לומר, הערים ההם היו מנחלת דן, עם הגבול של מול יפו: (מצודת דוד)

מז וַיֵּצֵא גְבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלְחַמוּ עִם לָשָׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיִּכּוּ אוֹתָהּ לְפִי חָרֵב וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ וַיִּקְרְאוּ לָלָשָׁם דָּן כָּשָׁם דָּן אַבְיָהִם:

רס"י וַיֵּלֶךְ גְּבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם. כאן נטלו קצת, ועוד נפל להם גורל במקום אחר רחוק מגבולם, ושאר שבטים מפסיקין ביניהם: וילחמו עם לשם. לאחר זמן בימי עתניאל בן קנז, ובימי פסל מיכה, כמה שנאמר בספר שופטים (יח 3): לשם. היא ליט האמורה בספר שופטים (יח 7): (רס"י)

מצודת דוד **ויצא גבול בני דן מהם**. רצה לומר, גבול נחלת דן יצא בגורל פחות מהראוי להם, ולא הספיק להם, ולזה עלו לאחר זה להלחם בלשם, והוא ליש האמורה בספר שופטים (יח ז) והיתה מחוץ לגבול ארץ ישראל ולא בגבולה (ובמקצוע צפונית מזרחית היתה מול נחלת נפתלי, כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בכורות נה א): ירדן נקרא על שם שיורד מדן, והוא לשם, והירדן הלא יתחיל במקצוע צפונית מזרחית, וזה שאמר הכתוב (מלכים א ה ה): מדן ועד באר שבע, ורצה לומר, מקצה ארץ ישראל עד קצהו באלכסון, כי דן היה במקצוע צפונית מזרחית, ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית, כי משל נחלת שמעון היתה שלקחו בהמקצוע ההיא) (מח) הערים האלה. האמורים למעלה: (מצודת דוד)

מצודת ציון וירשו. מלשון ירושה: (מצודת ציון)

{מח} זאת נחלת מטה בני דן למשפחתם הערים האלה וּחצריהן: (פ)
{מט} ויכלו לנחל את הארץ לגבולתיה ויתנו בני ישראל נחלה ליהושע
בן נון בתוכם:

מצודת דוד לנחול. להנחיל על ידי הגורל: **לגבולתיה**. לפי הגבולים
האמורים למעלה: (מצודת דוד)

נ על פי יהוה נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בְּהַר
אֶפְרַיִם וּבְנֵה אֶת הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ:

מצודת דוד על פי ה'. שאלו באורים ותומים, ועל פיהם נתנו לו את העיר
אשר שאל, והיא תמנת סרח: (מצודת דוד)

רלב"ג ואחר זה זכר שכבר נתנו ליהושע בן נון העיר אשר שאל והיה זה
ע"פ ה' להעיד שלא היה משוא פנים בענין ירושי הארץ: (רלב"ג)

{נא} אלה הנחלת אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות
למטות בני ישראל בגורל בשלה לפני יהוה פתח אהל מועד ויכלו
מחלק את הארץ: (פ)

רס"י חָסַר נחלו. הנחילו: (רס"י)

מצודת דוד נחלו. הנחילו לישראל בגורל: **וראשי האבות למטות**. ראשי
בתי אבות של מטות בני ישראל: **בגורל**. חוזר לתחלת המקרא לומר אלה
הנחלות אשר נחלו בגורל: **ויכלו מחלק**. השלימו חלוקת הארץ בגורל:
(מצודת דוד)

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: **ב** דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תָּנוּ לָכֶם אֶת עֲרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה:

מצודת דוד **לכם.** להנאתכם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **המקלט.** על שם שקולטת את הרוצחים, שאין מדרך עיר אחרת להניח להרוצחים לדור בה: (מצודת ציון)

רלבי"ג ואחר זכר שכבר נתנו ערי מקלט מעבר לירדן כמו שבאה המצוה בזה בתורה ולא נצטרכנו לפרי בזה המקום דבר זו המצוה לפי שכבר פירשנו זה בבאורינו לדברי תורה ונתנו גם כן ללויים ערים לשבת ומגרשיהם לבהמתם כמו שנזכר בתורה וזה גם כן היה על פי השם יתברך ובוזה נשלם ללויים מה שאמר אחלקם ביעקב וגומר כי היו מפוזרים בכל השבטים:

ג לְנוֹס שְׁמָה רוֹצֵחַ מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה בְּבִלִי דַעַת וְהָיוּ לָכֶם לְמִקְלָט מִגָּאֵל הַדָּם:

מצודת דוד **למקלט.** לקלוט את הרוצח מיד גואל הדם, לבל יהרגנו כאשר יחס לבבו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **לנוס.** ענין בריחה: **בבלי דעת.** בלא כוונה: **מגואל.** מלשון גאולה, כי בהנקם נקמת הנרצח, לגאולה תחשב לו: (מצודת ציון)

ד וְנָס אֶל אַחַת מִהָעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וְדָבַר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת דְּבָרָיו וְאָסְפוּ אֹתוֹ הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתְנוּ לוֹ מְקוֹם וְיָשָׁב עִמָּם:

מצודת דוד **את דבריו.** איך שגג בהרציחה: **ואספו אותו.** עם שלא ידעו שהאמת אתו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואספו.** ענין הכנסה, כמו (שופטים יט טו) מאסף אותם: (מצודת ציון)

ה וְכִי יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא יִסְגְּרוּ אֶת הַרְצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בְּבִלִי דַעַת הָכָה אֶת רַעְהוֹ וְלֹא שָׁנָא הוּא לוֹ מִתְמוֹל שְׁלִשׁוֹם:

מצודת דוד **גואל הדם**. קרוב הנרצח, הרוצה לנקום נקמתו : **אחריו**. אל עיר מקלטו : **ולא יסגירו**. רצה לומר, אנשי העיר יעזרו להרוצח ולא ימסרו אותו ביד גואל הדם : **כי בבלי דעת**. אם הרג בבלי דעת : **ולא שנא**. לומר שהיה מערים בדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יסגירו**. ענין מסירה, כמו (עמוס א ו) להסגיר לאדום : **שלשום**. יום השלישי מהיום הזה : (מצודת ציון)

וַיָּשֶׁב בְּעִיר הַהִיא עַד עֲמֻדוֹ לְפָנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפַּט עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יְהִי בַיָּמִים הָהֵם אֲזַיְשׁוּב הַרוֹצֵחַ וּבָא אֶל עִירוֹ וְאֶל בֵּיתוֹ אֶל הָעִיר אֲשֶׁר נָס מִשָּׁם :

רס"י **עד עמדו וגו' למשפט**. אם יפטר מגלות יפטר, ואם יתחייב גלות יחזור לעיר מקלטו (צמדכר לה כה) : **וישב שם עד מות הכהן הגדול :** (רס"י)

מצודת דוד **למשפט**. לדונו אם הוא חייב גלות, וכאשר יצא חייב, יחזור לעיר מקלטו וישב בה עד ימות הכהן הגדול : **אז**. אחרי מות הכהן הגדול : (מצודת דוד)

וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת קֹדֶשׁ בְּגָלִיל בְּהַר נַפְתָּלִי וְאֶת שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם וְאֶת קָרְיַת אַרְבַּע הַיָּא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה :

מצודת ציון **ויקדשו**. ויזמינו, כמו (יואל ב טז) קדשו קהל : **בגליל**. בארץ הגליל, והוא שם מדינה בארץ ישראל : (מצודת ציון)

וַיִּמְעַבְּרׁוּ לְיַרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרְחָה נָתְנוּ אֶת בְּצֹר בַּמִּדְבָּר בְּמִישַׁר מִמְטָה רְאוּבֵן וְאֶת רָאמַת בְּגִלְעָד מִמְטָה גַד וְאֶת (גלון) גֹּלָן בַּבְּשָׁן מִמְטָה מִנְּשָׂה :

רס"י **ומעבר לירדן יריחו מזרחה נתנו**. בימי משה, שנאמר (דברים 7 מג) : **את כלל צמדכר וגו' :** (רס"י)

טו **אלה היו ערי המועדה לכל בני ישראל ולגר הגר בתוכם לנו :**

שָׁמָּה כָּל מַכָּה נִפְּשׁ בַּשָּׁגָגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם עַד עֲמִדוֹ לְפָנַי
הַעֲדָה:

רפ"י המועדה. ההזמנה, היעודות לכך : (רפ"י)

מצודת דוד **עד עמדו.** עד יעמוד למשפט לדונו אם הוא חייב מיתה, וכאשר
יצא חייב, אז ביד גואל הדם להמיתו: (מצודת דוד)

מצודת ציון **המועדה.** מלשון ועד וקבוץ להתאסף בהן הרוצחים, כמו
(ישעיהו יד יג) בהר מועה (ד) הנית. מלשון מנוחה : (מצודת ציון)

יהושע פרק-כא

א וַיִּגְשׁוּ רֵאשֵׁי אָבוֹת הַלְוִיִּם אֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְאֶל
רֵאשֵׁי אָבוֹת הַמִּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: **ב** וַיִּדְבְּרוּ אֵלֵיהֶם בְּשִׁלְהַ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה בְּיַד מֹשֶׁה לְתֵת לָנוּ עָרִים לְשָׁבֶת וּמִגְרָשֵׁיהֶן לְבִהְמֹתֵינוּ:

מצודת דוד **לתת לנו וכו'.** רצה לומר, ולזאת תנו לנו: (מצודת דוד)

ג וַיִּתְּנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם מִמִּנְחֹתֵם אֶל פִּי יְהוָה אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה
וְאֶת

מצודת דוד **אל פי ה'.** על פי מצותו: **האלה.** האמורות למטה: (מצודת דוד)

ד וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל לְמִשְׁפַּחַת הַקֹּהֲנִים וַיְהִי לְבְנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן מִן הַלְוִיִּם
מִמִּטָּה יְהוּדָה וּמִמִּטָּה הַשְּׂמֵעֹנִי וּמִמִּטָּה בְנִימֵן בַּגּוֹרֵל עָרִים שְׁלֹשׁ
עָשָׂר:

מצודת דוד **מן הלויים.** שהיו מן הלויים, מבני לוי: **ממטה יהודה.** הגורל בא
להם ממטה יהודה וכו': (מצודת דוד)

נה וְלִבְנֵי קֹהֵת הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפַּחַת מֹטֶה אֶפְרַיִם וּמִמַּטֵּה דָן וּמִחֲצֵי מֹטֶה מְנַשֶּׁה בְּגֹרֶל עָרִים עֶשְׂרֵה: (o)

נח"י ולבני קהת הנותרים. הם בני משה, ובני יאהר, וחברון ועוזיאל: ממשפחת מטה אפרים. מנחלת שבט בני אפרים נפלו להם אלה הערים, שבכל שבט ושבט נטלו כמה שנאמר (במדבר לה ח): מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים: (נח"י)

מצודת דוד הנותרים. כי בני אהרן שהיו מבני קהת לקחו ממטה יהודה וכו', והנותרים מבני קהת שהם בני משה ובני יצהר וחברון ועזיאל לקחו ממטה אפרים וכו': (מצודת דוד)

נו וְלִבְנֵי גֵרְשׁוֹן מִמִּשְׁפַּחֹת מֹטֶה יִשָּׁשְׁכָר וּמִמַּטֵּה אֲשֶׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וּמִחֲצֵי מֹטֶה מְנַשֶּׁה בְּבִשָּׁן בְּגֹרֶל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה: (o)

מצודת דוד בבשן. רצה לומר, החצי שלקחו נחלתם בעבר הירדן המזרחי בארץ הבשן: (מצודת דוד)

נד לִבְנֵי מֶרְרִי לְמִשְׁפַּחְתָּם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וּמִמַּטֵּה גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֹן עָרִים שְׁתֵּי: עֶשְׂרֵה:

מצודת דוד למשפחותם. הנחלק לשבת בהן משפחה משפחה לבד, ופירש באחד, וכמו כן בכולן: (מצודת דוד)

נה וַיִּתְּנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלוֹאִים אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת מְגִרְשֵׁיהֶן כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה בְּגֹרֶל: (פ)

מצודת דוד בגורל. מי מהשבטים יתן למי מן הלוים: (מצודת דוד)

נט וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְּנֵי יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יִקְרָא אֹתָהֶן בְּשֵׁם:

רס"י אשר יקרא אתהן זסס. לפי שלא הזכיר למעלה את שמות הערים
שנתנו להם, ולמטה הוא מפרש את שמותם, לכך אמר : אשר יקרא אתהן
זסס : (רס"י)

מצודת דוד אשר יקרא. רצה לומר, אשר למטה בענין, יפרש השמות :
(מצודת דוד)

וְיְהִי לְבָנִי אֶהְרֵן מִמִּשְׁפַּחֹת הַקְּהֵתִי מִבְּנֵי לֵוִי כִּי לָהֶם הָיָה הַגּוֹרֵל
רִיאֲשֹׁנָה:

מצודת דוד ממשפחות. אשר היו ממשפחות הקהתי: כי להם וכו'
ראשונה. רצה לומר, לפי שבא להם הגורל ראשונה, לזה לקחו ראשונה,
ולא בעבור מעלת הכהונה: (מצודת דוד)

וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת קְרִית אַרְבַּע אָבִי הָעֲנוֹק הִיא חֲבֵרוֹן בְּהַר יְהוּדָה
וְאֶת מִגְרָשָׁה סְבִיבְתֶיהָ: לִבְנֵי וְאֶת שָׂדֵה הָעִיר וְאֶת חֲצָרֶיהָ נָתַנוּ לְכָל־
בְּן יִפְנֶה בְּאַחֲזֵתוֹ: (o)

מצודת דוד באחזתו. בחלק נחלתו: (מצודת דוד)

וַיִּבְנֵי אֶהְרֵן הַפֶּהֱן נָתַנוּ אֶת עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת חֲבֵרוֹן וְאֶת
מִגְרָשָׁה וְאֶת לְבָנָה וְאֶת מִגְרָשָׁה:

מצודת דוד ולבני וכו' נתנו. את כל מספר הערים האלה: (מצודת דוד)

וַיִּבְנֵי וְאֶת יֵתֵר וְאֶת מִגְרָשָׁה וְאֶת אֲשֶׁת־מֶעַ וְאֶת מִגְרָשָׁה: לְטוֹ וְאֶת חֵלֹן
וְאֶת מִגְרָשָׁה וְאֶת דָּבָר וְאֶת מִגְרָשָׁה: לְטוֹ וְאֶת עֵין וְאֶת מִגְרָשָׁה וְאֶת
יֵטָה וְאֶת מִגְרָשָׁה אֶת בֵּית שָׁמֶשׁ וְאֶת מִגְרָשָׁה עָרִים תִּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי
הַשְּׁבֵטִים הָאֵלֶּה: (פ) לְיֵצֵר וּמִמֶּטָה בְּנִימָן אֶת גְּבֻעוֹן וְאֶת מִגְרָשָׁה אֶת
גְּבֵעַ וְאֶת מִגְרָשָׁה: לְיֵצֵר אֶת עֲנָתוֹת וְאֶת מִגְרָשָׁה וְאֶת עֵלְמוֹן וְאֶת
מִגְרָשָׁה עָרִים אַרְבַּע:

רס"י ואת עלמוון. וזכזכרי הימים (א ו מה): ואת עלמת, הוא בחורים,

סיונתן (שמואל ב ג טז) מתרגם אותה : עלמות : את מגרשיה סביבותיה.
חלפים   אמה   לכל   רוח   :   (כ"י)

יט כל ערי בני אהרן הפהנים שלש עשרה ערים ומגרשיהן: (o)
כ ולמשפחות בני קהת הלויים הנותרים מבני קהת ויהי ערי גורלם
ממטה אפרים: **כא** ויתנו להם את עיר מקלט הרצח את שכם ואת
מגרשה בהר אפרים ואת גזר ואת מגרשה: **כב** ואת קבצים ואת
מגרשה ואת בית חורן ואת מגרשה ערים ארבע: (o) **כג** וממטה דן
את אלתקא ואת מגרשה את גבתון ואת מגרשה: **כד** את אילון ואת
מגרשה את גת רמון ואת מגרשה ערים ארבע: (o) **כה** וממחצית
מטה מנשה את תענך ואת מגרשה ואת גת רמון ואת מגרשה ערים
שתים: **כו** כל ערים עשר ומגרשיהן למשפחות בני קהת הנותרים:
(o) **כז** ולבני גרשון ממשפחת הלויים מחצי מטה מנשה את עיר
מקלט הרצח את (גלון) גולן בבשן ואת מגרשה ואת בעשתרה ואת
מגרשה ערים שתים: (o) **כח** וממטה יששכר את קשיון ואת מגרשה
את דברת ואת מגרשה: **כט** את ירמות ואת מגרשה את עין גנים
ואת מגרשה ערים ארבע: (o) **ל** וממטה אשר את משאל ואת
מגרשה את עבדון ואת מגרשה: **לא** את חלקת ואת מגרשה ואת
רחב ואת מגרשה ערים ארבע: (o) **לב** וממטה נפתלי את עיר מקלט
הרצח את קדש בגליל ואת מגרשה ואת חמת דאר ואת מגרשה ואת
קרתן ואת מגרשה ערים שלש: **לג** כל ערי הגרשני למשפחתם שלש
עשרה עיר ומגרשיהן: (o) **לד** ולמשפחות בני מררי הלויים הנותרים
מאת מטה זבולן את יקנעם ואת מגרשה את קרתה ואת מגרשה:
לה את דמנה ואת מגרשה את נהלל ואת מגרשה ערים ארבע:
לו וממטה ראובן את בצר ואת מגרשה ואת יהצה ואת מגרשה:
לז את קדמות ואת מגרשה ואת מיפעת ואת מגרשה ערים ארבע:
לח וממטה גד את עיר מקלט הרצח את רמת בגלעד ואת מגרשה
ואת מחנים ואת מגרשה: **לט** את חשבון ואת מגרשה את יעזר ואת
מגרשה כל ערים ארבע: **מ** כל הערים לבני מררי למשפחתם
הנותרים ממשפחות הלויים ויהי גורלם ערים שתים עשרה: (o)
מא כל ערי הלויים בתוך אחזת בני ישראל ערים ארבעים ושמונה
ומגרשיהן: **מב** תהיינה הערים האלה עיר עיר ומגרשיה סביבתייה כן
לכל   הערים   האלה:

מצודת דוד   תהיינה. להלויים : עיר עיר. לכל עיר ועיר מגרשיה סביבותיה :

{מג} וַיִּתֵּן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָתֵת לְאֲבוֹתָם
וַיֵּשְׁבוּ בָהּ: (פ)

רלבי"ג ואח"כ זכר שלא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל הכל בא ואף על פי שכבר נשארו בהן עדין כמו שזכר במה שקדם הנה זה בלתי סותר מה שנזכר בזה המקום כי כל הגוים אשר נלחמו בהם נפלו בידם ואולם נשארו אלו בסבת עצלות יהושע וישראל לא בסבת העדר השגחת השם ית' מהם : (רלבי"ג)

{מד} וַיִּנַּח יְהוָה לָהֶם מַסְבִּיב כָּל אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבוֹתָם וְלֹא עָמַד אִישׁ
בְּפְנֵיהֶם מִכָּל אִיבֵיהֶם אֶת כָּל אִיבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם:

מצודת דוד וינח ה'. נתן להם מנוחה מסביב ולא נתגרו בהם הגוים : ולא עמד.
לא נתקיים : (מצודת דוד)

{מה} לֹא נָפַל דָּבָר מִכָּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֶל בֵּית יִשְׂרָאֵל
הַכֹּל בָּא:

מצודת דוד לא נפל דבר. לא נחסר שום דבר : (מצודת דוד)

יהושע פרק-כב

{א} אַז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְרֵאשֵׁי רָאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי מְטֵה מִנְּשֵׂהָ:

רלבי"ג ואחר זכר שכבר קרא יהושע לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה והזהירם מאד לשמור התורה וברכסם ושלחם לאהליהם בנכסי רבים ומקנה רב ובזהב ובכסף ובנחשת וברזל ובשלמות הרבה כי חלקו שלל אויביהם עם אחיהם וכן היה ראוי כי כן חלקו כל ישראל שלל הערים אשר באו להם בנחלה כמו שנזכר בתור' : (רלבי"ג)

בב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַתִּשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי לְכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם:

מצודת דוד **אשך צוה**. שתעברו חלוצים לפני בני ישראל למלחמה: (מצודת דוד)

גג לֹא עֲזַבְתֶּם אֶת אַחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי מִצֹּת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: **גד** וְעַתָּה הַנִּים יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְאַחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פָּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם אֶל אַרְץ אַחֲזַתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן:

מצודת דוד **הניתח**. נתן להם מקום מנוחה: **פנו ולכו**. פנו מכאן, ולכו וכו': (מצודת דוד)

הה רַק שָׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה לְאַהֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְלַקֵּת בְּכָל דַּרְכָיו וּלְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו וּלְדַבְּקָה בּוֹ וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם:

מצודת דוד **רק שמרו מאד**. אף אם תרחיקו ממשכן ה': (מצודת דוד)

וה וַיְבָרְכֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁלַחם וַיֵּלְכוּ אֶל אֶהֱלֵיהֶם: **וה** (ו) וּלְחָצֵי שֶׁבֶט הַמִּנְשָׁה נָתַן מֹשֶׁה בְּבִשָּׁן וּלְחָצִיו נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם אַחֵיהֶם (מעבר) בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָה וְגַם כִּי שִׁלַּחם יְהוֹשֻׁעַ אֶל אֶהֱלֵיהֶם וַיְבָרְכֶם:

רס"י **וגם כי שלחם יהושע**. לחצי שבט המנשה, כאשר שלח את בני ראובן **וגל**

מצודת דוד **ולחצי שבט המנשה**. בזה יתן טעם למה היה רק חצי שבט המנשה עם בני ראובן ובני גד: **וגם כי שלחם**. רצה לומר, וגם זאת דבר להם כאשר שלחם והוא הדבר הנאמר במקרא שלאחריו: (מצודת דוד)

חח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בְּנֹכְסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל אֶהֱלֵיכֶם וּבְמִקְנֵה רַב

מֵאֵד בְּכֹסֶף וּבְזָהָב וּבְנֹחֶשֶׁת וּבְבִרְזֵל וּבְשִׁלְמוֹת הַרְבֵּה מֵאֵד חִלְקוּ שְׁלַל
אִיבֵיכֶם עִם אַחֵיכֶם: (פ)

רפ"י עם אחיכם. בני ראובן ובני גד. ויש פותרין: עם אחיכם, שנשאלו
לשמור את הערים עם הנשים והטף, ולא עצרו את הירדן עם החלוצים,
גם הם נטלו חלק בצזה: (רפ"י)

מצודת דוד אליהם. לבני ראובן, ולבני גד ולחצי שבט מנשה: עם אחיכם.
הם אשר נשארם בעבר הירדן לשמור הנשים והטף והרכוש: (מצודת דוד)

מצודת ציון בנכסים. זה הלשון ידוע בדברי רבותינו זכרונם לברכה כלול
בה זהב וכסף וכלים ומקנה וכו', וכן (קהלת ה יח) עושר ונכסים:
ובשלמות. ובבגדים, ויתהפך משמלה שלמה, כמו מכבש כשב: (מצודת
ציון)

טו וַיֵּשְׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד וַחֲצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִשְׁלָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לְלָקֵת אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל אֶרֶץ אַחֲזֵתִים אֲשֶׁר
נֹאחֲזוּ בָּהּ עַל פִּי יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה: **זו** וַיָּבֹאוּ אֶל גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד וַחֲצֵי שֵׁבֶט הַמְּנַשֶּׁה שֵׁם מְזַבַּח עַל
הַיַּרְדֵּן מְזַבַּח גְּדוֹל לְמִרְאֵה:

מצודת דוד אשר בארץ כנען. רצה לומר, בשפת הירדן המערבי שהוא
מארץ כנען: למראה. רצה לומר, להיות למראה עינים, לא לעולה וזבח:
(מצודת דוד)

מצודת ציון על. אצל: (מצודת ציון)

רלבי"ג עוד זכר שבשובי לנחלתם מעבר לירדן בנו אצל הירדן מזבח גדול
למראה וחשבו ישראל שעשו זה להקריב עליו ונקהלו שילה לעלות עליהם
לצבא והיתה עצתם לשלוח להם תחלה פנחס בן אלעזר הכהן ועשרה
נשיאים עמו מתשעת המטות וחצי המטה לדעת מה זה ועל מה זה
ולהזהירם ולהוכיחם על זה כי כבר הוזהרו בתורה מעשות במת ציבור
זולתי משכן ה' וגם במה ליחיד נאסרה מעת באו אל המנוחה ואל הנחלה
והנה היה משכן שילה מנוחה כמו שנתבאר בסוף זבחים ובית עולמים
היה נחלה ולפי זה הענין היה מרד בה' כי הכונה בשלא יעבד השם יתברך
כי אם במקום אחד הוא להורו' על היותו אחד כמו שביארנו בביאורנו
לדברי התורה וזה הפך מה שעשו ישראל כשנשקעו בעי' עד שתמצא
שכבר היו להם בתי עבודת אלילים בכל עריהם אמר הנביא מספר גנותן
כי מספר עריך היו אלהיך יהודה הנה אמרו ישראל לעלות עליה' לצבא

להוכיחם על זה ולבער הרע מקרבם כי זה מדרכי התורה כמו שנתבאר בתורה בעיר הנדחת ולזאת הסבה עלו ישראל לצבא על אחיהם על דבר פילגש בגבעה והסבה בזה שישמעו הנשאים וייראו ולא יוסיפו לעשות הרע הזה כי אולי ילמדו מזה הנשאים ויסתבכו כלם בזה הפועל המגונה הלא תראה כי ירבעם בן נבט התחיל במרד ונמשכו למריו כל מלכי ישראל הבאים אחריו ונשקעו בו גם כן בסוף הענין מלכי יהודה והיה זה סבת גלות ישראל מארצם ואבדן רבים מהם ולזאת הסבה אחשב שאמרו פנחס והנשיאים לבני ראובן ולבני גד ולחצי שבט המנשה המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף וגו' : (רלב"ג)

יא וישמעו בני ישראל לאמר הנה בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה את המזבח אל מול ארץ פנען אל גלילות הירדן אל עבר בני ישראל: **יב** וישמעו בני ישראל ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה לעלות עליהם לצבא: (פ)

כ"י לעלות עליהם לצבא. לפי שנאסרו הזמות משנקבע המשכן בשילה : (כ"י)

מצודת דוד לצבא. אם לא יתקנו את אשר עותו, כי הם חשבו שעשאוהו לעולה וזבח: (מצודת דוד)

מצודת ציון לצבא. כמו בצבא, ובאה הלמ"ד במקום הבי"ת, וכן (ויקרא כו ז) לפניכם לחרב, ומשפטו בחרב : (מצודת ציון)

יג וישלחו בני ישראל אל בני ראובן ואל בני גד ואל חצי שבט מנשה אל ארץ הגלעד את פינחס בן אלעזר הכהן:

מצודת דוד וישלחו. טרם עלו לצבא, שלחו להוכיחם, כי אולי ישובו: (מצודת דוד)

יד ועשרה נשאים עמו נשיא אחד נשיא אחד לבית אב לכל מטות ישראל ואיש ראש בית אבותם המה לאלפי ישראל:

מצודת דוד ואיש. כל אחד מעשרה הנשיאים היה הראש לבית אבותם, והמה היו הראשים לכל אלפי ישראל: (מצודת דוד)

{טו} וַיָּבֹאוּ אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ
הַגִּלְעָד וַיְדַבְּרוּ אִתְּכֶם לֵאמֹר: **{טז}** כֹּה אָמְרוּ כָּל עֵדֶת יְהוָה מִהַּ הַמַּעַל
הַזֶּה אֲשֶׁר מָעַלְתֶּם בְּאֵלֵהי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה בְּבִנּוֹתְכֶם
לְכֶם מִזְבֵּחַ לְמַרְדְּכֶם הַיּוֹם בְּיְהוָה:

מצודת דוד מה המעל. רצה לומר, למה מעלתם בה': **בבנותכם**. במה
שבניתם: **למרדכם**. לעשות בזה מרידה בה': (מצודת דוד)

מצודת ציון המעל. החטא ופשע: (מצודת ציון)

{יז} הַמַּעַט לָנוּ אֶת עֵוֹן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא הִטְהַרְנוּ מִמֶּנּוּ. עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי
הַנֶּגֶף בְּעֵדֶת יְהוָה:

מצודת דוד המעט. רצה לומר, וכי העון שבידנו מאז האם קל הוא: **עון
פעור**. העון שעבדו לפעור: **לא הטהרנו**. רצה לומר, לא נתכפר מכל וכל:
בעדת ה'. אף באלו שלא חטאו: **היה הנגף**. על שלא מיחו: (מצודת דוד)

{יח} וְאַתֶּם תָּשׁוּבוּ הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְהָיָה אִתְּכֶם תִּמְרָדוּ הַיּוֹם בְּיְהוָה
וּמִחַר אֶל כָּל עֵדֶת יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף:

מצודת דוד אתם תמרדו. ואנו הלא נקיים אנחנו מזה העון: **ומחר**. רצה
לומר, לאחר זמן בעת התשלומין, יקצוף ה' על כולם על שלא מיחו, ונהיה
כולם נלקים על ידו, אם כן, בעל כרחנו צריכין אנו למחות בידכם: (מצודת
דוד)

מצודת ציון ומחר. יש מחר שהוא לאחר זמן רב, וכן (שמות יג יד) כי
ישאלך בנד מחר: (מצודת ציון)

רלב"ג ואתם תשובו היום מאחרי ה' והיה אם אתם תמרדו בה' היום
ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף והנה אמרו זה כי אולי זה העון משך לב
קצת העם עד שכמעט לא הטהרו ממנו עדין כי קצתם למדו מזה ונסתבכו
בחטא הסתבכות מה כי זה דרך המרי ועוד כי הנגף היה בעדת ה' בעבור
חטא היחידים מצד התאחדות שהיו מתאחדים בו כלל העם יקרה עונש
לכלל בעבור חטא היחיד כמו שביארנו הסבה בזה בעון עכן ולזה יקרה
שישובו היום מאחרי ה' ומחר אל כל עדת ישראל יקצוף אם מפני
ההתאחדות שיהיה סבה לסור השגחות השם יתברך מהם כמו שבארנו
במה שקדם ויקרה מזה העונשים בכללם על חטא אלו השבטים אם מפני

המשכם אל החטא ולמדם קצתם מקצתם ולזה אמרו אותנו אל תמרדו כי מרדס בה' יהיה מרד בחטא ויהיה מרד בהם כי יראתם פן יספו בעונם ומצד האחר היה מרד גם כן וזה כי הפרטים הם תחת הכלל ושם היתה סנהדרי גדולה אשר כל השבטים היו תחתיהם ואם יפרדו מהם ימרדו בזה (רלב"ג)

יט' ואך אם טמאה ארץ אחזתכם עברו לכם אל ארץ אחזת יהוה אשר שכן שם משכן יהוה והאחזו בתוכנו וביהוה אל תמרדו ואתנו אל תמרדו בבנתכם לכם מזבח מבלעדי מזבח יהוה אלהינו:

כ"י אם טמאה ארץ אחזתכם. שלא בחר הקדוש ברוך הוא להסרות בה שכינתו : ואתנו אל תמרדו. כמו, וזנו אל תמרדו : (כ"י)

מצודת דוד ואך אם טמאה. אם בעיניכם טמאה ארץ אחוזתכם לפי שאין המשכן שם, ובעבור זה תחשבו לומר שאין השגחת המקום עליכם רק על ידי אמצעות השר השורר, ואליו תעשו המזבח לעולה וזבח: **עברו לכם.** הלא זאת עשו עברו הנה והאחזו נחלה בתוכנו: **ובה' אל תמרדו.** כי גם בדבר זה יחשב למורד בה': **ואותנו אל תמרדו.** כי הואיל ועל ידכם יבוא הקצף על כולנו, הרי הוא כאלו מרדתם בנו: **בבנותכם.** במה שבניתם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואותנו.** ענינו, כמו ובנו: **מבלעדי.** ענינו כמו זולת, וכן (בראשית יד כד) בלעדי רק אשר אכלו הנערים: (מצודת ציון)

כז' הלוא עכן בן זרח מעל מעל בחרם ועל כל עדת ישראל ה'ה קצף והוא איש אחד לא גוע בעונו: (פ)

מצודת דוד **לא גוע בעונו.** תחסר מלת לבד, ורצה לומר, אף שהיה רק איש אחד ואין בדבר חלול ה', מכל מקום לא גוע הוא לבד, כי הקצף היה על כולם: (מצודת דוד)

כח' ויענו בני ראובן ובני גד ויחצי שבט המנשה וידברו את ראשי אלפי ישראל: **כב'** אל אלהים יהוה אל אלהים יהוה הוא ידע וישראל הוא ידע אם במרד ואם במעל ביהוה אל תושיענו היום הזה:

כ"י אל אלהים ה'. אל כל האלהים הוא ה' היודע כי לא צמרד וגו',

וכִּכְפַל לומר שְׁתֵּי פַעֲמִים אֱלֹהִים, זַעֲלוּם הַזֶּה וּזְעֻלוּם הַזֶּה : אֵל
תוֹשִׁיעֵנו. כִּלְפֵי שְׂכִינָה אָמְרוּ : (רַס"י)

מצודת דוד אל אלהים ה'. רצה לומר ה' שהוא אל על כל אלהים, והם
המלאכים הקרואים אלהים, וכפלו דבריהם לחזק מאמרם : הוא יודע.
מאז יודע הוא שלבבנו נאמן לפניו : וישראל הוא ידע. רצה לומר,
ובהאריך הזמן גם ישראל ידע ויכיר כי כנים אנחנו : אל תושיענו. הסבו
פניהם כלפי מעלה, ואמרו אם מעשה המזבח היה במרד ובמעל, אזי אל
תושיענו היום הזה, ולא תאריך אפך : (מצודת דוד)

כג לְבָנוֹת לָנוּ מִזְבֵּחַ לְשׁוֹב מֵאֲחֵרֵי יְהוָה וְאִם לְהַעֲלוֹת עָלָיו עֹלָה
וּמִנְחָה וְאִם לַעֲשׂוֹת עָלָיו זְבָחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא יִבְקֹשׁ :

רס"י הוּא יִבְקֹשׁ. יִפְרַע מִמֶּנּוּ : (רַס"י)

מצודת דוד לבנות. רצה לומר, אם הכוונה היתה לבנות לנו מזבח לשוב
מה' וכו' : ה' הוא יבקש. אם הכוונה היתה על זאת, אזי יבקש ה' מאתנו
וישלם גמול : (מצודת דוד)

כד וְאִם לֹא מִדְּאָגָה מְדַבֵּר עֲשִׂינוּ אֵת זֹאת לֵאמֹר מָחָר יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם
לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מֶה לָּכֶם וְלִיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל :

רס"י מדאגה מדבר. מחמת דאגת יראת דבר חרפה עשינו, כמה שמפרש
פן יאמרו בניכם מחר לחרף את בנינו, כשילכו להקריב במשכן שילה, שמה
יאמרו מה לכם ולה', והלא גבול נתן צינינו וציניכם את הירדן, זו דאגנו
ועשינו. כל 'דאגה' שבמקרא לשון יראה הוא, כמו (ירמיהו לח יט) : אני
דואג את היהודים, לדקיהו : (רַס"י)

מצודת דוד ואם לא. מוסב למעלה, לומר : ואם לא עשינו את זאת מחמת
דאגה ופחד מדבר אחר, אזי ה' הוא יבקש : לאמר. עתה מפרשים דבריהם
ואומרים : כי אמרנו פן לאחר זמן יאמרו בניכם וכו' : מה לכם ולה'. כאלו
יאמרו מה לכם לה', ומה לה' לכם, רצה לומר, אין לכם חלק בה' ולא ה'
בכם : (מצודת דוד)

כַּה וְגָבֹול נָתַן יְהוָה בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנִי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד אֶת הַיְרֵדָן אֵין לָכֶם חֶלֶק בִּיהוָה וְהַשְּׁבִיתוּ בְּנֵיכֶם אֶת בְּנֵינוּ לְבִלְתִּי יִרְאֵ אֶת יְהוָה:

מצודת דוד **והשביתו**. ובוזה ימנעו את בנינו מליראה את ה': (מצודת דוד)

מצודת ציון **והשביתו**. בטול ומניעה, כמו (ישעיהו יד ד) שבת נוגש : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה היתה תשובתם כי לא עשו זה לא לעולה ולא לזבח אך להיות להם לזכר כי הם מעם ה' ומארצו יצאו והמעבר היה רק בינם ובין ארץ ישראל ולזאת הסבה קראו שם המזבח כי עד הוא בינותינו כי ה' האלהים : (רלב"ג)

כַּו וְנֹאמֶר נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֶת הַמִּזְבֵּחַ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח:

מצודת דוד **ונאמר**. ובעבור זה אמרנו נעשה את זאת לבנות מזבח, אולם לא לעולה וזבח: (מצודת דוד)

כַּז כִּי עַד הוּא בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם וּבֵין דְּרוֹתֵינוּ אַחֲרֵינוּ לְעַבֵּד אֶת עַבְדְּת יְהוָה לְפָנָיו בְּעֹלוֹתֵינוּ וּבְזָבְחֵינוּ וּבְשִׁלְמֵינוּ וְלֹא יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין לָכֶם חֶלֶק בִּיהוָה:

רס"י **כי עד הוא**. שלא סילקנו עצמנו מתורת מזבח : (רס"י)

מצודת דוד **כי עד הוא**. כי רק להיות הוא עד בינינו, שגם אנחנו נעבוד את ה', כי גם לנו חלק בו, כי המזבח אשר בינינו דומה הוא למזבח ה', ולזה יחשב לעד: **ולא יאמרו**. ולא יוכלו עוד לומר כזאת: (מצודת דוד)

כַּח וְנֹאמֶר וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֵינוּ וְאָל דְּרוֹתֵינוּ מָחָר וְאָמְרוּ רְאוּ אֶת תְּבִנֵית מִזְבֵּחַ יְהוָה אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לְעוֹלָה וְלֹא לְזָבַח כִּי עַד הוּא בֵּינֵנוּ:

מצודת דוד **ונאמר**. בהיות המזבח בנוי, נאמר כאשר יאמרו בניכם כזאת, אז נשיב להם: ראו תבנית המזבח העומד לעד, כי הלא לא נעשה עליו עולה וזבח, ואם לא להיות לעד, על מה נבנה: (מצודת דוד)

מצודת ציון תבנית. צורת : (מצודת ציון)

כט חלילה לנו ממנו למרד ביהוה ולשוב היום מאחרי יהוה לבנות מזבח לעלה למנחה ולזבח מלבד מזבח יהוה אלהינו אשר לפני משכנו: (פ)

מצודת דוד חלילה לנו ממנו. המרד בה' הוא חולין לנו מצד עצמינו, מבלי דבר התוכחה: מלבד. להיות עוד אחד זולת המזבח אשר לפני משכן ה': (מצודת דוד)

מצודת ציון חלילה. הוא מלשון חולין וגנאי : (מצודת ציון)

לז וישמע פינחס הכהן ונשיאי העדה וראשי אלפי ישראל אשר אתו את הדברים אשר דברו בני ראובן ובני גד ובני מנשה וייטב בעיניהם:

רלב"ג וישר הדבר בעיני פנחס ובעיני הנשיאים וישבו מאתם אל בני ישראל וברכו בני ישר' את השם הנכבד ששמר אותם מעלות לצבא : (רלב"ג)

לא ויאמר פינחס בן אלעזר הכהן אל בני ראובן ואל בני גד ואל בני מנשה היום ידענו כי בתוכנו יהוה אשר לא מעלתם ביהוה המעל הזה אז הצלתם את בני ישראל מיד יהוה:

מצודת דוד היום ידענו וכו'. בתת בלבבנו להזהר מבוא בדמים ולדבר תחלה פנים אל פנים, כי רואים אנו אשר לא מעלתם המעל הזה אשר חשבנו, ואדרבה אז בבנין המזבח הצלתם את בני ישראל מיד מכת ה', כי מעתה לא יחטאו להשבית את בניכם מליראה את ה' ולא יענשו, מה שאין כן אם השביתו, כי אז לא היו נצולים מעונש: (מצודת דוד)

לב וישב פינחס בן אלעזר הכהן והנשיאים מאת בני ראובן ומאת בני גד מארץ הגלעד אל ארץ כנען אל בני ישראל וישבו אותם דבר:

מצודת דוד דבר. תשובה על דברי השליחות: (מצודת דוד)

לג וַיִּיטב הַדָּבָר בְּעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְבָרְכוּ אֱלֹהִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמְרוּ לַעֲלֹת עֲלֵיהֶם לְצָבָא לְשַׁחַת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד יֹשְׁבִים בָּהּ:

רס"י וַיִּזְכְּרוּ אֱלֹהִים. וְאוֹדִיאוּ קִדְּם ה' בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : (רס"י)

מצודת דוד וַיִּזְכְּרוּ אֱלֹהִים. על אשר נתן בלבם לשלוח להם טרם ילחמו: **ולא אמרו**. לא חשבו עוד להלחם בס, כי קבלו דבריהם הנאמרים באמת: (מצודת דוד)

לד וַיִּקְרְאוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד לְמִזְבֵּחַ פִּי עַד הוּא בִּינְתֵינוּ כִּי יְהוּהָה אֱלֹהִים: (פ)

רס"י וַיִּקְרְאוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גַד לְמִזְבֵּחַ כִּי עַד הוּא. הרי זה מן המקראות הקצרים, וכריך להוסיף בו תיבה אחת, ויקראו בני ראובן ובני גד למזבח 'עד': (רס"י)

מצודת דוד וַיִּקְרְאוּ וכו' לְמִזְבֵּחַ. תחסר מלת עד, ורצה לומר, ויקראו וכו' למזבח עד, כי עד הוא בינינו ובין בני ישראל היושבים בעבר הירדן המערבי אשר ה' הוא האלהים, וכמוהם כמונו מאמינים את זאת באמונה שלימה: (מצודת דוד)

יהושע פרק-כג

א וַיְהִי מִיָּמִים רַבִּים אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֵנִיחַ יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל אֲבִיבָהֶם מִסְבִּיב וַיְהוֹשֻׁעַ וַיִּזְקֶן: (ב' ימים):

מצודת דוד מִיָּמִים רַבִּים. מסוף ימים רבים: (מצודת דוד)

ב וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל לְזִקְנָיו וּלְרָאשָׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמֶר

אֱלֹהִים אֲנִי זִקְנֹתִי בָּאתִי בְּיָמַי:

רלב"ג ואחר זה זכר שכבר קרא יהושע לכל ישראל רוצה לומר למנהיגים אותם כי הוא רחוק שידבר דבריו עם כל ישראל והנה אלו המנהיגים זכר בהדרגה וזכר הזקנים תחילה והם הסנהדרין לפי מה שאחשו' כי שם היה קבוץ החכמים והם המנהיגים כל העם ואחר זכר ראשי העם והם הנשיא'י שכל א' מהם ראש לשבט אחד ואחר זכר ראשי עיר ועיר והם השופטים והשוטרים והודיעם מה שנמשך להם מהטוב בלכתם אחר השם יתעלה ומה שנמשך להם מהרע בעזב' אותו ולזה הזהיר' מהתחתן בגוים הנשארים בזמן ההוא כדי שלא ילמדו ממעשיהם ויבואו לעבור ברית ה' ולעבוד אלהים אחרים והזהירם גם כן שלא יזכירו שם אלהיהם ולא יגרמו להשבע בשמם ושלא יעבדום ושלא ישתחוו כמו שבאו האזהרות על כל זה בתורה להודיעם שאם יעשו זה יהיה סבה לאבדם מעל הארץ הטובה אשר נתן להם ה' וצוה אותם לאהבה את ה' ולדבקה בו ושיחזקו מאד לשמור ולעשות ככל הכתוב ולבלתי סור ממנו ימין ושמאל והנה קרא ימין ההוספ' על דברי תורה וקרא שמאל הגרעון ממנה כי בזה יהיה נוטה מדרכי התורה : (רלב"ג)

ג וְאַתֶּם רְאִיתֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְכָל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לְכֶם:

מצודת דוד הגוים האלה. אשר כבר כבשתם: (מצודת דוד)

מצודת ציון לכם. בשבילכם : (מצודת ציון)

ד רְאוּ הַפְּלִתִי לְכֶם אֶת הַגּוֹיִם הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה בְּנַחֲלָה לְשִׁבְטֵיכֶם מִן הַיַּרְדֵּן וְכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִכֹּרְתִי וְהֵימָּה הַגְּדוֹל מְבֹאֵה הַשָּׁמֶשׁ:

רפ"י ראו הפלתי לכם. בגורל לנחלה : הנשארים. ליכבש : (רפ"י)

מצודת דוד הפלתי וכו'. רצה לומר, הפלתי הגורל להם וכו': הנשארים. אשר עדיין לא כבשתם : בנחלה. לחלקם בנחלה להשבטים : מן הירדן. היושבים מן הירדן והלאה, כלפי המערב: וכל הגוים וכו'. גם הם חלקתים בגורל: והים. מוסב על מן הירדן, לומר: מן הירדן ועד הים הגדול העומד במבוא השמש : (מצודת דוד)

מצודת ציון מבוא. ענין שקיעה, כמו (בראשית כח יא) כי בא השמש : (מצודת ציון)

זח ויהוה אלהיכם הוא יהדפם מפניכם והוריש אתם מלפניכם וירשתם את ארצם כאשר דבר יהוה אלהיכם לכם:

מצודת דוד **יהדפם**. את הנשארים: (מצודת דוד)

מצודת ציון **יהדפם**. ענין דחיפה והכאה, כמו (תהלים א ד) תדפנו רוח: והוריש. יגרש (מצודת ציון):

זט וחסדקתם מאד לשמר ולעשות את כל הפתוב בספר תורת משה לבלתי סור ממנו ימין ושמאול:

מצודת דוד **ימין ושמאל**. הוא ענין מליצה, והושאל מההולך דרך ישר, שאין להטות ממנו לא לימין ולא לשמאל: (מצודת דוד)

זז לבלתי בוא בגוים האלה הנשארים האלה אתכם ובשם אלהיהם לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם:

מצודת דוד **לבלתי בוא בגוים**. שלא תבואו לכלם להיות כמוהם: ולא תשביעו. רצה לומר, את הזולת: (מצודת דוד)

חא כי אם ביהוה אלהיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום הזה: **חב** ויורש יהוה מפניכם גוים גדלים ועצומים ואתם לא עמד איש בפניכם עד היום הזה:

מצודת דוד **ויורש**. ובעבור זה גרש ה' וכו': **ואתם**. רצה לומר, ואתם הלא ראיתם אשר לא עמד וכו': (מצודת דוד)

חג איש אחד מקם ירדף אלף כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם כאשר דבר

מצודת דוד **איש אחד**. כי אחד מכס היה רודף אלף: (מצודת דוד)

יֵאָ וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם לְאַהֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

מצודת דוד **לנפשותיכם.** בעבור קיום נפשותיכם: (מצודת דוד)

יֵבֵ כִּי אִם שׁוֹב תִּשׁוּבוּ וְדַבַּקְתֶּם בְּיֵתֵר הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה אֶתְכֶם וְהִתְחַתַּנְתֶּם בָּהֶם וּבְאֵתֶם בָּהֶם וְהֵם בְּכֶם:

מצודת דוד **תשובו.** מאחרי ה', ובאתם בהם לקחת מבנותיהם: (מצודת דוד)

מצודת ציון **והתחתנתם.** מלשון חתון: (מצודת ציון)

יֵגֵ יְדוּעַ תִּדְעוּ כִּי לֹא יוֹסִיף יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְהוֹרִישׁ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֵיכֶם וְהָיוּ לְכֶם לֶפַח וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשֹׁטֵט בְּצַדֵּיכֶם וּלְצַנְנִים בְּעֵינֵיכֶם עַד אֲבַדְכֶם מֵעַל הָאָדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לְכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

רַשׁ"י **ולשוטט בצדיכם.** יקוטטו לבזוז ולשלוט סביבותיכם: ולצננים. לשון מחנות, וכן (יחזקאל כג כד): וזארו אליך הכן, כלנה זו המקפת את האדם משלש רוחות, כמה שנאמר (תהלים ה יג): כלנה רכון תעטרנו, תסובצנו, כמו (שמואל א כג כו): וקאול ואנשיו עוטרם אל דוד ואל אנשיו, עוטרם, סובצים

מצודת דוד **והיו לכם.** הגוים האלה: **ולשוטט.** רצה לומר יכאיבו לכם כמכת השוט, וכקוץ המנקר העין: (מצודת דוד)

מצודת ציון **לפח.** לרשת: **ולמוקש.** למכשול: **ולשוטט.** ענין שבת, כמו (משלי כו ג) שוט לסוס, ונכפלה למי"ד הפעל: **ולצננים.** ענין קוצים, וכן (במדבר לב נה) לצננים בצדיכם: (מצודת ציון)

יֵדֵ וְהִנֵּה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ וַיִּדְעַתֶּם בְּכֹל לְבַבְכֶם וּבְכֹל נַפְשְׁכֶם כִּי לֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם הַכֹּל בָּאוּ לְכֶם לֹא נָפַל מִמֶּנּוּ דָּבָר אֶחָד:

מצודת דוד **בדרך כל הארץ.** בדרך אשר כל הבריות הולכים שם, ורצה לומר הנה אמות ככל בני אדם, ולא אראה בכל אשר יקרה אתכם לאחר זמן: **וידעתם וכו'.** רצה לומר, עתה דעו והבינו בכל לב ובכל נפש את

הקורות, כי הלא לא נפל דבר מהדברים הטובים אשר דבר ה' : (מצודת דוד)

טו וְהָיָה כַּאֲשֶׁר בָּא עֲלֵיכֶם כָּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲלֵיכֶם כֵּן יָבִיא יְהוָה עֲלֵיכֶם אֶת כָּל הַדָּבָר הַרָע עַד הַשְּׂמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

מצודת דוד והיה וכו'. וכמו שהיה כל דבר הטוב, כן יהיה כל דבר הרע: (מצודת דוד)

טז בְּעִבְרְכֶם אֶת בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם וְהִלַּכְתֶּם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אָף יְהוָה בְּכֶם וְאַבְדַתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם: (פ)

מצודת דוד בעברכם. כאשר תעברו את ברית ה' וכו': (מצודת דוד)

יהושע פרק-כד

א וַיֹּאסֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל שְׂכֵמָה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִרְאשֵׁי וְלִשְׁפָטָיו וְלִשְׁטָרָיו וַיִּתְּצֻבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:

מצודת דוד לזקני ישראל וכו'. שיעמדו הם במקום כולם: לפני האלהים. לפני הארון אשר הביאו לשכם לכרות לפניו הברית, וכמו שאמר בסוף הענין: (מצודת דוד)

רלב"ג ועוד זכר אח"ז שכבר אסף יהושע כל שבטי ישראל שכמה והביאם שם בברית ה' כשקיימו וקבלו עליהם שנית לעבוד את ה' והנה עשו זה יהושע להוסיף להם אזהרה שלא יעבדו אלהים אחרים כי נגלה לו מצד הנבואה כי סופן ללקות בזה והנה יוסיף זה להם החזקה מהמשך אחר העון הזה כי הם בעצמם קבלו עליהם זה לפני האלהים ולולי זה לא היה צריך לזה כי במה שנקשרו ישראל במעמי הר סיני נקשרו אלו הבאים אחריהם: (רלב"ג)

זב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תָּרַח אָבִי אֲבָרָהָם וְאָבִי נַחֲוֹר וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

מצודת דוד בעבר הנהר וכו'. הזכיר החסדים שעשה עמהם, ואמר הלא מעולם ישבו אבותיכם בעבר הנהר, ומאד נשתקעו באמונות כוזבות, כאנשי הארץ ההיא: תרח אבי וכו'. רצה לומר, הלא תרח היה אבי אברהם ואבי נחור, ושניהם, האב ונחור בנו, עבדו עבודה זרה: (מצודת דוד)

רלבי"ג והנה זכר להם זה הנביא מה שאמר שהפליא חסדו השם יתעלה לנו והוא כי מתחלה היו כל אבותינו עובדי ע"ג והיה מושבי בעבר הנהר והש"י לקח משם אברהם אבינו והביאו לארץ כנען להיות הארץ ההיא נבחרת כדי שיהיה זרעו יותר שלם: (רלבי"ג)

זג וַאֲקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבָרָהָם מֵעֶבֶר הַנָּהָר וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן (וארב) וְאַרְבָּה אֶת זֶרְעוֹ וְאֶתְּנֶן לוֹ אֶת יִצְחָק:

רפ"י וארצ את זרעו. חסר ה"א, כמה מריבות ונסיונות עשיתי עמו, עד סלא נתתי לו זרע: (רפ"י)

מצודת דוד ואקח. בחסדי נטיתי לבו מדרך אביו ואחיו, ואקח אותו מביניהם, שלא יהיה נמשך אחר דעתם הכוזב: ואולך אותו וכו'. על כי היא ארץ קדושה וראוי להשראת שכינה: וארבה. רצה לומר, אף שהרביתי זרעו מישמעאל, כמו שכתוב (שם כא יג) וגם את בן האמה וכו' כי זרעך הוא, והוא הלא רק עליו שאל, כמו שכתוב (בראשית יז יח) לו ישמעאל יחיה לפניך, מכל מקום עוד נתתי לו את יצחק, כאשר הבטחתי: (מצודת דוד)

רלבי"ג והנה זכר כי הוליד אותו בכל ארץ כנען כי המקומות רביי מהנה היו ובכלם באה אליו הנבואה להורות על שלמות הארץ ההיא למי שהיה מוכן אל השלמות: (רלבי"ג)

זד וְאֶתְּנֶן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו וְאֶתְּנֶן לְעֵשָׂו אֶת הַר שְׁעִיר לְרִשְׁתּוֹ אוֹתוֹ וַיַּעֲקֹב וַיְבָנִי וַיְרַדוּ מִצְרָיִם:

מצודת דוד את יעקב ואת עשו. כי לטובה יחשב ליעקב שהיה עם עשו

בכרס אחד, כי הוא שאב כל הזוהמא, ויעקב יצא נקי: **ואתן לעשו וכו'.** רצה לומר, מיד נתתי לו חלקו ושלא ישתעבד במצרים להיות נחשב מזרע יצחק להתקיים בו (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך וכו' ודור רביעי ישובו הנה: **ויעקב וכו'.** להיות הם נחשבים לזרע, ועליהם יאמר כי גר יהיה זרעך, ובהם יתקיים ודור רביעי ישובו הנה: (מצודת דוד)

רלב"ג והנה זכר שנתן לו את יצחק ולא הזכיר שאר הבנים כי ביצחק לבדו יקרא לו זרע ואולם ביצחק זכר שנתן לו את יעקב ואת עשו ולא נמנע מלהזכיר עשו לפי שהיה לו צורך להזכיר כי נתן לו את הר שעיר לירושה ונמנעו ישראל מלהלחם עמם עליה כמו שנזכר בתורה ואולם מבני אברהם לא היה אחד שהזהרתנו התורה מלהלחם עמם, וזכר שיעקב ובניו ירדו מצרים והוציאם משם הש"י ע"י משה ואהרן כאשר הרבה להכות את מצרים ואחר זה רבו עליהם ורדפו אחריהם המצרים בחיל גדול וברכב ובפרשים והשיגו אותם חונים על הים עד שלא יכלו לברוח מהם והפליא השם ית' חסדו עמהם ושם ענן חשוד מאוד בין ישראל ובין מצרים וסבב שטבעו המצרים בים באופן שנזכר בתורה והנה עיני קצת הדור ההוא רואו' בזמן ההוא אלו האותות והמופתים אשר עשה הש"י במצרים ואחר זה ישבו במדבר ימים רבים בסבת המרגלים ואחר זה הביא אותם אל ארץ האמרי היושב בעבר הירדן והיא ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמרי ויירשו ישראל ארצם מצד העזר האלהי לא בחרבם ולא בקשתם ואחר זה השתדל בלק בן צפור להלחם בישראל כשקרא לבלעם בן בעור לקלל אותם ולא אבה הש"י לשמוע אל בלעם ויברך ברוך אותם והצילם השם ית' ממנו כמו שנזכר בתורה, ואח"כ עברתם את הירדן ובאתי אל יריחו וירשתם אותה ואחר זה נלחמו בהם בעלי יריחו והם מלכי האמרי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבוסי שנלחמו עם ישראל כמו שנזכר בזה הספר וזה ממה שיור' שכל אחד מהמלכ"י ההם היה לו חלק מה ביריחו כמו שזכרו רז"ל: (רלב"ג)

וַאֲשַׁלַח אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן וְאֶגְפָּף אֶת מִצְרַיִם כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחַר הוֹצֵאתִי אֹתָם:

מצודת דוד ואגוף. על ידי משה ואהרן: **כאשר עשיתני.** רצה לומר, כאשר ידוע לכם מה עשיתי בקרבן: (מצודת דוד)

מצודת ציון ואגוף. ענין הכאה, וכן (שמות כא כב) ונגפו אשה הרה: (מצודת ציון)

וַאֲוָצִיא אֶת אֲבוֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַתָּבֹאוּ הַיְמָה וַיְרַדְפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֵיכֶם בְּרֶכֶב וּבַפָּרָשִׁים יָם סוּף: **וַיִּצְעְקוּ אֶל יְהוָה וַיִּשְׂם מֶאֱפֶל**

בְּיַנְיָכֶם וּבֵין הַמִּצְרִים וַיָּבֵא עָלָיו אֶת הַיָּם וַיִּכְסֶהוּ וַתִּרְאֶינָה עֵינֵיכֶם אֶת
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בַּמִּצְרִים וַתִּשְׁבּוּ בַּמַּדְבָּר יָמִים רַבִּים:

רפ"י ויצא עליו את הים. על כל יחיד ויחיד שזכה, שאם היה היחיד
זוכה שלא ליכנס זים, גל של ים רודף אחריו וקולטו : (רפ"י)

מצודת דוד וישם מאפל. כמו שכתוב (שמות יד כ) ויהי הענן והחשך : ויבא
וכו'. וזוה הביא עליו את הים, כי אם לא היה האופל, היה אם כן רואה
אשר ישראל הולכים בים ביבשה, ולא היה אם כן רודף אחריהם, בראות
הנס ההוא, ולא היה אם כן נטבע במי הים, אבל לפי שהלך בחושך, לא
ידע מכל זה, ובאו אחריהם בים מבלי דעת כי ים הוא, ובבואו נטבע בו :
(מצודת דוד)

מצודת ציון מאפל. משון אופל וחושך : (מצודת ציון)

ח (ואבאה) ואביא אתכם אל ארץ האמרי היושב בעבר הירדן וילחמו
אתכם ואתן אותם בידכם ותירשו את ארצם ואשמידם מפניכם:
ט ויקם בלק בן צפור מלך מואב וילחם בישראל וישלח ויקרא לבלעם
בן בעור לקלל אתכם:

מצודת דוד וילחם בישראל. חוזר ומפרש שהמלחמה היתה במה ששלח
אחר בלעם לקללם להלחם עמהם בפה : (מצודת דוד)

י ולא אביתי לשמע לבלעם ויברך ברוך אתכם ואצל אתכם מידו:

מצודת דוד לשמוע לבלעם. להספיק בידו לקלל כפי מחשבתו : ויברך. ועוד
ברך אותם בברכה : מידו. מיד בלק, שערך מלחמה בפיו של בלעם : (מצודת
דוד)

מצודת ציון אביתי. ענין רצון, כמו (דברים כה ז) לא אבה יבמי : (מצודת
ציון)

יא ותעברו את הירדן ותבאו אל יריחו וילחמו בכם בעלי יריחו
האמרי והפריזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבויסי ואתן אותם
בידכם:

רס"י וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והפרזי וגו'. כל שצעה העוזדי כוכבים נזכרין כאן, לפי שיריחו עומדת על הספר, והיתה נגרה ומנעולה של ארץ ישראל, נקצו לתוכה מכל שצעה האומות גבורי החיל : (רס"י)

מצודת דוד בעלי יריחו. וחוזר ומפרש האמורי וכו', כי כל מלכי הגוים ההם היו אדונים ביריחו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (תנחומא משפטים יז) שכל אחד היה לו חלק מה ביריחו לגודל חביבותה, וכולם נתקבצו להלחם בישראל, ונפלו בידם : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעלי יריחו. אדוני יריחו, כמו (שמות כב יד) אם בעליו עמו : (מצודת ציון)

יב ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש אותם מפניכם שני מלכי האמרי לא בארץ ולא בארץ בקשתך :

מצודת דוד את הצרעה. היא הטילה בהם ארס ולא יכלו להלחם, וכאלו היא גרשה אותם, וחוזר ומפרש את שני מלכי האמורי סיחון ועוג : לא בארץ. כי בדרך הטבע לא היית יכול לעמוד כנגדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הצרעה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה לו א) שהוא מין שרץ עוף, שהטילה בהם ארס : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה שלחתי לכם הצרעי ר"ל שחדש להם נזקין הוזקו בהן זולת חרב המלחמה : (רלב"ג)

יג ואתן לכם ארץ אשר לא יגעתי בה וערים אשר לא בניתם ותשבו בהם כרמים וזיתים אשר לא נטעתם אתם אכלים :

מצודת דוד אתם אוכלים. את פריהם : (מצודת דוד)

יד ועתה יראו את יהוה ועבדו אתו בתמים ובאמת והסירו את אלהים אשר עבדו אבותיכם בעבר הנקר ובמצרים ועבדו את יהוה :

מצודת דוד ועתה. הואיל והרבה להיטיב עמכם : והסירו וכו'. רצונו לומר הסירו מהלב, מכל וכל, מחשבת עבודה זרה : ובמצרים. כי רבים מהם עבדו במצרים עבודה זרה, כמו שכתוב (יחזקאל כ ח) ואת גלולי מצרים

רלבי"ג ואחר שזכר כל הטובות שחנן השם יתברך את ישראל צוה אותם לירא את ה' ולעבוד אותו ולהסיר את אלהי הנכר מקרבם : (רלבי"ג)

טו וְאִם רַע בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת יְהוָה בַּחֲרוּ לָכֶם הַיּוֹם אֶת מִי תַעֲבֹדוּן אִם אֶת אֱלֹהִים אֲשֶׁר עֲבַדוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר (בעבר) מֵעַבְר הַנְּהַר וְאִם אֶת אֱלֹהֵי הָאֲמָרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ וְאֲנֹכִי וּבֵיתִי נַעֲבֹד אֶת יְהוָה: (פ)

מצודת דוד בחרו לכם וכו'. חשב כאשר יבחרו מי, אז יביא טענות למאס אותם: ואנכי וכו'. ולא נהיה נמשכים אחריכם: (מצודת דוד)

רלבי"ג ולפי שידע מתכונתם אז שלא לעבוד ע"ג עם מה שמשך לבם אל זה בדברים אלו אמר להם שאם רע בעיניהם לעבוד את ה' ובחרו להם אלהי אבותיהם אשר מעבר הנהר שהרחיקם הש"י מזה בכל עז ולזה לקח את אברהם משם והוליכו את ארץ כנען שלא לעבד אלהי האמרי אשר הביאם השם יתברך לשב' בארצם כשהורישום את ארצם והנה אמונותיה' הכוזבות ומנהגותיה' הפחותים היו סבה שהקיאה הארץ אותם כמו שנזכר בתורה כי ברשע' הגויים ההם ה' מורישם מפניהם וזה היה ג"כ סבה להרחיק ישראל מאלהיהם לעבדם והודיעם גם כן יהושע עם זה שאם יבחרו לעבוד אלהים אחרים שלא יסכים עמהם אך הוא וביתו יעבדו את ה' כדי להרחיקם עוד מלבחור בע"ג, והנה היה ההשתדלות באלו כדי שיקבלו עוד הדור ההוא לפני האלהים שלא לעבוד ע"ג כי זה היה ראוי שירחיקם יותר מהמשך אחר ע"ג אחרי מות יהושע ועכ"ז לא נשמרו מזה כמו שנזכר בראש ספר שופטים : (רלבי"ג)

טז וַיַּעַן הָעָם וַיֹּאמְרוּ חֲלִילָה לָנוּ מֵעַזְב אֶת יְהוָה לַעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

רלבי"ג ויען העם וגוי'. וענה העם כי חלילה להם מעבוד אלהים אחרים עם ראותם הטובות והנפלאות שחננם הש"י : (רלבי"ג)

יז כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוּא הַמַּעֲלָה אֶתְנוּ וְאֶת אֲבוֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת הָאֲתוֹת הַגְּדוֹלוֹת הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמְרֵנוּ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלְכְנוּ בָּהּ וּבְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בְּקִרְבָּם: **יח** וַיִּגְרֹשׁ יְהוָה אֶת כָּל הָעַמִּים וְאֶת הָאֲמָרִי יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ מִפְּנֵינוּ גַם אֲנַחְנוּ נַעֲבֹד אֶת יְהוָה כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ:

מצודת דוד גם אנחנו. כמו אתה וביתך: (מצודת דוד)

ג וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם לֹא תוֹכְלוּ לַעֲבֹד אֶת יְהוָה כִּי אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים הוּא אֵל קְנוֹא הוּא לֹא יִשָּׂא לְפָשַׁעְכֶם וּלְחַטְאוֹתֵיכֶם:

רס"י אלהים קדושים. ברוב מקומות נקרא כל לשון רבנות לשון רבים, כמו (בראשית מז ל): אדני הארץ; (שם לט כ): אדני יוסף; (שמות כז יד): אם זעלו עמו; (שמואל ב ז כג): אשר הלכו אלהים לפדות, לפי שהם הזה שם שררה הוא: (רס"י)

מצודת דוד לא תוכלו. כוונת יהושע היתה שיגלו מצפוני לבם באר היטב, ולקשרם במוסרי הברית, אומר דבריו להטעותם, שיחשבו כאילו הברירה בידם לבחור מי שירצו הם, ולדעת מה ישיבו: **אלהים קדושים**. קדוש בכל מיני קדושות, ומאד קשה להיות נזהר בעבודתו: **אל קנוא הוא**. נוקם הוא מעוברי רצונו, ולא ישא הפשעים: (מצודת דוד)

מצודת ציון קנוא. מתנקם ליפרע: **ישא**. ענין כפרה ומחילה, כמו (שמות לד ז) נושא עון: (מצודת ציון)

רלב"ג והנה להרחיקם עוד מעבוד ע"ג אמר להם כי אחר שיכנסו לעבודתו יתברך תקשה להם מאד עבודתו כי לא ישא לפשעיהם אם יסורו מאחריו לעבוד ע"ג אך יכלה אותם אחר אשר הטיב להם ולא אמר להם זה יהושע שיהיה הענין בבחירתם לסור מאחרי ה' כי כבר נקשרו בזה כל הדורות במעמד הר סיני אך אמר להם זה להוסיף להם הרחקה מעבוד ע"ג כמו שזכרנו שם שכבר היה יודע מטוב תכונת' בעת ההיא שהם לא יסכימו בשום פנים לעבוד זולתי הש"י ואחר זה אמר להם יהושע שהם עדים בהם כי הם בחרו לעבוד את ה' להרחיקם יותר במה שאחר זה מעבוד ע"ג:

כ כִּי תַעֲזְבוּ אֶת יְהוָה וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהֵי נָכַר וְשָׁב וְהִרַע לָכֶם וְכָלָה אֶתְכֶם אַחֲרַי אֲשֶׁר הִיטִיב לָכֶם:

מצודת דוד כי תעזבו. וכאשר תעזבו אותו ישוב להרע לכם ולכלות אתכם: אחרי אשר היטיב לכם. רצה לומר, ותהיה אם כן הרעה כפולה, כי האדם הרגיל בטובה, כפול צערו ממי שלא ראה בטובה מעולם: (מצודת דוד)

כא וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִי אֶת יְהוָה נַעֲבֹד:

מצודת דוד לא. רצה לומר, לא נעזוב אותנו, כי את ה' נעבוד כל הימים, ונהיה נזהרים בעבודתו: (מצודת דוד)

כב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם עֵדִים אַתֶּם בְּכֶם כִּי אַתֶּם בְּחַרְתֶּם לָכֶם אֶת יְהוָה לַעֲבֹד אוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ עֵדִים:

רס"י עדים אתם בכס. ראה יהושע שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר (יחזקאל כ לב) נהיה כגוים, לפיכך הכזיב עליהם עכשיו, ולכך הוסיף להם בימי יחזקאל, (שם פסוקים לב לג): והעולה על רוחכם היה לא תהיה וגו', חי אני אם לא ביד חזקה וגו', כבר קבלתם עליכם בימי יהושע, ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו בימי משה, כדי ליכנס לארץ עשינו, הרי בימי יהושע כבר נכנסתם וקבלתם: (רס"י)

מצודת דוד עדים אתם בכס. אתם היו עדים בעצמיכם שבחרתם לעבוד את ה': ויאמרו עדים. רצה לומר, נהיה עדים בעצמינו: (מצודת דוד)

כג וְעַתָּה הִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְהִטּוּ אֶת לְבַבְכֶם אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד ועתה הסירו. הם לא הניחו ליהושע לגמור את דבריו והשיבו: עדים, ואחר זה חזר יהושע לגמור דבריו, ואמר: ועתה הסירו מלב, מכל וכל, מחשבות עבודה זרה: (מצודת דוד)

רלב"ג ואמר להם שיסירו את אלהי הנכר אשר בקרבם ויטו לבבם אל ה' אלהי ישראל והוא אמר להם זה שאם נפתה לבם בסתר מאחת העבודות האלו אשר לאנשי הארץ יסירו מלבם הדעות הנפסדות בהם והם לא הודו שיצטרכו לזה אך השיבו כי הם יעבדו את ה' אלהי ישראל וישמעו בקולו: (רלב"ג)

כד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע:

מצודת דוד ויאמרו העם. חזרו העם לגמור דבריהם, שאמרו: נהיה עדים

בעצמינו אשר קבלנו לעבוד ה' ולשמוע בקולו: (מצודת דוד)

גכה ויִכְרַת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לְעַם בְּיּוֹם הַהוּא וַיִּשֶׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט בְּשִׁכְמָם:

רצ"י וישם לו חק ומשפט בשכם. סידר להם שם החוקים שנתורה, וקבלו עליהם **רצ"י** :

מצודת דוד ויכרת וכו'. לקבל עבודת ה' מאהבה: **וישם לו**. סדר לישראל חוקי התורה ומשפטיה: (מצודת דוד)

רלב"ג ויכרת יהושע ברית לעם. על זה להיותם עובדים את ה' ולהשאיר זכר לזה המעשה למען יבושו ישראל אם יסורו מאחרי ה' כתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת האלהים והקים אבן גדולה תחת האלה אשר במקדש ה' להיות לזכר ולעדות על זה המעשה כמו שעשו יעקב ולבן במעשה הגל והמצבה להיות לעד ביניהם על ברית' את ה' : (רלב"ג)

כפו ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים ויקח אבן גדולה ויקימה שם תחת האלה אשר במקדש יהוה: (o)

רצ"י ויכתב יהושע וגו'. תרגם יונתן: וכתב יהושע ית פתגמיא האלון וארנעניון בספר אורייתא דה', ובמסכת מכות (יא א') נחלקו אמוראים, חד אמר אלו שמונה פסוקים (דברים לד ה-יב) מן זימת משה' עד לעיני כל ישראל, שהרי ספר תורה חסר, והשלימו, וחד אמר פרשה זו של ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובים בספר התורה: תחת האלה. תחת אלתא, היא מזוזת הפתח, כמו שנאמר (מלכים א' ו לא): האיל מזוזת חמישית; ומדה אחת לאילם. ויש אומרים זו האלה אשר עם שכם, שכתוב ביעקב (בראשית לה ד): ויטמון אותם יעקב תחת האלה: אשר במקדש ה'. כלפי שהביאו שם את הארון, כמה שנאמר למעלה (פסוק א'): ויתלכזו לפני האלהים **רצ"י** :

מצודת דוד את הדברים האלה. אשר דבר עם ישראל בשכם: **בספר וכו'**. ותרגם יונתן: ואצנעניון בספר אורייתא דה', רצה לומר, נתנה במקום שמונח בה התורה: **במקדש ה'**. היא שכם, ולשעתו קראו מקדש, לפי שהיה שם הארון: (מצודת דוד)

מצודת ציון האלה. הוא שם אילן מה : (מצודת ציון)

כז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם הִנֵּה הָאֵבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה בְּנוֹ לְעֵדָה כִּי הִיא שָׁמְעָה אֶת כָּל אִמְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהִיְתָה בְּכֶם לְעֵדָה פֶּן תִּכְחָשׁוּן בְּאֱלֹהֵיכֶם:

כז"י האבן הזאת תהיה בנו לעדה וגו'. הא אבנא הדא תהי לנא כתרין לוחי אבן קיימא ארי יתה עצדנא לסקהו ארי פתגמיא דכתיבין עלה מעין כל פתגמיא דה' דמליל עמנא. וגם יס לפותרו כמשמעו, כי היא שמעה את הדברים אשר דברתי לכם בשליחותו של מקום : (כז"י)

מצודת דוד **כי היא שמעה**. רצה לומר, במקום הזה נאמר, וכאלו שמעה היא : אמרי ה'. כי כל הדברים האלה בנבואה נאמרו, ולא מלבו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לעדה. לשון עד בלשון נקבה : (מצודת ציון)

כח וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעָם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ: (פ) **כט** וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִי שָׁנִים: **ל** וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת סָרַח אֲשֶׁר בְּהַר אֶפְרַיִם מִצְפּוֹן לְהַר גֵּעִשׁ:

כז"י בתמנת סרח. כך שמה. ובמקום אחר (סופטים ז ט) הוא קורא אותה : תמנת חרס, על שם שהעמידו תמונת החמה על קברו (של יהושע), לומר, זה הוא שהעמיד החמה, וכל העובר עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת. ויש אומרים, תמנת חרס שמה, ולמה נקרא שמה תמנת סרח, על שם שפירותיה מסריחין מרוב שמנון : להר געש. מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי : (כז"י)

רלב"ג אחר זה זכר שכבר מת יהושע בן מאה ועשר שנים וקברו אותו בגבול נחלתו : (רלב"ג)

לא וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת יְהוָה כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמִים אַחֲרָיו יְהוֹשֻׁעַ וְאֲשֶׁר יָדְעוּ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה

רפ"י האריכו ימים. ימים האריכו, שנים לא האריכו, פנענאן : (רפ"י)

מצודת דוד אשר האריכו ימים. עד כלות עשרים ושמונה שנה מיום שעמד יהושע, כך כתוב בסדר עולם (סי' יב) ואשר ידעו וכו'. רצה לומר, בימי הזקנים האלה עבדו את ה' אשר ידעו מעשה ה', כי בעיניהם ראו, ובזה היו מישרים את לבות ישראל לאביהם שבשמים: (מצודת דוד)

רלב"ג וזכר עוד שכבר עבדו ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה ה' אשר עשה לישראל והם יוצאי מצרים כי זולת' לא ידעו את כל המעש' וזכר אחר זה כי עצמות יוסף קברו במקום ההוא שהיה לבניו לנחלה וכי אלעזר בן אהרן מת וקברו אותו בגבע' פנחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים ואם יאמר אומר איך היתה לפנחס אם לא היתה לאלעזר אמרנו לו כי תכף שמת אלעזר היה יורשו פנחס לפי שרשי התורה ולזה כשנקבר נקבר בגבעת פנחס בנו ואולם רבותינו ז"ל אמרו בפרק יש נוחלין כי פנחס ירשה מאשתו וזה דרך דרש ואמנם הפשט הוא לפי מה שכתבנו. ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו. הא' הוא לפרסם עוצם השגחת השי"י לישראל ושכבר קיים מה שנשבע לאבותינו ולזרעם שיתן להם את הארץ ולזה זכר מה שירשו מהארץ ע"י משה וע"י יהושע והמלכים הרבים אשר נפלו בידם. הב' הוא במדות הוא שראוי לכל אדם שלא יקצר מעשות מה שאפשר מהטוב בחייו הלא תראה כי יהושע מפני שלא יכול להשלים ירושת הארץ לישראל לא קצר לעשות מה שהיה אפשר לו מהטוב והוא הפלת הארץ בנחלה לשבטים כי בזה היה תועלת כי הוא היה נביא ולא תשלם זאת החלוקה בשלמות למי שאינו נביא כי על פי ה' היתה כמו שזכר עם שכבר נמשך מזה תועלת שאם חלקו הארץ הנכבשת לבד היו ישראל מתעצלים בירושת הנשאר מהארץ לדעתם שמה שיכבשו יגיע לכלל ישראל הנה לא יקום אחד מהשבטים אם לא יקומו כלם ואולי תהיה זאת העצלה סבה שלא תשלם להם ירושת הארץ אך כשידע כל שבט המגיע לו מזה יזדרז לכבוש הארץ ההיא לפי מה שאפשר ואם הוצרך אל העזר יבקש אותו מאחי השבטים או יותר והבטיחו שהוא יעזור אותו גם כן לכבוש חלקו כמו שמצאנו שעשה שבט יהודה ושבט שמעון לפי מה שנזכר בראש ספר שופטים. השלישי הוא בזכירה המגיע לשבט ושבט מהארץ להצילם מהקטט' והמריבה אם ברוב הימים יפול מחלוקת ביניהם בענין הארץ הנה מה שנזכר בזה המקום מהמגיע לחלק מהם ישמרם מהקטטה. הרביעי הוא להזכיר קיום מה שייעד השם יתברך לכלב באשר מלא אחרי ה' ולא הלך בעצת שאר המרגלים שהארץ אשר דרכה רגלו בה תהיה לו לנחלה ולבניו. החמשי הוא להודיע שכבר נתקיים ייעוד השם יתברך בשבט שמעון ולוי במה שאמר יעקב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל כי כבר היו נחלותיהם מפוזרות כמו שזכרנו.

הששי הוא להודיע שכבר קיימו ישראל מה שצוו בתורה להבדיל ערי המקלט ולתת ללויים ערים לשבת ומגרשיהן לבהמתם והנה קבצנו שתי המצוות יחד כי ידמה שערי הכהנים והלויים כלם קולטות והנה התבאר מן התורה כי המזבח היה קולט ההורג בשוגג ולזה הוצרך לומר בהורג במזיד מעם מזבחי תקחנו למות כמו שביארנו שם וידמה כי מפני שכלל ערי המקלט עם ערי הלויים הנשארות בזה המספר ואמר בסוף שהם ערים מ"ח ומגרשיהן שכבר הקישן זו לזו ולזה תהיינה כלם קולטות. השביעי והוא מה שלמדנו מהמזבח שבנו השבטים אשר מעבר הירדן כי כשירצה האדם דבר אפשר שיתחדש ממנו הפסד או נזק ראוי שיתחכם להסירו קודם בואו ולא ימנעו מזה ראותו שלא יתכן הגעת ההפסד או הנזק ההוא כי אם לעתים רחוקים הלא תראה כי אלו השבטים כשראו כי בארץ הזמן יהיה אפשר שיסבב היות הירדן מפסיק ביניהם ובין ארץ ישראל שישביתו בניהם מעבוד את ה' התחכמו להמציא דבר נשאר מורה שגם הם מעם ה' ולזה בנו שם המזבח ההוא שיהיה בתבנית מזבח ה' וקראו שמו כי עד הוא בינותינו כי ה' האלהים ויהושע כאשר ראה גם כן אפשרו' סור ישראל מאחרי ה' מצד מה שנשארו מן הגוים ההם שלא החרימום גם כן לפי מה שאפשר להצילם מזה והביאם מזה אל שיקבלו עליהם שנית את האלהים לעבדו ולאהבה אותו ושלא לסור מאחוריו להרחיקם יותר מזה העון. השמיני הוא שלמדנו מענין שלוח פנחס והנשיאים לשבטים שהיו מעבר לירדן לחקור אמתת הענין קודם עלותם עליהם לצבא והוא כי גם בענינים אשר יחשב שאין להמתין עליהם לעשותם כי אם תכף צריך להתישב ולחקור הענין הלא תראה כי לולא זאת החקירה היה נמשך מזה נזק רב בעלות בני ישראל לצבא על אחיהם והנה יחשב שאין להמתין על אלו הדברים שהם כנגד השם יתברך מפני הסבות שזכרו פנחס והנשיאים לשבטים האלו בזה המקום ולזה תמצא שלא המתין פנחס לקחת עצה ממש רבינו בדבר זמרי אמרו רבותינו ז"ל כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב ומזה המקום יותר הספק איך לא נמלכו ישראל בזה ביהושע שהיה נביא עם שהיה מהענינים הראויים לעשות לפי משפטי התורה בהטלת העונשים ראוי שיהיה המעשה בהם לפי דרכי התורה באופני החקירה המיוסדי בתורה לא שישאלו איך האמת בזה לנביא ואם באנו לבאר זה בזה המקום יארכו הדברים יותר מהראוי למה שאנחנו בו. התשיעי הוא מה שלמדנו שראוי לכל אדם שישתדל שיהיה נקבר בגבול משפחתו להשאיר שמו ולזה זכר בהקבר יהושע בגבול נחלתו והקבר יוסף בגבול נחלת בניו והקבר אלעזר בן אהרן בגבעת פנחס בנו ומזה המקום למדנו התועלת שהגיע מזה הצד ליוסף כשנחלקו בניו לשני שבטים וזה כי בזה היה רבוי בגורלות לבני רחל ויתכן יותר שיגיע מקום קבורתה בנחלה לאחד מהם וכבר נתבאר שכן היה לפי מה שנזכר בספר שמואל : (רלב"ג)

לַבַּיִת וְאֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעֵלּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם קָבְרוּ בְּשָׂכֶם בְּחֻלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי חָמוֹר אָבִי שְׂכֶם בְּמֵאָה

קְשִׁיטָה וַיְהִי־וַיִּבְנֶי יוֹסֵף לְנַחֲלָה:

רס"י קברו בצכס. מצכס גנזוהו, לצכס החזירוהו : (רס"י)

מצודת דוד העלו בני ישראל. אף כי משה העלם ממצרים (סוטה יג ב) אבל לפי שמת במדבר ולא הספיק להביאם לשכס והביאום הם, לכך נקרא על שמם : ויהיו לבני יוסף לנחלה. שדות החלקה ההיא היו לבני יוסף לנחלה, ולזה קברו שם את יוסף אביהם. או יאמר שעצמות יוסף חשבו להם בני יוסף לנחלה טובה, כי מאד נהנו והוטב להם במה שנקבר באחוזתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון בחלקת. ענין אחוזת שדה, כמו (בראשית לב יט) ויקן את חלקת השדה : קשיטה. מעה, והיא מטבע מה : (מצודת ציון)

גלג ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פינחס בנו אשר נתן לו בָּהָר אֶפְרַיִם: (חזק)

רס"י גנזעת פינחס בנו. מהיכן היה לו לפנחס חלק בארץ, שירש מאשתו : (רס"י)

מצודת דוד אשר נתן לו. בני ישראל נתנו אותה לו במתנה, עם שלא נתן נחלה לשבט הלוי : (מצודת דוד)

מצודת ציון בגבעת. מלשון גבעה והר : (מצודת ציון)